

Verso Λ 6120

ZAGREB, SEPTEMBRIE 2021, ANUL II, NUMĂR 3 / ZAGREB, RUJAN 2021., GODINA II, BROJ 3

dvojezični rumunjsko-hrvatski časopis za kulturu
/ revistă culturală bilingvă româno-croată

Verso

revistă culturală bilingvă
româno-croată

Verso

dvojezični rumunjsko-hrvatski
časopis za kulturu

Zagreb, septembrie 2021, anul II, număr 3 /
Zagreb, rujan 2021., godina II, broj 3

Editură / Izdavač:

Nomad – asociație pentru promovarea culturii și artelor (Zagreb)

Nomad – udruga za promicanje kulture i umjetnosti (Zagreb)

Redactor-șef / Glavni urednik:

Adrian Oproiu

Redactori / Uredništvo:

Ivana Olujić

Goran Čolakhodžić

Delia Ćupurdija

Oana Băcanu

Colaboratori / Suradnici:

Andra Mura

Mihaela Štriga-Zidarić

Ana Brnardić Oproiu

Clara Căpățînă

Tehnoredactare și design /

Grafička priprema i dizajn:

Lucija Gudek

Ana Pojatina

Ilustrație copertă /

Ilustracija na naslovnici:

Luca Ioan-Frana

Contact / Kontakt:

office@verso-intercultural.com

www.verso-intercultural.com

Troškove dizajna 3. broja časopisa Verso pokriva Odsjek za romanistiku
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. / Designul numărului
3 al revistei Verso este acoperit de Departamentul de Romanistică al
Facultății de Științe Umaniste și Sociale al Universității din Zagreb.

CUPRINS

SADRŽAJ

EDITORIAL / RIJEČ UREDNIKA

- 4 Ivana Olujić: *Stručna literatura za život* / Literatura de specialitate despre viață
7 Ana Maria Sandu: *Fragmentar* / *Fragmentarno*

SCRIITORI ROMÂNI / SCRIITORI CROAȚI / RUMUNJSKI PISCI / HRVATSKI PISCI

PROZĂ / PROZA

- 10 Sanja Lovrenčić: *Peștele de aur și Arielul pentru est*
13 Ana Maria Sandu: *Djevojka iz kuće-vagon*

POEZIE / POEZIJA

- 17 Svetlana Cârstea
24 Alen Brlek
27 Cosmin Perța
33 Marija Skočibušić

FLASHBACK (I)

- 36 Ivana Olujić: *Hrvati u Rumunjskoj* / *Croații din România*

INTERVIU / INTERVJU

- 41 Goran Čolakhodžić: *Intervju s prevoditeljem Matom Marasom*
Interviu cu traducătorul *Mate Maras*

CARTEA PENTRU COPII / DJEČJA KNJIŽEVNOST

- 52 Zlatko Krilić: *Zabranjena vrata* / *Ușa interzisă*

ATELIER DE TRADUCERE CU STUDENȚII /

PREVODITELJSKA RADIONICA SA STUDENTIMA

- 57 Florin Irimia: *Misterul mașinuțelor chinezești* / *Misterij kineskih autića*

CRITICĂ / KRITIKA

- 62 Neven Vulić: *Mircea Eliade - Bengalska Noć* / *Maitreyi*

FLASHBACK (II)

- 65 Dimitrije Popović: *Emil Cioran, sau datoria față de «Scurt tratat de admirație»* (partea a doua)

PRIVELIŠTI / KRAJOLICI

- 74 Goran Čolakhodžić: *Makar dodirno: Rumunjska u ljeto 2011. (treći dio)*
Măcar tangențial: România în vara anului 2011 (partea a treia)

IN MEMORIAM

- 83 Goran Filipi / *Truda Stamać* / *Dorin Gămulescu*

EDITORIAL

RIJEČ UREDNIKA

Ivana Olujić © Luca-Ioan Frana

Ivana Olujić LITERATURA DE SPECIALITATE DESPRE VIAȚĂ

Am ajuns și la al treilea număr al revistei *Verso*. Când am publicat primul număr cu un an și ceva în urmă, în februarie 2020, era deja plauzibil că pandemia de coronavirus care bântuia prin Asia și care după aceea avea să cuprindă țările europene una câte una, nu va ocoli nici Croația. Cu toate că situația cu care ne confruntăm era nouă și necunoscută, probabil că în acel moment priveam spre viitor destul de optimist. Nu ne așteptam să avem în al doilea număr editorialul lui Cosmin Perța *Literatura în vremea Covidului* și nici că vom fi nevoiți să omitem complet anunțurile despre spectacole de teatru, concerte și expoziții fiindcă aproape niciun eveniment nu va mai avea loc. Nu ne așteptam ca interviurile – în loc să fie date la o cafea și să se termine cu o strângere de mână – să fie luate în fața ecranului. Și așa putea spune că nu a existat nimic care ar fi putut să ne pregătească pentru așa ceva. Nimic din viețile noastre. Nimic din experiența noastră.

Dar există oare experiențe ale altora care ar fi putut să ne pregătească pentru tot ceea ce ni se întâmplă în ultimul an și pentru ceea ce va urma? Nu este literatura, de fapt, o astfel de colecție, o culegere de povești, o colecție de experiențe ale comunității (chiar dacă sunt doar un rod al imaginației)? Prin urmare, mulți și-au amintit, și nu fără un motiv întemeiat, de *Ciuma* lui Camus sau de *Rabia* lui Pekić¹. S-au scos la lumină descrierile ciumei lui Caragea din scrisorile lui Ion Ghica. Descrierea holerei din Rijeka a lui Fabio². Scriitorii contemporani au reacționat și ei rapid. Florina Ilis a publicat un volum de proză scurtă, *Pandemia veselă și tristă*, iar cartea pentru copii *Silvestru și marele dictator* a lui Lucian Dan Teodorovici, în care un motan salvează lumea învingând virusul prin șiretenie, a fost deja tradusă în limba germană. Orhan Pamuk, care de ceva timp lucrează la un mare roman despre ultima epidemie de ciumă din Imperiul Otoman, a publicat în *New York Times* la începutul pandemiei un text

STRUČNA LITERATURA ZA ŽIVOT

Stigli smo i do trećega broja časopisa *Verso*. Kad smo prije nešto više od godinu dana, u veljači 2020., objavljivali prvi broj, već je bilo sasvim izgledno da epidemija korona-virusa koja je harala Azijom, a potom jednu po jednu zahvaćala europske zemlje, neće mimoći ni Hrvatsku. Iako je situacija s kojom smo se suočavali bila nova i nepoznata, vjerojatno smo u tom trenutku još uvijek gledali prilično optimistično. Nismo računali da ćemo u drugom broju imati uvodnik Cosmina Perće *Književnost u doba korone*. Da ćemo morati sasvim izostaviti izvješća o kazališnim predstavama, koncertima i izložbama jer ih gotovo i neće biti. Da ćemo intervju umjesto uz kavu i stisak ruke raditi pred ekranom. I mogla bih reći da nas ništa na to nije moglo pripremiti. Ništa u našim životima. Ništa u našem iskustvu.

Ali postoje li tuđa iskustva koja bi nas mogla pripremiti na sve što se zbiva u posljednjih godinu dana, i na ono što će tek doći? Nije li književnost zapravo jedna takva zbirka, zbirka priča, iskustava zajednice (čak i ako su samo zamišljena)? Mnogi su se, dakle, s razlogom sjetili Camusove *Kuge* ili Pekićeva *Besnila*. Iskopani su Ghicini¹ opisi kuge iz doba Caragee. Fabrijev opis kolere u Rijeci. I suvremeni su književnici reagirali brzo. Florina Ilis² objavila je zbirku kratkih priča *Sva lica pandemije*, a knjiga za djecu *Silvestru i veliki diktator* Luciana Dana Teodorovicia³, u kojoj jedan mačak spašava svijet lukavstvom savladavši virus, već je i prevedena na njemački. Orhan Pamuk, koji već neko vrijeme radi na velikom romanu o posljednjoj epidemiji kuge u Osmanskome Carstvu, objavio je u *New York Timesu* na početku pandemije veliki tekst *Čemu nas mogu naučiti veliki romani o pandemiji* (*What the Great Pandemic Novels Teach Us*⁴). Veliki pisac spominje Manzonijsve *Zaručnike* i Defoeov *Dnevnik kugine godine* – i u njima pronalazi našu stvarnost. Pronalazi poricanje opasnosti, nepridržavanje mjera, gnjev prema nebesima i prema

1 Ion Ghica (1816.-1897.), rumunjski političar i matematičar. U književnosti poznat zbog svoje korespondencije i memoarskih zapisa.

2 Florina Ilis (r. 1968.), rumunjska književnica, autorica više romana. *Dječji križarski rat* preveden je na srpski, španjolski, hebrejski itd.

3 Lucian Dan Teodorovici (r. 1975.) rumunjski književnik, preveden kod nas u antologiji *Nabokov u Brašovu* i u časopisima. Roman *Matei Brunul* preveden na engleski, poljski, francuski itd.

4 New York Times, 23. travnja 2020., <https://www.nytimes.com/2020/04/23/opinion/sunday/coronavirus-orhan-pamuk.html>; <http://www.prometej.ba/clanak/prijevodi/orhan-pamuk-cemu-nas-mogu-nauciti-romani-o-velikim-pandemijama-4381>

1 Borislav Pekić (1930-1992), scriitor sârb. În romanul *Rabia* imaginează o epidemie provocată de un virus al rabiei care a suferit o mutație.

2 Nedjeljko Fabio (1937-2018), scriitor croat. Cele mai cunoscute opere ale lui, *Exersarea vieții* și *Părul Berenicei*, compun așa-numita *Duologie adriatică*.

3

New York Times,
23. travnja
2020., <https://www.nytimes.com/2020/04/23/opinion/sunday/coronavirus-orhan-pamuk.html>; <https://dilemaveche.ro/sectiune/regimul-artelor-si-munitiilor/articol/lectia-marilor-romane-despre-epidemie>

lung intitulat *Lecția marilor romane despre pandemie (What the Great Pandemic Novels Teach Us)*. Marele scriitor menționează *Logodnicii* lui Manzoni și *Jurnalul din anul ciumei* al lui Defoe – și în ele regăsește realitatea noastră. Regăsește negarea pericolului, nerespectarea măsurilor, furia împotriva cerului și împotriva instituțiilor religioase, răspândirea zvonurilor și a informațiilor false, căutarea obârșiei epidemiei pe meleagurile îndepărtate ale Orientului, acuzele de răspândire intenționată a epidemiei, oamenii gata să linșeze... Pamuk își încheie articolul cu cuvinte despre solidaritate și umilință, concepte care trebuie îmbrățișate „pentru ca după pandemie să se nască o lume mai bună“.

Solidaritate este unul dintre cuvintele care au marcat anul 2020. Noi, în Croația, legăm acest cuvânt nu atât de pandemie, cât poate mai degrabă de o serie de cutremure care au afectat Zagrebul în martie, iar după aceea, în decembrie, de cutremurele care au distrus județul Sisak-Moslavina (cu replicile lor care durează încă, trezindu-ne chiar și pe noi, cei din Zagreb), dar acest cuvânt ne este prezent și în apelurile la respectarea măsurilor antiepidemice și în comentariile timide despre criza economică care s-a suprapus peste cea sanitară. Iar la polul opus al manifestărilor evidente de solidaritate (vecini care îi aprovizionează cu alimente pe cei care, din cauza vârstei sau a stării lor de sănătate, nu se încumetă să meargă la magazine sau la piață, oameni care donează din salariile lor modeste pentru cei afectați de cutremure sau care se duc să dea o mână de ajutor) se regăsesc manifestările evidente de egoism. La polul opus al dragostei de semeni – pragmatismul sec. Sau poate nu e chiar așa de clar și alb-negru? Există și o zonă gri destul de mare. Și dacă apelăm la literatura artistică – care este un fel de literatură de specialitate despre viață – vom găsi, chiar și în cărțile în care molima sau epidemia nu sunt tema principală, o serie de momente pe care le recunoaștem și în jurul nostru, în timpul nostru. Eternul Caragiale comprimă toată această zonă gri într-o singură propoziție. Într-o scurtă scenă din povestirea *Kir Ianulea*, căpitanul navei își exprimă îngrijorarea pentru posibila holeră de pe vas prin cuvintele: „Părinte, dac-o fi holeră, m-am nenorocit; patruzeci de zile nu-mi dă voie să intru-n port, mi se strică marfa și rămâi sărac pe drumuri!“ În aceste câteva cuvinte aflăm că moartea nu e singura nenorocire pe care o poate aduce boala și, chiar dacă râdem în primul moment de căpitan, foarte repede înțelegem temerile lui, fiindcă ruina economică nu este, de asemenea, o consecință neglijabilă.

La începutul crizei sanitare, în timp ce ne uitam la imaginile înfricoșătoare din Italia, ne-am confruntat însă cu o întrebare etică și mai grea: cine trebuie să aibă prioritate în tratamentul medical? Întrebarea s-a pus atât în țările sărace, cât și în cele bogate. Logica umană rece a tăiat în carne vie: în momentul în care va trebui să se aleagă, cei

vjerskim institucijama, širenje glasina i dezinformacija, traženje porijekla bolesti negdje daleko na istoku, strah od stranaca, optužbe za namjerno širenje bolesti, spremnost na linč... Pamuk svoj članak zaključuje riječima o solidarnosti i poniznosti koje moramo prigrliti „da bi se svijet mogao izdići nakon ove epidemije“.

Solidarnost je jedna od riječi koje su obilježile 2020. godinu. Možda ćemo je mi u Hrvatskoj čak i više nego s pandemijom povezati s nizom potresa koji su najprije pogodili Zagreb, u ožujku, a zatim razorili Sisačko-moslavačku županiju u prosincu (uz naknadne udare koji još uvijek traju, budeći povremeno čak i nas u Zagrebu), ali to je riječ koja nas prati i u pozivima na poštivanje mjera, i u stidljivim komentarima gospodarske krize koja se ispreplela sa zdravstvenom. A nasuprot očitim iskazima solidarnosti (susjedi koji opskrbljuju namirnicama one koji zbog svojih godina ili svojega zdravlja ne mogu u dućane i na tržnice, ljudi koji odvajaju od skromnih plaća za one pogođene potresom ili odlaze pružiti pomoć u radu) stoje očiti iskazi sebičnosti. Nasuprot ljubavi među ljudima – puka pragmatičnost. Ili možda ne baš tako oštro i crno-bijelo? Postoji između poprilična siva zona. I ako posegnemo u književnost – tu svojevrstu stručnu literaturu o životu, naći ćemo, čak i u knjigama kojima zaraza ili epidemija nije glavna tema, niz trenutaka koje prepoznajemo i u svojoj okolini, i u svojem vremenu. Vječni Caragiale sažima cijelu jednu sivu zonu u jednu rečenicu. U kratkom prizoru iz crtice Kir Ianulea, kapetan broda zabrinutost zbog moguće kolere na brodu izražava riječima: „Oče, ako je kolera, propadoh; četrdeset dana neću smjeti u luku, pokvarit će mi se roba i ostat ću na cesti!“ I u tih nekoliko riječi spoznajemo kako smrt nije jedino što bolest može donijeti, i ako smo se u prvi tren i nasmijali kapetanu, uslijedilo je vrlo brzo razumijevanje, jer ekonomska propast također nije zanemariva posljedica.

Na početku zdravstvene krize, dok smo gledali stravične slike iz Italije, suočavali smo se, međutim, s težim etičkim pitanjem: tko treba imati prednost u liječenju. Pitanje se postavilo jednako u siromašnim i u bogatim zemljama. Hladna ljudska logika odrezala je vrlo brzo: kad dođe trenutak izbora, stariji od ... godina ti su koji svoju bolničku postelju trebaju prepustiti drugima, mladima. Utren oka našli smo se u Londonovu *Zakonu života*: pleme odlazi, ostavljajući starca – da je njegova unuka manje gledala mladoga ratnika i skupila koji suhara više, njegova bi vatra, jedino oružje u borbi s vukovima koji ga napadaju, potrajala duže. U *Zmaju* Hortensije Papadat-Bengescu: obitelj dopušta da tijelo kćeri koja je umrla od zarazne bolesti bude bačeno iz vlaka – strah je jači od ljubavi. U Raosovim *Prosjacima i sinovima*: ne vukojarac, sinovi gladu umoriše roditelje da bi sami preživjeli... A kad se kasnije ti preživjeli osvrnu oko sebe – između njih i smrtni neće stajati nitko.

care au peste X ani vor trebui să cedeze patul lor din spital celor mai tineri. Într-o clipită ne-am trezit în *Legea vieții* a lui Jack London: tribul pleacă, lăsându-l pe bătrân – dacă nepoata lui s-ar fi uitat mai puțin la tânărul războinic și ar fi adunat mai multe crengi uscate, focul, singura lui armă în lupta cu lupii care-l atacau, nu s-ar fi stins așa de repede. În *Balaurul Hortensiei* Papadat-Bengescu: familia acceptă ca trupul fiicei care a murit de o boală molipsitoare să fie aruncat din tren – frica este mai puternică decât iubirea. În *Cerșetorii și fiii lor*, romanul lui Ivan Raos⁴: nu Căpcăunul, ci fiii îi omorâseră prin înfometare pe părinții lor ca să supraviețuiască ei înșiși... Dar când mai târziu supraviețuitorii se vor uita în jur, între ei și moarte nu va mai sta nimeni.

După ce începerea distribuirii vaccinului a adus o rază de optimism, la foarte scurt timp după aceea, au izbucnit o serie de scandaluri (ce ușurare – nu numai la noi, ci și în numeroase alte state europene!) legate de administrarea „surplusului” de vaccin privilegiaților. Dacă ideea sacrificării bătrânilor putea fi interpretată în sensul de a pune supraviețuirea societății înaintea interesului individual, scandalurile legate de vaccin arată că gena egoistă nu se lasă cu una, cu două. Și ambele situații sunt o dovadă a măsurii în care pandemia scoate din noi, cei civilizați, instinctele primitive și cât de mic este pasul care ne desparte de unele situații pe care până nu demult eram gata să le declarăm depășite, străine și îndepărtate. Și pe care le recunoaștem tot timpul în operele literare. Așadar, ne putem întoarce la literatură ca să aruncăm o privire și în viitorul postpandemic?

Ivana Olujić

Kad je početak distribucije cjepiva donio zra-ku optimizma, ili vrlo brzo nakon toga, izbio je (koje olakšanje – ne samo kod nas, nego u brojnim europskim državama!) niz skandala s primanjem „viška” cjepiva preko reda. Ako se ideja o žrtvovanju staraca mogla shvatiti kao stavljanje opstanka društva ispred interesa pojedinca, afere s cjepivom pokazuju da se sebični gen ne da tako lako. A obje su situacije dokaz koliko pandemija iz nas, civiliziranih, izvlači primitivne instinkte i kako je mali korak do nekih situacija koje smo još jučer bili spremni nazvati dalekom prošlošću, smatrati prevladanima, tuđima i dalekima. I koje prepoznavamo u književnim djelima. Možemo li se onda okrenuti književnosti da bacimo pogled i u postpandemijsku budućnost?

⁴ Ivan Raos (1921-1987), scriitor croat. Cel mai cunoscut roman al său, *Cerșetorii și fiii lor*, a fost ecranizat într-un serial foarte cunoscut.

Ana Maria Sandu, foto © Dilema Veche

Ana Maria Sandu FRAGMENTAR

Vorbesc la telefon cu un bărbat despre bătrînețe. E mai tânăr decât mine și îmi spune că anul ăsta a simțit ce nu credea că o să i se întâmple cu adevărat, că timpul i s-a lăsat în picioare și în suflăt. Îl încurajez, dar nu pare că mă aude. Mă întreabă ce am mai făcut. I-aș vorbi despre frică, despre distanțe, dar parcă s-au îndepărtat de mine. Am devenit politicoasă și cu ele. Prefer să-i povestesc despre copiii cu care am lucrat online, despre cum ne-am văzut în niște ferestre ale ecranelor, ne-am apropiat și am devenit familiari fără să ne fi întâlnit în lumea reală. Când totul părea inutil, literatura ne-a ținut de urât. Ritmul vieții mele poate că nu s-a schimbat major, un scriitor stă și în vremuri normale mai mult în casă, scrisul e prin excelență o muncă de interior. Dar izolarea e altceva, ca și pierderea liniștii. M-am întrebat în ultimele luni, cât de important și de relevant poate să fie un text în vremuri de criză. Ce salvează și ce lasă, inevitabil, pe dinafară. Dacă ar trebui să-mi amintesc un singur cuvânt acela ar fi „fragmentar”, căci în el, ca într-o ladă de zestre intră tot ce s-a întâmplat: ce am trăit, ce am scris, ce am citit. Și imaginea unui leagăn banal, care se mișcă la infinit și nimeni nu se poate așeza pe el.

Maria, una dintre fetițele de la atelier, care locuia în Italia, lângă mare, a zis într-o zi însoțită: „Nu avem voie să mergem pe plajă”. Și toată frumusețea lumii parcă rămăsese și ea nemișcată, undeva aproape, dar imposibil de atins și de ajuns la ea.

În vară m-am hotărât să-mi inventez o plasă de siguranță, care să-mi țină mintea ocupată. Am început să mă documentez pentru un proiect pe care, altfel, poate l-aș fi tot amînat. O călătorie în viața unui personaj, o scriitoare care a trăit cu un secol în urmă. Am căutat cărți și am încercat să înțeleg, să mă împrietenesc cu o altă viață. Să-mi imaginez o existență, să pun cap la cap informații. Aș zice că m-am jucat de-a detectivul. M-am mutat cu arme și bagaje într-o altă poveste pe care apoi am început s-o scriu, s-o reconstitui. Nici nu mai știu cum au trecut lunile, tot ce-mi doream era ca ce aflu să topesc într-un roman. Deși destinele noastre nu semănau deloc, scriitoarea cu

FRAGMENTARNO

U telefonskom razgovoru s jednim muškarcem pričam o starosti. Mlađi je od mene i kaže mi da je ove godine osjetio nešto što nije vjerovao da će mu se zaista dogoditi: da mu vrijeme tišti noge i dušu. Hrabrim ga, ali čini se da me ne čuje. Pita me kako sam u zadnje vrijeme. Htjela bih mu govoriti o strahu, o distanci, ali kao da su se oboje udaljili od mene. Postala sam i s njima ljubazna. Pričam mu radije o djeci s kojom sam radila *online*, o tome kako smo se gledali u prozorima ekrana, kako smo se zbližili i postali prisni, a da se i nismo susreli u realnome svijetu. Kad se sve činilo beskorisnim, književnost nas je štitila. Ritam moga života možda se nije bitno promijenio, pisci i u normalnim vremenima više borave u kući, pisanje je *par excellence* posao u interijeru. Ali izolacija je drugo, kao i gubitak mira. Pitala sam se posljednjih mjeseci koliko važan i relevantan u vremenima krize može biti tekst. Što spašava od zaborava, a što, neizbježno, izostavlja. Kad bih se morala sjetiti jedne jedine riječi, ta bi bila „fragmentarno”, jer u nju, kao u škrinju za miraz, ulazi sve što se dogodilo: što smo proživjeli, što smo napisali, što smo pročitali. I slika obične lju-ljačke, koja se njiše unedogled i nitko na nju ne može sjesti.

Maria, jedna od djevojčica na radionici, koja živi u Italiji, uz more, rekla je jednoga sunčanog dana: „Ne smijemo ići na plažu.” I sva ljepota svijeta kao da je također ostala nepomična, negdje blizu, ali nedohvatljiva i nedostižna.

Ljetos sam odlučila izumiti sigurnosnu mrežu koja će mi držati um zaokupljenim. Počela sam prikupljati građu za projekt koji bih inače možda još bila odgađala. Putovanje u život jednoga lika, jedne književnice koja je živjela prije cijeloga stoljeća. Tražila sam knjige i pokušavala je razumjeti, sprijateljiti se s nekim drugim životom. Zamisliti si jednu egzistenciju, spojiti informacije. Rekla bih da sam se igrala detektiva. Pokupila sam krpice i preselila se u neku drugu priču, koju sam zatim počela pisati, rekonstruirati. I ne znam kako su prošli mjeseci, jedina mi je želja bila da ono što sam saznala pretočim u roman. Iako naše sudbine uopće nisu slične, ta mi je književnica postala bli-

pricina mi-a devenit familiară așa cum se întîmplă cu străinii cu care ajungem să petrecem o bună bucată de timp. Poate că biografia ei romanțată ar avea nevoie și de jurnalul perioadei mele de scris, sînt sigură acum că i-ar fi plăcut ideea. Mă gîndesc din ce în ce mai des ce ar zice dacă ar citi „istoria” vieții ei scrisă de mine. Dacă ar ridica din sprînceană și m-ar certa pentru libertățile pe care mi le-am luat sau, din contră, s-ar amuza. Mi-am dorit să reușesc să o fac un pic mai simpatică și mai sexy decît imaginea cu care au rămas generații de elevi din școală. Să îmblînzesc aura glacială a portretului ei. Acum ea a devenit personajul meu și eu al ei. Sîntem ca două femei în fața unei aceleiași oglinzi.

Cînd ai de-a face cu cineva care a trăit și a scris mult, intervine un fel de responsabilitate a „realității”. Interpretezi faptele și umpli spațiile lăsate albe. Și vrei să-l faci cît mai viu pe omul ăla. Gradul de empatie crește o dată cu paginile. Trăiești cu el în casă și în minte. Mi-aș fi dorit să fi putut vorbi cu editoarea care a publicat șantierul ultimului ei roman, dar din păcate a murit în urmă cu doi ani. Pentru unele lucruri e întotdeauna prea tîrziu.

Teancurile de cărți tot cresc la mine pe masă. Ele te așteaptă și nu se supără pe tine, ca oamenii, dacă ești prins cu altceva. Am apucat doar să le răsfoiesc pe unele dintre ele. Am deschis, însă, *Jurnalul din anul Nobelului* al lui Jose Saramago (Editura Polirom, traducere de Simina Popa) și am dat peste acest fragment, la care mă gîndesc de cîteva zile. Nu doar pentru că am o slăbiciune pentru autorul portughez, ci pentru că poartă în el întrebările mari și relevante ale oricui se ocupă cu munca asta: „Bărbatul s-a uitat la mine brusc cu atenție și m-a întrebat: *Sînteți José Saramago?* Da, i-am răspuns. Mi-a întins mîna dreaptă, pe care i-am strîns-o, în timp ce-mi spunea: *Mulțumesc, mulțumesc pentru tot.* A pornit mașina și a plecat, lăsîndu-mă cu gîndul că atunci cînd îmi va veni ceasul, mă voi putea duce de pe lumea asta cu mica certitudine că nu i-am făcut atît de mult rău. Măcar atît...”

Mă uit la lalele galbene din vas, care s-au scuturat, și tot nu-mi vine să le arunc. Văd șireturile de aceeași culoare ale puștiului care mi le-a dat. Stătea lîngă masa de afară a cafenelei, unde merseam fiindcă avea lansarea cărții de poezie prietena mea. Eram sigură că erau pentru ea. Cînd am plecat, a alergat după mine. A scos din buzunar cartea mea de debut și m-a rugat să-i dau un autograf. M-am fîstîcit ca o școlăriță. Și am zîmbit apoi toată ziua.

ska kako se to dogodi sa strancima s kojima provedemo neko vrijeme. Možda bi uz njenu roman-siranu biografiju bio potreban i moj dnevnik pisanja – sigurna sam da bi joj se svidjela ta ideja. Pomišljam sve češće što bi ona rekla kad bi pročitala „povijest” svojega života kako sam je ja napisala. Bi li podigla obrvu i izgrdila me zbog sloboda koje sam si uzela ili bi joj to, naprotiv, bilo zabavno. Željela sam je napraviti malo simpatičnijom i malo više *sexy* od one slike koju su o njoj naraštaji učenika stekli u školi. Ublažiti ledenu auru njezina portreta. Sada je ona postala moj lik, a ja njezin. Mi smo kao dvije žene pred jednim te istim ogledalom.

Kad se baviš nekim tko je puno toga proživio i puno toga napisao, pojavi se svojevrsna odgovornost „realnosti”. Interpretiraš činjenice i popunjavaš bjeline. I želiš tu osobu učiniti što življom. Stupanj empatije raste s brojem stranica. Nastani ti se u kući i u umu. Voljela bih da sam mogla porazgovarati s urednicom koja je objavila njezin zadnji roman u nastajanju, u izgradnji, ali nažalost, umrla je prije dvije godine. Za neke je stvari uvijek prekasno.

Hrpe knjiga na mom stolu rastu. One će te čekati i neće se, poput ljudi, naljutiti ako si zauzet nečim drugim. Neke od njih stigla sam samo prelistati. No otvorila sam Saramagoov *Dnevnik godine Nobela* (Polirom, prevela Simina Popa) i naišla na ovaj fragment, o kojem razmišljam već nekoliko dana. Ne samo zato što sam slaba na Portugalca nego i zato što sadrži velika pitanja, relevantna za svakoga tko se bavi ovim poslom: „Muškarac me je iznenada pažljivo pogledao i upitao: *Vi ste José Saramago?* Da, odgovorio sam mu. Pružio mi je desnu ruku, koju sam stisnuo, dok mi je govorio: *Hvala, hvala za sve.* Krenuo je prema automobilu i otišao, ostavljajući me s mišlju da ću, kad dođe moje vrijeme, moći s ovog svijeta s trunkom sigurnosti da mu nisam nanio tako puno zla. Barem toliko...”

Gledam u vazi žute tulipane kojima otpadaju latice, a ne da mi ih se baciti. Vidim vezice iste te boje na obući dečka koji mi ih je dao. Stajao je kraj stola ispred kafića u koji sam išla na predstavljanje knjige poezije moje prijateljice. Bila sam sigurna da su za nju. Kad sam odlazila, potrčao je za mnom. Izvukao je iz džepa moju prvu knjigu i zamolio me za autogram. Smela sam se kao školarica. I poslije se smješkala čitav dan.

Prijevod: Ivana Olujić

SCRIITORI
ROMÂNÎ /
SCRIITORI
CROATI

’
RUMUNJSKI
PISCI /
HRVATSKI
PISCI

PROZĂ

PROZA

Sanja Lovrenčić

PESTELE DE AUR ȘI ARIELUL PENTRU EST

Sanja Lovrenčić, foto © tportal

Sanja Lovrenčić s-a născut în 1961 în Knin, în partea Croației numită Dalmația. Și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în Zagreb. Opera sa literară este foarte bogată și extrem de diversă pornind de la activități de traducere, editare și publicare trecând prin scris și ajungând până la proiecte de încurajare a lecturii și la realizarea de cărți artistice scrise de mână și pictate manual (în parteneriat cu artista plastică Iva Valentić). În calitate de scriitoare se conturează prin diferite scrieri: publică poezii, proză scurtă, romane, piese de teatru și drame radio. Ea are succes atât ca autor pentru copii cât și pentru adulți. Uneori experimentează. Astfel, cartea ei *Jurnalul dublu al unei femei cu un dragon* este un roman împletit cu dramă, iar *În căutarea Ivanei*, biografia Ivanei Brlić-Mažuranić este împletită cu povestea originii cărții - nu numai despre căutarea surselor despre viața Ivanei ci și despre modul în care această căutare o afectează pe biografă.

Volumul de proză scurtă *Peștele de aur și Arielul pentru est* a fost publicat în 2010. Unele dintre texte au fost pregătite pentru radio și citite în emisiunea Riječi, riječi. Deși textele din volum sunt uniforme ca lungime - le putem defini ca „povestiri foarte scurte” („short short stories”) - împărțirea în trei părți reprezintă trei cercuri tematice clare. În timp ce prima parte, intitulată *Cuvinte*, include scurte note din viața de zi cu zi (nu neapărat autobiografice) dintre care multe sunt stilistic la un pas de poezie în proză, a doua parte, *Jurnalul de navigație*, o serie de jurnale de călătorie și a treia, *Note dintr-o primăvară dificilă*, un jurnal unic sau chiar un mini-roman despre despărțirea de cineva drag, despre moarte. Sanja Lovrenčić scrie cu căldură și nostalgie despre anumite momente din viață sau despre destinele

umane plecând adesea de la detalii (parfumul Pino Silvestre, pantofi roșii) care determină personajul să aibă o privire retrospectivă asupra întregii sale vieți. Scrierile ei sunt poetice, pitorești, adesea impregnate de ficțiune și deseori de umor.

Ivana Olujić

DIN GHIDUL TURISTIC: RENT-A-CAT

În acel oraș oamenii petrec mult timp stând în locuri ciudate și așteptând autobuze care vin rar și imprevizibil.

Unii stau și se privesc doar din când în când, de cele mai multe ori ostil, riduri adânci li se brăzdează pe frunte și este greu de spus la ce se gândesc cu adevărat în spatele acelei măști afișate, sunt într-adevăr atât de morocănoși, atât de critici, atât de prost dispuși și se grăbesc într-adevăr fiindcă se uită mereu la ceas. Justificată este furia lor, desigur, pentru că aceste autobuze în conformitate cu dreptul și legea și orarul ar trebui să sosească, dar nu sosesc. Justificată este furia lor pentru că în centrul aceluia oraș autoturismele sunt interzise. Și poate că i-ar apuca nervii pe acești oameni nemulțumiți pe drept, poate ar lua-o pe jos dacă simțul lor de orientare nu ar fi atât de prost, dacă în acel oraș n-ar fi atât de greu să te orientezi în general, dacă orașul n-ar fi atât de imens și de întortocheat

astfel încât doar cu autobuzul să se poată ajunge undeva. Pe oamenii morocănoși nici chiar serviciul de închiriere pisici nu-i poate ajuta prea mult pentru că lor, de regulă, nu le plac pisicile.

Alții își petrec totuși mai vesel timpul în stații care sunt numite stații pe bună dreptate pentru că în ele se staționează. Aceștia fac cunoștință, spun glume, se destăinuiesc, își povestesc viețile cu un entuziasm romantic lăsând la o parte detaliile nesemnificative temându-se că nu vor avea destul timp, că poate autobuzul va sosi înainte ca să povestească ce-i mai important. Iar poveștile lor se conturează neted și frumos, mai frumos decât realitatea, cu toate că, uneori, sunt un pic prea repede terminate și parcă le lipsește ceva. Uneori, ei dezvăluie prea mult din intimitatea lor, se rușinează pentru un moment, uneori râd prea tare la propriile lor glume, uneori, pur și simplu, pălăvrăgesc prea mult doar pe jumătate conștienți de faptul că atât de multe cuvinte dezvăluie limitele lor, defectele lor ascunse, mărunta lor meschinărie rușinoasă. Din fericire, există serviciul de închiriere pisici.

Și încă ce pisici!

Turistului superficial i se poate părea că acestea sunt într-adevăr singurele ființe în această lume plină de imagini care se mișcă. Mari, frumoase, moi, lucioase, sătule și, de obicei, bine dispuse. Însăși furgoneta care le transportă de la o stație la alta răspândește în jur o căldură pisicească.

Turistului superficial i s-ar putea părea, de asemenea, că oamenii (din ambele grupuri) așteaptă autobuze doar ca să petreacă ceva timp cu pisicile - și că autobuzele chiar de aceea întârzie. Pentru că fiecare sosire a furgonetei este întâmpinată de valuri de bucurie, de zâmbete de ușurare.

Este important de menționat faptul că este absolut interzis să fotografiezi pisicile.

PEȘTELE DE AUR – O VARIAȚIE

Totul a început în acea zi în care a prins un pește de aur. Un pește, da, a fost un pește, cu toate că lui după aceea, uneori, i se părea că a fost, de fapt, un cal. În orice caz, a fost ceva auriu și pentru o clipă al lui.

Lasă-mă liber, a spus, și îți voi îndeplini trei dorințe.

Da, totul a fost normal, așa cum era de așteptat. Și el ar fi trebuit să fie normal și să rostească trei dorințe oarecare, deși chiar și unui copil îi este clar că nimeni n-a avut niciodată niciun folos din asta și că ar fi fost mai bine să mănânce pește. E foarte greu să mănânci ceva ce vorbește.

Dar el a vrut să pară deștept, cu toate că nivelul unei astfel de deșteptăciuni poate fi discutabil. Poa-

te că nici măcar n-a fost deșteptăciunea lui, ci a tuturor acelor isteți care spun: eu știu ce mi-aș dori.

Am doar o singură dorință, a răspuns el solemn, ca toate dorințele mele să mi se îndeplinească.

Da, da, a spus creatura magică, așa răspund toți astăzi.

Și a oftat adânc, atât cât poate ofta un pește.

Știi, zise peștele, mă tem că ți se va întâmpla exact invers, tot ce îți dorești nu ți se va împlini, cred, poate că ți se va îndeplini, dar numai dacă nu spui niciun cuvânt nimănui, nici măcar ție însuși. Va trebui să înveți să disprețuiești tot ceea ce dorești și să consideri dezirabil tot ceea ce nu-ți trebuie.

Poate că după ce a rostit aceste cuvinte peștele a rânjit. Sau poate că nu.

Stai! a strigat el, dar peștele (dacă nu cumva a fost un cal) își întinse aripile magice și își luă zborul.

Îl credea clar foarte prost, căci din zbor i-a mai spus încă o dată: ai grijă să nu-ți dorești ceea ce vrei cu adevărat! Un om căruia trebuie să i se spună totul de două ori.

Și-au început problemele cu propozițiile. Ce doriți? l-ar fi întrebat într-o cafenea. Cafea cu lapte, un pahar de bere ... de îndată ce ar fi răspuns cu sinceritate la astfel o întrebare banală s-ar fi trezit pe mal, până la genunchi în apa rece din care se ivea peștele privindu-l muștrător. Apoi, trebuia să se întoarcă acasă pe jos, cu pantofii uzi.

Când a învățat denumirea cocktail-urilor și a băuturilor ciudate - de care nu avea nevoie și pe care nici nu le dorea într-adevăr - viața lui a devenit oarecum mai ușoară. Ce doriți? Puteți să-mi aduceți un eggnog, vă rog? Și într-adevăr, într-o clipită chelnerul s-ar fi întors cu băutura cremoasă. A fost atât de fericit când a reușit prima dată. Dar ce-i mai rău de-abia urma să se întâmple.

S-a îndrăgostit. Nu vreau să mă sune, bombănea în sine și cu voce tare. Nu vreau să o văd. Nu vreau să facă chestia asta și aia cu mine... dar forțele cerești nu aprobă metoda minciunii - și adesea se trezea până la genunchi în apa rece. A schimbat tactica, i-a căutat defecte și deficiențe, a batjocorit-o și a curtat alte femei. Cu astea n-a fost ea de acord, mai precis, după mai multe seri petrecute în acest mod în compania prietenilor și amicilor comuni, ea a început să se ferească de el. Și el încerca cu disperare și chiar inutil să găsească plăcere în sexul cu diferite femei de care nu-i păsa.

A vrut să se angajeze. Și-a depus dosarul. L-au chemat la interviu. Totul a mers bine până când omul din partea cealaltă a biroului nu i-a pus întrebarea fatală: vreți cu adevărat acest loc de muncă? Da, a răspuns el fără să se gândească - în plus, ar fi fost chiar ciudat dacă ar fi reușit să spună altceva - și s-a trezit din nou printre pești. Și a trebuit să se întoarcă acasă cu pantofii uzi, gândindu-se că poate ar putea obține un loc de muncă într-o bancă sau la un serviciu de marketing.

Cu timpul, din cauză la toate astea, a făcut gripă. Stătea întins în pat și o doctoriță drăguță îi

venea în vizită la domiciliu. În fiecare zi îi aducea medicamente – pe care el nu le lua – și se uita îngrijorată la mercurul termometrului pe care el reușise să-l ridice la temperaturi foarte înalte. În cele din urmă, ea l-a întrebat într-un mod foarte serios: dar chiar nu doriți să vă faceți bine? Nu știu, a răspuns el cu un aer melancolic și viclean, dar iar a dat greș. Marea era tulbure și văluroasă, și foarte rece.

M-am saturat! a spus el, la dracu' cu toate!

Oh, asta-i bună! a zis un pește foarte mare, foarte bătrân și foarte aurit care ieșea din apă. Vom face o excepție și-ți vom îndeplini dorința.

Și apoi nu a mai fost nimic.

ARIEL PENTRU EST

Ce vreți să vă aduc? a întrebat.

Ei au expus lista lor obișnuită de dorințe deloc modestă în care se găseau săbii, jucării transformers, pistoale cu apă. Și încă câteva lucruri.

Vreau... am rostit și apoi am așteptat să se facă liniște. Nu s-a făcut.

Vreau doar o obișnuită, mică, cea mai mică... am încercat din nou, încercând să stârnesc curiozitatea familiei mele. Dar nu am stârnit-o.

Ascultă-mă! am rostit cuvintele fatale și de îndată în aer s-a făcut simțită o adiere de rezistență: ea vrea să fie ascultată?! Vreau doar o cutie de detergent Ariel, am spus. Cuvintele mi-au luat-o înaintea gândurilor. O cutie mică, cea mai mică pe care o găsești în magazin.

Dar de ce? a venit întrebarea. Doar avem Ariel în baie.

Exact, am spus. Dar asta e din est și vreau să-mi aduci din vest.

Apoi trebuie să mă mai gândesc și la asta, a spus el și așa a oftat de și o piatră ar fi plâns. Și apoi, trebuie să aduc un kilogram în plus în bagaj, aș putea avea probleme la aeroport ...

Doar o cutie mică, cea mai mică cutie de 600 de grame, l-am rugat ca o adevărată eroină – modestă, frumoasă și timidă. Știu că-ți este foarte greu, dar poți să-mi aduci doar cutia goală.

Și ce am să fac cu detergentul?

Am să-l arunc în canalizare, am spus și-am ieșit din cameră fără a mai arunca nicio privire înapoi la fața lui îngrozită.

De fapt, cutia aceea aproape că nici nu-mi trebuia, dar dacă omul vrea să fie sigur...

Călătorul a plecat, eu am rămas. Îngropată sub un morman de cereri urgente care atunci, ca

de fiecare dată când el pleca în călătorie, îmi cădeau asupra nepăsătoare.

Și nimeni între timp nu a abolit școala. Nici nevoia de a mânca. Și mașina de spălat haine continua să se învârtă fericită ajutând ziua să treacă mai repede. De obicei, rezist cu ușurință în primele trei zile. În a patra, răbdarea îmi este pe sfârșite. În a cincea apare disperarea, iar în a șasea – un miracol datorită căruia o luăm de la început cu forte noi...

Din fericire, în a treia zi partenerul meu de viață trebuia să se întoarcă. Din nefericire, în a treia zi a sunat și mi-a spus că a încheiat o afacere excelentă și că ne vedem de abia în următoarea săptămână. Cel mai probabil la sfârșitul săptămânii, nu la început.

A patra zi era sâmbătă, copiii erau la niște prieteni în vecini. Și așa, spre seară, am decis să-mi fac curățenie pe birou. Nu-i distracție mai bună când ești singur și la marginea disperării.

Am mutat toate cărțile de pe birou, de fapt, am mutat tot ceea ce am putut muta. Mi-am pus în față un castron mare, adânc, plin cu apă și-am aprins în el mici lumânări plutitoare. Trebuie să plec, mi-am șoptit, trebuie să plec de aici într-un fel. Am închis ochii.

Stele, pretutindeni erau stele și mi se părea că cântau. Și era un cântăreț ceresc. Cu vocea lui David Gilmour. Zbura sub stele și de aceea era invizibil. Și vocea lui zbura fără să dea ascultare trupului său, se rotea în jurul capului meu, agățându-se de lobii urechilor mele: poți face diferența, crezi că poți face diferența, diferența ...

Unde ești? l-am întrebat.

Aproape.

Unde aproape?

Pământul nu mă ține așa că sunt sus.

De ce nu te ține pământul?

Nu știu să fac diferența, întotdeauna mă retrag din joc.

Să faci diferența – între ce?

Între acest rai și acel iad, între ceea ce am nevoie și ceea ce admir, între ceea ce vreau și ceea ce nu vreau ... nici între vântul bun și vântul care aduce furtuna, între strigătul unui pescăruș și strigătul unui copil ...

Vocea lui aluneca inevitabil într-un cântec ...

Arielul din est și Arielul din vest? am spus – și-am distrus tot farmecul.

Totul a reintrat în normal, ultimele stele au zburat pe ecranul computerului. Povestea a rămas în bucăți.

Când a sosit cutia s-a confirmat ceea ce știam deja – Arielul din est are fosfați, cel occidental n-are garantat.

Călătorul fiind o persoană preocupată de protejarea mediului a adus o cutie întregă.

Traducerea: Delia Căpurdița

Ana Maria Sandu DJEVOJKA IZ KUĆE-VAGON

Djevojka iz kuće-vagon (*Fata din casa vagon*) prvi je roman **Ane Marije Sandu**. Objavljen je 2006. u izdavačkoj kući Polirom. Mircea Cărtărescu, naslovljujući svoj predgovor *Chelbasan s-a făcut mare* (*Čelavac je odrastao*) naglašava naslonjenost autoričine proze na prethodnu zbirku poezije – *Din amintirile unui Chelbasan* (*Iz uspomena jednoga Čelavca*). Doista su djetinjstvo i poetičnost dvije važne dodirne točke ovih djela.

Roman je podijeljen u tri dijela, od kojih je treći nešto kraći od prva dva. Mircea Cărtărescu nazvat će ga roman-vagon, aludirajući na podjelu cjeline na „kupee“, od kojih svaki ima svoju priču i svoje glavne likove, iako su prva dva nešto čvršće povezana od trećega. U prva dva dijela pripovjedač je djevojčica, a zatim mlada žena, Ina, a u trećem njezina majka Ileana. Veliki dio Inina pripovijedanja, osobito u drugom dijelu, odnosi se na majčino djetinjstvo i mladost, ali i na život majčine majke, odnosno Inine bake Victorije. Inino pripovijedanje odlikuju pomalo zamagljen pogled, fragmentarnost, ono što bismo kod Prousta nazvali subjektivnim doživljajem vremena, povremeno nejasna granica između zbilje i mašte, ali nadasve osobit, bogat, poetičan, ponekad nježan, ponekad vrlo bolan, ali uvijek slikovit ili (riječima pripovjedačice) „metaforičast“ jezik.

Ileanina priča baca novo svjetlo na Ininu priču, donoseći obrat i na planu jezika i na planu sadržaja. Ovaj put nema ni poetičnosti ni nejasne granice između realnoga i irealnoga. Nema povratka u vremenu ni preskakanja unaprijed. Ileana je živjela jednu iluziju koje se sada mora odreći – i ne postoje za to ni lijep način ni lijepe riječi.

Pripovijedanje (ukupno gledano) ne slijedi kronološki tijek radnje. Umjesto toga, čitatelju se nude krhotine priča svakoga od likova, koje se pomalo sklapaju oblikujući tragični mozaik – svijet tajni, iluzija i traume koja se prenosi iz generacije u generaciju, i koju nije moguće izliječiti nego samo prekinuti njezin prijenos. Adina Dinițoiu i

Ana Maria Sandu, foto © Robert Petreanu

Andrei Terian vide sličnosti s prozom Simone Popsu i primjenjuju njezin model „lutke babuške“ (jedinstva svih identiteta koje lik nosi tijekom života i koji nikada ne nestaju nego zauvijek ostaju uklopljeni jedan u drugi) na ženske likove koji nastanjuju kuću-vagon, gledajući pripovjedačke glasove, pa čak i likove romana kao jedinstvene, odnosno kao različite pojavnosti istoga ženskog principa. To, međutim, nije u suprotnosti s čitanjem romana kao generacijskog i usporedivog dijelom s prozom Ivane Šojat-Kuči (*Unterstadt*).

Djevojka iz kuće-vagon roman je o životima triju žena, njihovim odnosima prema muškarcima (očevima, ljubavnicima), djeci i jednih prema drugima. Tek donekle o ljubavi, a puno više o ne-ljubavi. O razlozima zašto žene rađaju (neželjenu) djecu i o tome zašto ne rađaju. O tome kako ponavljaju greške i sudbinu svojih majki i kako to pokušavaju izbjeći. Kako jedna drugoj mogu pružiti, ali i uskratiti ruku spasa.

Ivana Olujić

DJEVOJKA IZ KUĆE-VAGON

– ulomak

Nikada neću uteći od gadarija koje su dvadeset godina ulazile pod vrata moje sobe. Bojim se pomisliti na sve godine svoje ukaljane adolescencije, u kojima nisam činila ništa drugo osim bježala i pisala svakakve metaforičaste koještarije. Svakoga sam si dana govorila da je moja jedina šansa da odem, da izbrišem kuću-vagon liniju po liniju, da svoje ostavim da se razgrade u vlastitom soku. Da ih stavim u naftalin, da im pokažem da sam drukčija, da me njihove usrane priče nisu dotakle i da nemaju nikakvu moć nada mnom. Da je njihova mladost otišla k vragu ne zbog mene, nego jednostavno zato što su pukli.

Tata je mogao dobiti tu nesretnu partiju pokera na trećem katu jednoga hotela na moru, mogao je varati, baciti se kroz prozor, njegova stvar. Zatim zapiti sav novac, pa da žive sretno do duboke starosti ili da se oboje ubiju u sobi punoj svjetla, nakon što je sobarica promijenila posteljinu i zatvorila vrata. Da se zaruče uz samo uzglavlje: on da joj stavi prsten s rubinom na prst, nakon najbolje partije seksa u životu.

I da je više nikad ne čujem kako odlazi u kupaonicu i pušta vodu da dugo teče.

Htjela bih iz sveg srca da je mamin život bio drukčiji, da djed nije umro, a ono poslijepodne na Šušiti, kad se pokušala ubiti, da nije postojalo. Da Duduša nije silovana i da zatim obje ne žive s tom zatrovanom pričom.

Kako bih bila sretna da nikad nisam upoznala Ileanu i Štefana, kad se ne bih grozno mučila da sastavim što znam o sebi i o njima. Buni mi se želudac kad se sjetim koliko sam nesreće progutala živeći s njima pod istim krovom, kako smo sjedali za stol kao duhovi i samo su naše vilice škripale kad smo sitnili jedni druge. Baka je rezala pečenje velikim kuhinjskim nožem, sigurno je na tanjuru imala tatu, on mamu, a mama mene... Samo sam ja teško gutala i gledala čas jedno, čas drugo, a da me baš i nije bilo briga kojeg vraga imaju jedni protiv drugih. Bilo mi je dosta što se moram boriti s ružičastim čudovištem, dugo ga žvaćući.

Netko od njih počeo bi se u nekom trenutku derati na mene:

– Ina, vrijeme je da i progutaš! Što se sprdaš s hranom? Cijeli ćeš život ostati rahitična...

O nesreći da se ne mogu nikome istinski približiti nisu mi govorili, a ni o tome kako ću ostati grčevito uhvaćena u njihovim pričama iz mladosti i vući za sobom nejasne slike.

Ileana pleše sama u nekoj diskoteci na moru. Pošla je pomalo razgolićena, a vani je postalo svježije.

Naježena je i ima isti enervantni izraz smućene šiparice koja ne zna što želi. Štefan stoji i gleda neko vrijeme kroz prozor, sve je završilo, ona je u kupaonici već nekoliko sati i rekla mu je da više nikada ne želi izaći. Može otići ili ostati. Svejedno joj je, a on puši i misli kako nije ondje, u sobi br. 234 u Costineștiu, nego na slici iz dnevnog boravka kod sebe doma. Ima plavi uvojak i špilhozne s brodićima, aruku je objesio o bratovo rame.

Cijela se soba rekonfigurira, postaje golema kupaonska kada preko čijih se rubova prelijeva voda. I, istovremeno s njom, neki pomalo oštar miris i nekoliko vlasi dugačke kose kojom bi se, uz malo sreće, mogao objesiti. Nekako predramatično za ludoga tipa kao što je tata.

Radije će pričekati da prestane grgoljenje vode u kupaonici i razgovarati o cijeloj toj svinjariji s Ileanom. Njezino golo tijelo premjestilo se, tako mokro i razbarušeno, u džep njegovih traperica, obuzima ga hladnoća u kralježnici i zna da će se uzalud derati kao lud na svoje da mu daju sav novac koji imaju u kući, ionako ne može više ništa promijeniti. Od Ileana ga dijele nesretna vrata, as tref za kojeg je vjerovao, do posljednjeg trenutka, da će ga izvući, te nekoliko čaša vina. Hm, skoro je zaboravio prsten s rubinom koji joj je poklonio.

Štefanu je za jedan jedini dan narasla bockava i asimetrična brada. Na ovom svjetlu čini mu se zbilja gadljivom i nekako lila. Zadnji put kad se brija, gledali su ga iz ogledala jedan pospani mladić, pomalo mamuran, i jedna djevojka smiješno razbarušene kose, kao da je cijelu noć spavala s glavom pod jastukom.

Bili su zajedno odnedavna, počeli su se jedno drugome svidati, pa nikome nije trebala ta zavrzlama. A ona nije više htjela ni govoriti, ni ustati već jednom iz kade i ne dati mu da se osjeća kao nesretnik koji stoji naslonjen na rub prozora i gleda čas more, čas zgužvanu majicu u kojoj je spavao.

Što bi se reklo, nije stigao ni dobro se ispružiti i sklopiti oči, jer nije više mogao podnijeti njezin pogled uperen u strop. Svrbe ga kapci, ali ne miče se, čeka da do njega dođe jedna riječ, bilo koja, od onih koje su rekli prije nekoliko sati. Spasila bi ga, mogao bi pokupiti na pod bačenu odjeću i otići doma. Kad je upoznao Ileanu, na jednom tulumu, razgovarali su o seksu, pili, zatim, tapa-tap, uputili su se prema sobi koju su njegovi prijatelji stavili na raspolaganje. Mogla je to ostati avantura za jednu noć koja ne bi značila bog zna što, samo što je djevojka, zasigurno, imala problema.

Raznježio ga je način kako se rastopila u zraku prostorije kad je zatvorila vrata ključem. Raskopčao joj je dugmad košulje i ne bi se bio previše začudio ni da pod točkastim materijalom nije našao ništa. Nešto se pokvarilo, tako da su ostali napola razodjeveni na krevetu, podijelili su cigaretu, zatim mu je Ileana počela pripovijedati neke stvari koje su se činile kao izvučene iz nekog starog kofera kojem je upravo razvalila bravu. Štefan

nije mogao vjerovati da se smekšao, da, umjesto da zaigra partiju s dečkima ili da je povali, kako je želio od početka večeri, stoji krajte zgodne djevojke i sluša njezina trabunjanja. Miješa mu se vino i čaša votke s početka sa slikom Ileanina oca, prerano umrloga postolara alkoholičara, kojeg je ona jako voljela. Toliko jako da se, nakon njegove smrti, htjela ubiti, utopiti se u Šušiti, da bi pod svaku cijenu stigla k njemu. I sad je žalila za danom kad je motociklist skočio u vodu i spasio je u posljednjem trenutku, jer se njezina prijateljica kao luđakinja derala upomoć.

Štefan ništa ne razumije, ni što je s bijelim cipelama iz ormara, ni tko su Duduša i Gore, zlo-tvor koji je ušao toj djevojčici u sobu i silovao je. Gleda svoje prste na nogama i, kako stoji ispružen, s jednom rukom ispod glave, čini mu se da tone sve dublje i dublje u pijesak. Htio bi nešto popiti, a, kao za inat, u sobi nema nikakve boce. Psuje kroz zube, ali ni mrtav ne bi sišao s kreveta. Zagrijao se, a kad priča stiže do točke u kojoj djevojčica očajnički pokušava dotaknuti nogama dno rijeke, dođe mu da povraća.

Sva voda iz rijeke skupila se Štefanu u grlu: mulj pomiješan s komadima platna, napola izbrisanе slike, tijela kržljavih i uplašениh djevojčica. Okreće se na bok, Ileana govori odnekud iznad njega i on je moli, posljednjim snagama, da prestane.

Ne može se više otresti glupoga dojma da je progutao junakinju i da mu je u trbuhu ostao riblji kostur, čitav, za koji se uhvatila glava djeteta, duge crne kose. Prikaza u njegovu trbuhu svjetluca, peče ga, pa on ustaje i čini nekoliko koraka, stiže do vrata i prska bljuvotinom bež tapison na hodniku. Vidi posvuda samo tragove, i po parketu, i po zidovima. Ne može skinuti pogled sa smrdljivih, fosforescentnih, ružičastih grudica. Čine mu se najljepšim crtežima koje je ikada napravio, kako bi dobro bilo kad bi ih mogao sačuvati i više ga ne bi tako jako boljela glava.

Iz sobe se čuje Ileanin glas, nije uplašena, samo ga pita treba li mu pomoć. Prelazi najprije rukom po njegovim leđima, uzima ga za ruku, i upućuje se prema kupaonici. Ulaze oboje, ona pušta hladnu vodu na slavini i umiva ga. Tako je lako da staje cio pod mlaz na umivaoniku. Može sjesti na stražnjicu, ima majušne ruke i noge, kao u kukca, i neproporcionalno veliku glavu u odnosu na ostatak tijela. Prepoznaje osjećaj iz djetinjstva, kad je na dvjema tankim nogama nosio golemu glavurdu i činilo mu se da se sav svijet smije i čudi takvoj prikazi. Sjeća se još ulomaka onoga što mu je rekla Ileana, ali odakle se pojavila ta čvrsta žena koju nije vidio nikada u životu? Možda joj je majka i pratila ih je dovde, ali ipak ga je strah.

Umjesto lubanje sada ima posudu od nehrđajućeg čelika i, na najmanji pokret, netko tuče u živom ritmu. Bol ga paralizira, ne uspijeva stići do kreveta, tako da pada pored drvenoga ruba. Podupire se jednom rukom, a drugom drži mokar ručnik na čelu. Ileana stoji kraj njega i igra se prstima

u njegovoj kosi. Uzima po uvojak, rasteže ga, a onda pušta. Nije još stigla ni zakopčati bluzu. Vidi joj se grudnjak s nekoliko čipkastih cvjetova. Iako nosi podstavljeni model, bradavice joj se jasno naziru kroz tanki materijal. Možda zato što drže otvorena vrata i postalo je svježе. Trebao bi pozvati Dinua da joj pomogne počistiti taj grozni nered. Štefan gleda ona dva madeža na njezinim grudima i shvaća da je nije stigao ni svući. Kako sjedi na jednoj nozi, a drugu je ispružila, suknja joj se podigla na jednoj strani. Ruka mu se zaustavila, kao slučajno, na njezinu desnom koljenu.

Umro bi da tada nije mogao držati u dlanu taj komad kosti. Tako topao i mekan, da osjeća kako pulsira. Skupile su se tu i grudi i bedra i njezino zaobljeno spolovilo. Ne može vjerovati da ima snažnu erekciju samo zato što pipa koljeno neke djevojke. Ileana, čini se, ne primjećuje što se događa u njegovim uskim trapericama, na samo nekoliko centimetara od resa perzijskoga tepiha. Ni jedno se od njih ne miče. Ne diše. Gledaju ravno prema pragu vrata jer čuju kako se netko trkom penje stubama. Zateći će ih kako stoje kao dvoje glupana, jedno kraj drugoga, i smijati će im se cijele večeri.

Ileana je popila koje dvije čaše, ali, ovaj put, nije ošamućena. Plesala je neprestano dok zanimljivi momci nisu završili partiju pokera. Igrali su za roditeljski novac i nije ih previše brinulo gube li ili dobivaju. Ondje, u svečanom dnevnom boravku, s puno namještaja i tapeciranim stolicama, osjećali su se važnima. Štefan je cijelo vrijeme sjedio na čelu stola, leđima okrenut vratima koja su se vidjela iz sobe u kojoj su improvizirali plesni podij. Ona je pogledavala krajičkom oka svaki put kad bi netko ušao k njima. Ali nije uspjela bog zna što vidjeti. Nakon nekog vremena, ustali su od stola, začuo se zvuk koraka i počeli su redom izlaziti. Štefan je došao k njoj i upitao je odnekud s leđa:

– Što je, ne piješ ništa? Gdje ti je čaša?

Ileana mu je pokaže. Ostavila ju je prilijepljenu za vazu s cvijećem, da je ne pomiješa.

– Ne mogu piti za nekim, ako samo pomislim da su još neke usne na staklenom rubu, izbije mi isti čas herpes.

Smijali su se njegovim crvenim očima, kao u bijesna psa. Na pladnjevima je ostalo svakakvih sendviča s kavijarom, s dimljenim svinjskim fileom, a oni su ogladnjeli, pa su prigrizli ponešto. Štefan ju je stalno kao slučajno dodirivao i, kako je stajala s tanjurom u ruci i leđima prema njemu, iznenadi je milovanje po vratu. I kao da joj se sva koža odjednom rashladila, a kad ju je pozvao gore, u gostinjsku sobu u kući Dinuovih roditelja, nije joj se to uopće učinilo neprirodним.

Ileana je ušla u ekipu prije nekoliko mjeseci. Nije bila prohtjevna i trudila se kombinirati ono malo odjeće da ne izgleda kao Pepeljuga među njima. Kad je briljantno pala prijemni u pedagoškoj gimnaziji, upisala se u industrijsku, više od 25 km od grada. Na taj je način sasvim pobjegla

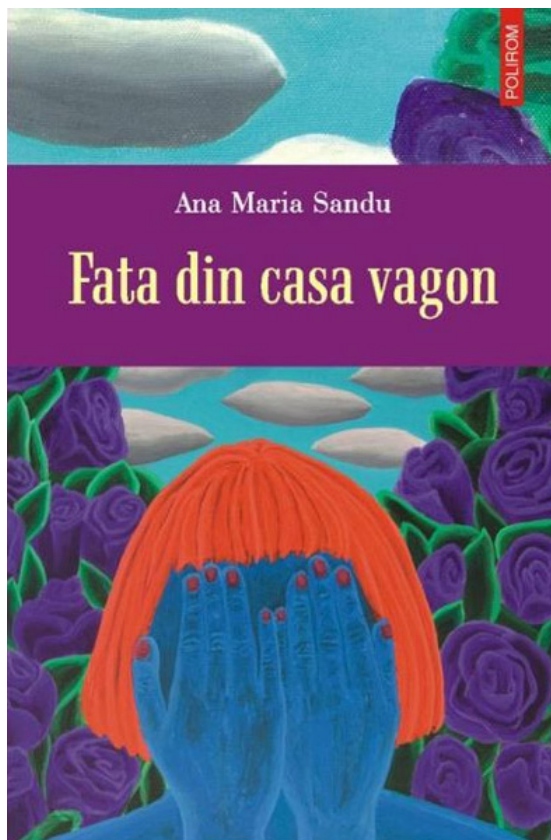
od kuće i nije više slušala one dvije žene u obitelji što su gundale po cijeli dan. Mogle su se mirno svađati oko boca za mlijeko u ostavi, u koje je majka trpala novac, a sestra ga trošila. Zatim bi krivila Ileanu i scenama nije bilo kraja.

Otprilike svako drugi dan, na raspucalom cementu, po jedna bi se staklenka razbila u komadiće. Drvene su police bile presvučene novinama, a boce bi se počinjale njihati kad bi njihovi glasovi izmakli kontroli.

Prigovore i prigovore, krikove, čupanja za kosu, konačno je ostavila za sobom i otišla svojim putem. Čak i ako je put kojim je namjerila bio seoski, neasfaltiran i pun rupa. Pokupila je svoje stvari u jednu torbu od smeđeg vinila, zatvorila je prilično teško i izašla na stanicu, držeći se za dvije izlizane ručke. Bus je stajao malo iznad njihove kuće i uvijek je bio prepun. Ovaj je put našla mjesto u zadnjem redu sjedala i pokušala ne misliti ni na što. Prilijepila je čelo za prljavo staklo i počela brojati kuće kraj kojih je prolazila. Kad je došla do dvjesto pedeset, stala je. Autobus je za sobom ostavljao usku, sivu cestu. Polovina njezina osmijeha dolazila je od priče o gušteru, vjerovala je u nju toliko godina i bilo bi krasno da je baš sad ostavi doma. Uzela je sve, zato je teško zatvorila torbu, tek kad je silom povukla zatvarač i spustila se nekoliko puta koljenom na nju. Cipele koje je napravio njezin tata nisu više bile baš bijele, postale su bež, na kutiji s tajnama jedna je šarka pukla, ali nije bilo važno. Slika na kojoj stoji kraj Duduțe i obje se drže rukama za suknje dospjela je pored komada papira na kojem je prije puno godina napisala SMRT i crnog plastičnog češlja.

Mogla bi putovati svakoga dana, sat do tamo, sat natrag, ali nije joj ni palo na pamet. Odlučila je da će stanovati u učeničkom domu, s još dvjema djevojkama u sobi i živjeti svoj život kao da je siroč.

Zapravo, kad joj je umro otac, njezine su osjećajne veze bile odsječene motornom pilom. Preostali batrljak vukla je uvijek za sobom: u vodu, u Duduținovu sobicu, u pisanku u koju je zapisivala svakojake sitnice. Nekad samo rečenice, nekad cijele stranice. Nekad dugo vremena ne bi mogla ništa drugo nego izrezivati slike i zatim ih lijepiti

na listove s crtama. Tako da je u prtljazi imala i plastičnu teglicu ljepila s lopaticom. Sve je duhove složila i ponijela ih u paketu. Bila je lijepa djevojka, svi su joj to govorili, ali jedini trenutak u kojem je dopustila da je vlastito lice impresionira zbilo se prije prilično godina, kad je od majke dobila dobre batine i kad je ušla u kupaonicu da se opere i smiri.

A sad joj se činilo da je stajala tamo u mraku jako dugo. Između grcaja plača i mirisa Šušite, koji je sačuvala na ruci, izdužila se odjednom. Narasla je kao iz vode i, konačno, osjećala se osvećenom. Nije više mogla odijevati što je postalo premaleno Lauri, koja je bila puno niža od nje, trebala joj je nova odjeća. Često si je govorila da svijet u koji se vratila onoga poslijepodneva ne postoji i da je ona, otada, živjela samo na dnu rijeke.

Prijevod: Ivana Olujić i Luca-Ioan Frana

POEZIA

POEZIJA

SVETLANA CÂRSTEAN (1969)

Svetlana Cârstean, foto © Alberto Grosecu

* * *

Karin îmi spune aseară: mi-e frică pentru că atunci când mă doare, îmi pierd politețea. Eu îi răspund: detest politețea, e-o ipocrizie. Karin îmi spune: nu vreau să îmi pierd politețea, ea mă protejează. Dar cu tine e altceva, cu tine nu mi-ar fi frică s-o pierd.

Cu tine e altceva.
Altceva.
Ceva ceva ceva
va fi
ce va fi.
Uită mîngîierile,
uită tot ce ți-a plăcut
sau ce ți-ar putea plăcea
păstrează durerea
ca pe o broșă
prinsă direct în carne.
Broșă cu o corneă oarbă
la mijloc.
Drept podoabă,
căci cu tine e altceva,
cu tine mereu a fost altceva.

Îți amintești, Mamă, duminica aceea,
cînd amîndouă am mîncat porumbei
cu smîntînă
pe drumul de întoarcere
de la biserică?
De la 5 dimineața eram treze
și nu ne durea nimic
și carnea porumbeilor
se topea ca untul în gurile noastre.

Cu tine e altceva.
E altfel,
e invers,
e greu,
e insuficient,
cu tine farfuriile astea cu porumbei
ar zbura
dacă ar avea aripi.

* * *

Karin mi sinoce kaže: strah me jer onda kad me boli, gubim ljubaznost. Odgovorim joj: prezirem ljubaznost, ona je licemjerje. Karin mi kaže: ne želim se lišiti ljubaznosti, ona me štiti. Ali s tobom je drukčije, s tobom me ne bi bilo strah ako bih je se lišila.

S tobom je drukčije.
Nešto drugo.
Nešto nešto nešto
bit će
što će biti.
Zaboravi milovanje,
zaboravi sve što ti se svidjelo
ili što ti se moglo svidati
sačuvaj bol
kao broš
zadjenut pravo u meso.
Broš sa slijepom rožnicom
u sredini.
Kao ukras,
jer s tobom je drukčije,
s tobom je uvijek bilo drukčije.

Sjećaš se, Mama, te nedjelje
kad smo zajedno jele golube
s vrhnjem
putem natrag
iz crkve?
Od 5 ujutro bile smo budne
i ništa nas nije boljelo
i meso goluba
topilo se kao maslac u našim ustima.

S tobom je drukčije.
Drukčije je,
naopako,
teško,
nedovoljno,
s tobom bi ti tanjuri s golubima
letjeli
kad bi imali krila.

Nici o zi nu se poate compara cu aceea
în care mîncam amîndouă porumbei.
Dacă aş vinde undeva toate zilele vieţii mele
aceea ar costa cel mai mult.

Ceva ceva ceva
ce va fi
după aceea
după această masă
ce va fi după nu va mai egala vreodată
ce-a fost.

Îmi place broşa asta care nu vede în jur
am s-o port mereu aşa,
prinsă direct în carne.

Pe mine viaţa m-a interesat întotdeauna mai
mult decît moartea şi pămîntul decît cerul.
Nu ca pe tine.
Am făcut multe,
mai ales am plecat
şi m-am întors de fiecare dată,
dar niciodată nu am făcut ca tine,
eu nu am murit de cîteva ori pe săptămînă,
lăsîndu-mă uşor pe spate şi
încizînd ochii.
Cînd corpul tău nu mai mişcă, Mamă,
aerul se opreşte în loc
şi dacă e zi, zi va rămîne pentru totdeauna,
şi dacă noapte e,
noapte va rămîne mereu,
şi Tata pe prispă,
va rămîne cu mîinile-n aer,
de-a pururea desfăcînd
porumbul
bob cu bob.
Tu paralizezi lumea, Mamă,
nici o ştiinţă nu e mai tare ca tine,
atunci cînd mori.
Nu vrei mai bine să ne întoarcem în ziua cu
porumbeii
şi să ne ascundem acolo
fericite amîndouă pentru totdeauna?
Cu mine e altceva
cu mine poţi sta
mult şi bine.

Cu mine e invers.

Să nu te atingi de broşa mea
doare rău dac-o scoţi.

Niti jedan se dan ne može usporediti s onim
kad smo zajedno jele golube.
Kada bih negdje prodavala sve dane svog života
ovaj bi koštao najviše.

Nešto nešto nešto
što će biti
nakon toga
nakon tog objeda
što će biti nakon toga neće biti ravno
onom prije.

Sviđa mi se taj broš koji ne može vidjeti oko
sebe
nosit ću ga tako uvijek,
zadjenutog pravo u meso.

Mene je život oduvijek zanimao mnogo više
nego smrt, a zemlja više nego nebo.
Za razliku od tebe.
Učinila sam mnogo,
pogotovo sam odlazila
i svaki put se vraćala,
ali nikada nisam činila ono što si ti,
ja nisam umirala nekoliko puta tjedno,
lagano se spustivši na leđa i
zatvorivši oči.
Kad se tvoje tijelo više ne pomiče, Mama,
zrak se zaustavi na mjestu
i ako je dan, dan će ostati zauvijek,
i ako noć je,
noć će ostati zauvijek,
i Tata na trijemu,
ostat će s rukama u zraku,
vječno trijebeći
kukuruz
zrno po zrno.
Ti paraliziraš svijet, Mama,
nijedna znanost nije bolja od tebe,
onda kad umireš.
Ne želiš li radije da se vratimo u dan s golubima
i da se tamo sakrijemo
obje zauvijek sretne?
Sa mnom je drukčije
sa mnom možeš biti
do mile volje.

Sa mnom je drukčije.

Ne diraj moj broš
strašno boli ako ga izvadiš.

* * *

Sînt în pericol
 să nu mai iubesc pe nimeni altcineva
 și asta fără să urăsc pe nimeni altcineva în loc

să-mi privesc mereu corpul în oglindă
 și să nu mai văd mâini picioare sîni coapse nări să văd
 doar un obiect al dorinței tale

să nu mai cred că limbajul e o manta
 dinăuntrul căreia poți trage cu pușca fără să simți reculul
 și fără să te doară umărul de care ai sprijinit arma.

Sînt în pericol
 să cred
 că dacă nu ar fi fost Ceaușescu nu aș fi existat
 la fel cum tu crezi
 că dacă nu ar fi fost Hitler nu ai fi existat.

Sînt în pericol
 să învăț o limbă
 în care s-ar putea să nu ajung să cumpăr niciodată nimic
 să învăț un alfabet
 ca un detectiv căruia nimeni nu-i va cere niciodată să descopere
 mobilul crimei.

Sînt în pericol
 să nu mai pot rosti soare ca altădată
 și chiar dacă l-aș rosti el să fie dintr-odată femeie
 și nu bărbat
 să nu mă bucur de prima zi cu soare
 fiindcă ea rămîne o zi fără shemesh
 și ceea ce azi e însoțit într-o limbă în alta nu e.

Sînt în pericol
 să devin o mașină în propriul mecanism de producție
 să arunc copilul cu tot cu apa
 în care a fost spălat înainte să se nască.

Sînt în pericol ca mintea mea să fie
 iar cîmpul de luptă al unui război care încă n-a început.

Sînt în pericol să nu pot accepta efectele faptelor noastre recente.

Pericolul e însuși efectul.

Sînt în pericol
 să iubesc povestea mai mult pentru cuvintele ei
 decît pentru oamenii care se mișcă prin ea
 să văd sfîrșitul poveștii ca pe o tehnică narativă
 și de aceea sfîrșitul să vină mai repede.
 Așa a fost mereu.

Sînt în pericol în continuare.

Sînt în pericol
 să încep construirea unui cuib
 exact acum cînd sezonul cuiburilor a trecut

Sînt în pericol
 să nu-l mai recunosc

pe Meir Wieseltier în Tel Aviv
mîncîndu-și supa de seară-n Nechama
cînd afară plouă mărunț
și pericolul pare mai departe ca oricînd
la fel ca războiul care dansează la trei sute de kilometri de aici.

Sînt în pericol să deschid larg ușa invadatorului în țara asta
în care invadatorul are permanent o justificare pentru război.

El spune fără război nu exist. Nu-mi poți cere să nu exist.

* * *

Iubesc dimineața asta în care sînt bolnavă și am iubit și ziua de ieri în care am fost bolnavă.
Și cine taie punțile mele cu dimineața nu e binevenit, să plece.

*

În dimineața plecării mi-a spus
eu sînt peștele pe care l-ai scos din apă
și l-ai lăsat să respire acum pe uscat.
Tu ești apa.
Eu sînt peștele pe care tu, apa, l-ai aruncat în afară.

Cine taie punțile dintre mine și uscat să plece.
Cine taie punțile dintre mine și mare să plece.

Definiția avortului.
Există un copil la care nu m-am gîndit niciodată.
Există un copil la care mereu am uitat să mă gîndesc.
Acela ești tu.

În dimineața plecării peștele m-a sărutat de mai bine de o mie de ori.
Saliva mea a fost salvatoare.
În dimineața plecării era singurul fel de a supraviețui.

În dimineața plecării, tatăl meu m-a sărutat pe gură.
Am crezut că mi s-a părut. M-a sărutat și a doua oară. Nu mai putea fi o părere.

În dimineața plecării, după sărut, am ieșit afară, am traversat bulevardul Primăverii, am intrat în
primul magazin, cu lucruri de duzină, am ales cîteva haine puse pe umerase, m-am ascuns în cabina
improvizată și am probat de mai multe ori același pulover vișiniu pe care l-am și cumpărat și pe care
nu l-am purtat niciodată.

În dimineața plecării lui Leo eram în Miniprix-ul din Romană, m-a sunat Didier și mi-a spus ce era
de spus, eu probam haine în cabină, eram ca-n gară între două trenuri, nu-mi place să probez haine,
aș vrea să le nimeresc din prima fără să le probez.

Nu plec acum ca să nu trebuiască să mă întorc, spune el.

El spune fără război nu exist. Nu-mi poți cere să nu exist.

El spune fără război inamicul meu nu există. Nu-mi poți cere să nu existe.

Cum se naște inamicul?

Din coiful tău metalic pe care nu-l dai jos nici noaptea cînd dormi.

Din fricile succesive puse strat peste strat ca zece rînduri de fuste
să nu simți frigul cum te ia de la picioare.

Inamicul se naște dimineața când deschizi ochii și celălalt stă cu spatele întors către tine și lumina e atât de puternică încât nu-ți poți feri privirea de la spatele lui.

Inamicul se uită la tine pe neașteptate pe fereastră.

Inamicul se naște în mijlocul celei mai mari iubiri, ca un miel nervos pe o mână de paie în mijlocul câmpului.

Inamicul e un efect.

Și noi, copiii, tot un efect sîntem, al ultimilor ani.

Sînt în pericol să nu-mi mai recunosc inamicul.

* * *

U opasnosti sam
da više nikad neću nekog drugog voljeti
a da pritom neću zauzvrat nekog drugog mrziti

da neprekidno promatram svoje tijelo u ogledalu
i da više ne vidim ruke noge grudi bokove nosnice da vidim
samo predmet tvoje želje

da više ne vjerujem da je jezik ogrtač
iz kojeg možeš pucati puškom a da ne osjetiš trzaj
i da te ne boli rame o koje si oslanjala oružje.

U opasnosti sam
da povjerujem u to
da nije bilo Ceașescua ja ne bih postojala
kao što ti vjeruješ u to
da nije bilo Hitlera ti ne bi postojao.

U opasnosti sam
da usvojim jezik
u kojem neću nikad uspjeti nešto kupiti
da naučim abecedu
poput detektiva kojeg nitko nikada ne bi tražio da otkrije
motiv zločina.

U opasnosti sam
da više neću moći izgovoriti sunce kao nekad
i ako ga i izgovorim da ono odjednom bude žena
a ne muškarac
da se ne veselim prvom sunčanom danu sa suncem
jer on ostaje dan bez šamaša
a što je danas osunčano u jednom jeziku u drugom nije.

U opasnosti sam
da postanem stroj u vlastitom mehanizmu proizvodnje
da bacim dijete zajedno s vodom
u kojem je oprano prije nego li se rodilo.

U opasnosti sam da moj um bude
opet bojno polje rata koji još nije počeo.

U opasnosti sam da neću moći prihvatiti učinke naših nedavnih činjenica.

Opasnost je učinak sam.

U opasnosti sam
da zavolim priču više zbog njezinih riječi
nego zbog ljudi koji kroz nju prolaze
da vidim kraj priče kao narativni postupak
i zbog toga kraj brže dolazi.
Tako je uvijek bilo.

I dalje sam u opasnosti.

U opasnosti sam
da započnem graditi gnijezdo
upravo sada kad je prošla sezona gnijezda

U opasnosti sam
da više neću prepoznati
Meir Wieseltier u Tel Avivu
koji jede juhu uvečer u Nechami
dok vani kiša sipi
i opasnost se čini daljom nego ikad
kao i rat koji pleše tristo kilometara odavde.

U opasnosti sam da širom otvorim vrata napadaču u ovu zemlju
u kojoj napadač ima stalno opravdanje za rat.

On kaže bez rata ne postojim. Ne možeš zahtijevati od mene da ne postojim.

* * *

Volim ovo jutro u kojem sam bolesna i voljela sam i jučerašnji dan u kojem sam bila bolesna.
A tko prekida moje mostove s jutrom nije dobrodošao, neka odlazi.

*

Na jutro odlaska rekao mi je
ja sam riba koju si izvukla iz vode
i ostavila je da sada diše na kopnu.
Ti si voda.
Ja sam riba koju si ti, voda, bacila van.

Tko prekida mostove između mene i kopna neka odlazi.
Tko prekida mostove između mene i mora neka odlazi.

Definicija abortusa.
Postoji dijete o kojem nisam nikada razmišljala.
Postoji dijete na koje uvijek propuštam misliti.
To si ti.

Na jutro odlaska riba me poljubila više od tisuću puta.
Moja je slina bila spasonosna.
Na jutro odlaska bila je jedini način preživljavanja.

Na jutro odlaska, moj me otac poljubio u usta.
Mislila sam da mi se učinilo. Poljubio me i drugi puta. Više nije bilo sumnje.

Na jutro odlaska, nakon poljupca, izašla sam van, prešla sam preko bulevara Primăverii, ušla u prvi
dućan s jeftinom robom, odabrala sam nekoliko odjevnih komada na vješalicama, sakrila se u
improviziranu kabinu i nekoliko puta isprobala isti pulover boje višnje koji sam i kupila i nikad ga
poslije obukla.

Na jutro Leova odlaska bila sam u Miniprixu na Piața Romană, nazvao me Didier i rekao mi što je
imao reći, ja sam probala odjeću u kabini, bila sam kao na kolodvoru između dva vlaka, ne volim
probavati odjeću, htjela bih da mi pristaje iz prve bez probavanja.

Ne idem sada kako se ne bih trebao vraćati, kaže on.

On kaže bez rata ne postojim. Ne možeš zahtijevati od mene da ne postojim.

On kaže bez rata moj neprijatelj ne postoji. Ne možeš zahtijevati od mene da ne postoji.

Kako se rađa neprijatelj?

Iz tvoje metalne kacige koju ne skidaš ni noću kad spavaš.

Od uzastopnih strahova složenih u slojeve kao na desetke slojeva suknje
da ne osjetiš kako ti noge obuhvaća hladnoća.

Neprijatelj se rađa ujutro kad otvoriš oči i drugi je okrenut leđima od tebe a svjetlost je tako jaka da
se ne možeš obraniti od sjaja njegovih leđa.

Neprijatelj te iznenada motri s prozora.

Neprijatelj se rađa usred najveće ljubavi, poput nervoznog janjeta na slamici usred polja.

Neprijatelj je rezultat.

A mi, djeca, također smo rezultat, minulih godina.

U opasnosti sam da više ne prepoznam neprijatelja.

Prijevod:
Ana Brnardić Oproiu i Adrian Oproiu

ALEN BRLEK (1988)

Alen Brlek, foto © Adrijana Vidić

Čupanje korova

Bila je nedjelja, prapočetak, hodočašće mrtve divljine
i zlata, bio je bog neopterećen ljudski. Bili smo mi,
alkemičari rođeni u dosadi vrelog dana, rekli
u svakom korovu se nalazi krov
treba ga samo podići iz zemlje nebu, prestati okolišati.
Rekli treba učini nešto, kao uspostaviti nježnu matematiku
promijeniti priču, staviti točku na i zbunjenosti.
Najzad prihvatiti rođenje

Smulgerea buruienilor

Era duminică, străîncept, pelerinajul sălbăticiei moarte
și al aurului, era un dumnezeu neîmpovărat cu de-ale oamenilor. Eram noi,
alchimisti născuți în plictiseala unei zile fierbinți, spuneam
în fiecare buruiană e un adăpost,
trebuie doar să îl ridici din pământ la cer, să încetezi cu șovăiala.
Am spus, trebuie să facem ceva, precum fundamentarea unei matematici
a blândeții
să schimbăm povestea, să punem un punct pe i-ul confuziei
La urma urmei să acceptăm nașterea

Lovac

Naučili smo hodati poput lovaca, uvijek ususret i temeljito
a ne postati jedan. Naučili smo čitati prošlost, u nju slati zrno
metala, mira, molitve, soli
ne da bismo zaustavili divljač, već joj otvorili put u posrnulo srce
grada. Naučili smo biti strpljivi u velikoj arheologiji noći, samo biti,
pod teškim, modrim zubima nade čekati budućnost
vjerujući u njenu pobunu baš ovdje, u nama.
Naučili smo, sve što vidimo ništa je od svega što jest,
sve što dotaknemo postane jezik.

Prije ili kasnije netko će morati naučiti kovati,
odrezati jezik, skuhati ga.

Vânător

Am învățat să mergem precum vânătorii, întotdeauna în întâmpinare
și temeinic
și să nu devenim unul. Am învățat să citim trecutul, să trimitem în el
un bob
de metal, pace, rugăciuni, sare
nu pentru a opri vânatul, ci pentru a-i deschide calea
în inima stricată
a orașului. Am învățat să fim răbdători în marea arheologie
a nopții, să fim doar,
sub dinții grei, albaștri ai speranței să așteptăm viitorul
crezând în rebeliunea lui chiar aici, în noi.
Am învățat, tot ceea ce vedem e nimic din ceea ce este,
tot ceea ce atingem devine limbă.

Cineva mai devreme sau mai târziu va trebui să învețe să forjeze,
să taie limba, s-o gătească.

Slobodan dan

Čistio sam mrvice kruha sa stola
prao suđe iznosio smeće
meo pod
veš izlagao suncu, sebe vodi tebe srce
čitao recepte
gulio krumpir izbijao zube
samome sebi
govorio s vremenom
s vremenom i ništa se nije dogodilo
i dalje ne znam što je donijelo više smrti
pojedinač ili kolektiv
i je li moguće zaista voljeti
bez tog znanja.

Zi liberă

Am curățat firimiturile de pâine de pe masă
am spălat vasele am dus gunoiul
am măturat podeaua
am expus rufele soarelui, pe mine apei pe tine inimii
am citit rețete
am curățat cartofii am spart dinții
mie însumi
am vorbit cu timpul
cu timpul și nu s-a întâmplat nimic
în continuare nu știu ce ne-a adus mai multă moarte
individul sau colectivul
și dacă e posibil într-adevăr să iubești
fără această știință.

Tragači

Gledali smo kako iz najvećih najveća tama,
kako iz minerala šume kuljaju mine, iz uvida omče
jer biti sretan, to je nemoguće.
Gledali, tražili gdje prestaje poslijeratno
počinje bilo što na čemu nećemo slomiti zub
ruku rebro nogu duh, tražili ciglu
u kojoj ne spava metak
čovjeka, u kojem ne spava slijepi strah.

Cei ce iau urma

Priveam cum din cei mai mari oameni cel mai mare întuneric,
cum din mineralele pădurii se ivesc minele, din intuiție sfoara de spânzurătoare
pentru că a fi fericit – e imposibil.
Priveam, căutam unde se termină epoca de după război
începe orice epocă în care nu ne vom frânge dinții
mâna coasta piciorul spiritul, căutam o cărămidă
în care nu doarme glonte
omul în care nu doarme frica oarbă.

Noć

Ljubav je s kacigom na glavi ubrzala prema lijepoj noći,
automatik je brujao ljeto, sve rečeno zvučalo je kao more.
Rekao sam akobogda, jednog dana, u jezik
uvest ćemo još dvoje, troje, spoznat ćemo ruke
i kada ostarimo ništa neće biti daleko,
ni mi ni mir ni mirisi djetinjstva
ni sreća ni sezona lubenica.
Do tada moramo podmetnuti nogu strahu,
Googleu, državi.

Noapte

Iubirea cu casca pe cap accelera spre noaptea frumoasă,
vara bâzâia, cutie automată, tot ce a fost spus suna precum marea.
Am spus dedădumnezeu, într-o zi, în limbă
vom mai introduce doi, trei, vom cunoaște mâinile
iar când vom îmbătrâni nimic nu va mai fi departe,
nici prietenii nici pacea nici parfumurile copilăriei
nici fericirea nici sezonul pepenilor.
Până atunci să punem o piedică fricii
Google-ului, statului.

Traducere: Adrian Oproiu

COSMIN PERȚA (1982)

DRAGOSTE, o trilogie

Cosmin Perța, foto © Ruxandra Căseanu

Să reușești...

Ascunde-ți buzele sculptate perfect după o mustață perfectă,
ascunde-ți chelia sub o căciuliță verde,
superbă.
Ascunde-te pe tine sub numele unei minunate familii
Iepure de ianuar, lepădătura de stradă,
ascunde-ți frica sub coviltirul puterii mărunte
Nu arăta nimic din ce ești ca nici să nu poți fi.
Fii prieten cu gândacul de bălegar și ridică-ți tronul din excremente
și îngroapă-te-n el
ca într-un pat cald cu cearceafuri curate
și miros de apretat.
Urăște-te pe tine și orice formă de expresie liberă,
urăște libertatea și dragostea și
fii invidios pe orice formă de succes
și de bucurie.
Linșează-i în public pe toți prietenii care ți-au făcut confidențe,
spune că ești de unde nu ești,
vinde tot ce nu ai,
încrede-te în trădători pentru că sunt ca tine,
jelește viii și laudă morții,
nu lăsa nimic curat neatins de mâna ta băloasă,
plânge-te, plânge-te mult până îi vei convinge și pe ceilalți de nemernicia ta,
plânge-te iscusit, fă-i să creadă ca nemernicia ta e datorită lor.
Leapădă-te de tot, mai ales de tine,
dar cu atât mai mult să te lepezi de ei.
Nerușinează-te în fața lor și învață-i să le placă nerușinarea ta,
scâncește înainte să lovești, lovește înainte să scâncească.
Jelește-le morții, dar scuipă pe ei, mânia-te pe lucrurile care nu pot fi reparate,
arată îngăduință pentru ce poate fi schimbat.
Urăște cu disciplină, nu urî niciodată un neputincios, disprețuiește-l.
Scaldă-te în scaldătoarea lor și umple-o de jeg,
mănâncă-le pâinea, fă tu pentru ei pâinea ta și zi-le că este a lor,
vinde-le-o scump.
Nu recunoaște niciodată nimic, fii mândru de tine și de inima ta,
prefă-te ca ai o inimă,
pune-le-o pe tavă și fă-i să se înece cu ea.
Nu ierta, nu uita, nu avea compasiune, ucide cum ai fost învățat să respiri.
De asta respiri, de asta ai fost învățat.
Nu-ți aminti de ieri și nu te gânde la mâine, ironizează cum ai fost învățat să respiri,
de asta respiri, de asta ai fost învățat.
Folosește mereu trei gloanțe, nu unul,
unul greșește întotdeauna.
Introdu în gloanțele tale în loc de praf de pușcă dreptatea,
praful magic ce te va călăuzi. Trage gloanțele tale în plămâni
ca pe un praf al dreptății și îndreaptă-le asupra aproapelui tău bicisnic.
Fă-l să cadă în genunchi.
Nu vei greși. Leagă-te numai de tine și de ai tăi
și nu vei greși.
Nu accepta diferența, nu crede în publicul lor,
fii tânăr și bun și ascultător. Fii supus
și, în numele nebuniei dreptății te vei izbăvi.
Nu crede, nu, minciunile lor, fii tânăr, supus, brav și spectaculos și vei reuși.
Nu crede, nu, minciunile lor, fii tânăr, dement și vor suferi.

LJUBAV, pjesnička trilogija

Da bi uspio...

Sakrij svoja savršeno oblikovana usta pod savršene brkove,
 sakrij si čelu pod zelenu kapicu,
 divnu.
 Sakrij samog sebe pod ime sjajne obitelji
 Siječanjki zeče, ulični izrode,
 sakrij svoj strah pod ceradu ništavne moći
 Ne otkrivaj ono što jesi kao da i ne postojiš.
 Budi prijatelj balegaru i podigni si tron od izmeta
 i ukopaj se u nj
 kao u topao krevet s čistim plahtama
 i s mirisom škrobila.
 Mrzi sebe i svaki oblik slobodnog izražavanja,
 mrzi slobodu i ljubav i
 budi zavidan na svakom obliku uspjeha
 i radosti.
 Izvedi javni linč svih prijatelja koji su ti se povjerili,
 reci da jesi odakle nisi,
 prodaj sve što nemaš,
 vjeruj izdajnicima jer su kao ti,
 oplakuj žive i hvali mrtve,
 ono što je čisto dodirni svojom slinavom rukom
 žali se, dugo se žali dok ne uvjeriš i ostale u svoju bijedu,
 vješto se žali, neka povjeruju da su oni uzrokom tvoje bijede.
 Odreci se svega, osobito sebe,
 ali ponjaprije odreci se njih.
 Budi besraman pred njima i nauči ih da im se sviđa tvoja besramnost,
 zacvili prije nego što udariš, udari prije nego što zacvile.
 Oplakuj njihove mrtve, ali pljuni na njih, razbjegni se na stvari koje ne mogu biti popravljene,
 pokaži milost za ono što se može promijeniti.
 Mrzi sustavno, nikad nemoj mrziti nemoćnoga, preziri ga.
 Kupaj se u njihovoj kadi i ispuni je nečisti,
 pojedi im kruh, napravi za njih svoj kruh i reci im da je njihov,
 skupo im ga prodaj.
 Nikad ništa ne priznaj, budi ponosan na sebe i na svoje srce,
 pravi se da imaš srce,
 stavi im ga na pladanj i neka im zapne u grlu.
 Ne opraštaj, ne zaboravljaj, ne suosjećaj, ubijaj kao što si naučio disati.
 zato dišeš, zato su te naučili.
 Ne sjećaj se onoga jučer i ne misli na sutra, ironiziraj kao što si naučio disati,
 zato dišeš, zato su te naučili.
 Uvijek koristi tri metka, ne jedan,
 jedan uvijek promaši.
 U svoje metke umjesto baruta stavi pravdu,
 čarobni prah koji će te voditi. Ispucaj svoje metke u pluća
 kao prah pravde i usmjeri ih prema svojem bijednom bližnjem.
 Neka padne na koljena.
 Nećeš pogriješiti. Drži se samo sebe i svojih
 i nećeš pogriješiti.
 Ne prihvaćaj razliku, ne vjeruj u njihovu publiku,
 budi mlad i dobar i poslušan. Pokori se
 i u ime ludosti pravde bit ćeš spašen.
 Ne vjeruj, ne, njihovim lažima, budi mlad, pokoran, hrabar i izvanredan i uspjeh ćeš.
 Ne vjeruj, ne, njihovim lažima, budi mlad, lud i patit će.

După ce vei reuși...

Vor călca în picioare Franța, Germania, apoi va muri toată Europa și America se va sufoca în propria imensitate. vor trage de Rusia cu dinții și sânge va țâșni din ea ca dintr-un gheizer și va muri lată, palidă, pustie cum a fost și francisc va trage, va tot trage după el cohorte de oameni și nu va veni când cred ei și nici noi, se va sfârși, va începe.

O bibliotecă în dezordine, câțiva morți guralivi răscolind așternuturi, ser fizilogic.

O lupă-creier distorsionează neputința.

E mare neputința aceasta, cam cât o girafă,

Moartea violentă a unui copil, fotografia morții sale triumfă

În fața melancoliei. Doar deznădejde mai scuipe seara în chiuvetă și gelatina ei îmi rămâne

Printre dinți. Nu mă spăl. Măine tot mă voi murdări.

Așteptați să spun ceva, maldăr de haine, un soare care arde totul pe dinăuntru

Și nu se mai poate opri. Nu voi spune.

Nimic despre cel lipsit de viziune interioară.

Voi încerca să mă lepăd. Măine tot mă voi murdări

Tot așteptați să spun ceva. Nu voi spune. Gogol, Cehov, Harms, Buzzatti, Cortazar nu au spus.

De spus, spun părinții pustiei, eu sunt un simplu locuitor,

Din nepăsare mor copii lângă noi, din nepăsare ne vindem infima inteligență, din nepăsare

Se distrug sate, munți, destine și cariere, din nepăsare nenorocim tot ce atingem, din depărtare

Nu e important. Mă trezesc cam târziu, nu beau cafea, știu, nu contează,

Măine tot mă voi murdări.

“Avem de-a face în fond cu un fel atipic de a privi,

Îndeajuns cu atâtea observații,

Tot moartea e rana noastră, creierul nostru dureros, ceea ce iubim,

Ne zvârcolim cu credință în ipocrizie, ne milogim.”, spune Cosmin Perța

Nakon što uspiješ...

Zgazit će Francusku, Njemačku, zatim će umrijeti cijela Europa i Amerika će se ugušiti u vlastitoj golemosti. trgat će Rusiju zubima i krv će briznuti iz nje kao iz gejzira i umrijet će široka, blijeda, pusta kao što je i bila i papa franjo će vući i vući za sobom kohortu ljudi i neće doći kad oni misle ni kad mi, završit će se, počet će.

Neuredna biblioteka, nekoliko brbljavih mrtvaca razgrće posteljinu, fiziološka otopina.
Mozak-povećalo distorzira nemoć.
Velika je ta nemoć, gotovo kao žirafa,
Nasilna smrt djeteta, fotografija njegove smrti trijumfira
pred melankolijom. Još samo beznadnost pljujem uvečer u umivaonik i njezina mi želatina ostaje
Između zubi. Ne perem se. Sutra ću se ionako zaprljati.

Čekajte da nešto kažem, hrpa odjeće, sunce koje prži sve iznutra
I više se ne može zaustaviti. Neću govoriti.
Ništa o onome lišenom unutarne vizije.
Pokušat ću odreći se sebe. Sutra ću se ionako zaprljati.

I dalje čekate da nešto kažem. Neću govoriti. Gogolj, Čehov, Harms, Buzzatti, Cortazar nisu
govorili.
Samo su sveci kazivali, ja sam smrtnik,
Iz nemara pokraj nas umiru djeca, iz nemara prodajemo svoju sitnu inteligenciju, iz nemara
Se uništavaju sela, planine, sudbine i karijere, iz nemara upropaštavamo sve što dodirnemo, iz
daljine
Nije važno. Budim se prilično kasno, ne pijem kavu, znam, nije to važno,
Sutra ću se ionako zaprljati.

„Ustvari se suočavamo s neobičnim načinom promatranja,
bilo je dosta s tim zapažanjima,
I dalje je smrt naša rana, naš mozak boli, ono što volimo,
Prevrćemo se s vjerom u licemjerju, preklinjemo“, kaže Cosmin Perța

De ce nu vei reuși...

Când tata mi-a pus prima dată undița în mână
 La o păstrăvărie credeam că e sport,
 Când am ridicat peștele ăla din apă și l-am văzut zvârcolindu-se
 Și tata m-a ajutat să-l ridic și l-am văzut murind am zis că ceva nu e bine
 Și am urlat și am urlat încontinuu.
 Aveam 5 ani, apoi am avut 13 și au ajuns și în magazinele din vișeu păstrăvi vii
 Și am fost cu tata și am cumpărat 2. Două săptămâni i-am ținut în cadă
 Și le-am dat pâine uscată și le-am pus acolo, în cadă, toate plantele din casă
 Să le facă oxigen. Și nimeni nu a mai făcut baie două săptămâni.
 Apoi am plecat la școală și când m-am întors nu mai erau, cada era curată
 Și am urmărit vreo lună dacă mănâncă cineva pește, nu au mâncat, cred că i-au aruncat.
 De la 5-6 ani îmi amintesc o imagine cu bunicul azvârlind un ciocan în fruntea unui taur tânăr
 Și el căzând la pământ. Am văzut câteva găini tăiate și agonia corpurilor lor,
 Știu că părinții mei au crescut câțiva iepuri pe care îi iubeam nebunește
 Și la un moment dat au dispărut, am plâns și de atunci nu a mai crescut nici un iepure pe la noi.
 În 1999 eram un luptător de karate bunicel, credeam că e un sport,
 Dar când într-o altercație am văzut primul braț tăiat cu sabia și primii obraji spărți
 Am încremenit. Am stat așa, încremenit, vreo 60 de secunde, timp în care
 Toți colegii mei se luptau și eu, care eram mai mult decât o promisiune,
 O certitudine a puterii și a forței, tremuram paralizat în ușa barului în fața căruia
 Colegii mei de sală erau călcați în picioare. Două priviri nu le pot uita:
 Privirea șefului mafioților locali care ne înscenaseră totul și care a trecut pe
 Lângă mine, aflat la ușa de intrare, fără să îmi spargă falca, să îmi taie obrazul, să îmi rupă mâna,
 Doar zâmbind. Și privirea senpaiului meu, Bibu, care urcat pe o mașină împărțea picioare
 Încercând să reducă afluența mafioților care ieșeau din bar pentru a acoperi retragerea.
 O privire-reproș: tu ești cel mai bun în sală și acum stai în ușa și tremuri.
 M-am căcat pe mine, cam asta e, oricât de puternic aș fi fost. Pe urmă. În ani,
 I-am luat pe toți la întrebări, câțiva deja muriseră,
 Așa cum murise și prietenul meu, Samsonul, legendă a vișeului,
 Bătut cu bâte în cap la un raport de 20 la 1.
 Și apoi i-am căutat și pe ucigașii lui, majoritatea muriseră și ei.
 Eu, Cosmin Perța, vin dintr-un astfel de oraș ucigaș. Știu să ucid,
 Dar nu pot. Acum câteva zile am asistat și eu pe viu la cel mai simplu lucru din lume,
 Taierea porcului. Și nu mi-a plăcut.

Zašto nećeš uspjeti...

Kad mi je tata po prvi puta stavio ribički štap u ruku
 Na ribnjaku mislio sam da je to sport,
 Kad sam izvadio tu ribu iz vode i vidio je kako se bacaka
 A tata mi je pomogao da je izvadim i vidio sam je kako umire rekao sam da nešto nije u redu
 I vikao sam i vikao bez prestanka.
 Imao sam 5 godina, zatim sam imao 13 i u dućane i u Vișeuu stigle su žive pastreve
 I bio sam s tatom i kupili smo 2. Dva tjedna držao sam ih u kadi
 I davao im suhog kruha i stavio im ondje, u kadu, sve kućne biljke
 Da im daju kisik. I nitko se nije okupao dva tjedna.
 Zatim sam otišao u školu i kad sam se vratio više ih nije bilo, kada je bila očišćena
 I pratio sam oko mjesec dana jede li tko ribu, nisu jeli, mislim da su ih bacili.
 Sjećam se kad sam imao 5-6 godina prizora s djedom koji je zamahnuo čekićem u čelo mladog bika
 I ovaj je pao na tlo. Vidio sam nekoliko zaklanih kokoši i agoniju njihovih tijela,
 Znam da su moji roditelji uzgojili nekoliko zečeva koje sam beskrajno volio
 I u jednom su trenutku nestali, plakao sam i otad kod nas nije uzgojen više ni jedan zec.
 1999. bio sam dobar karatist, mislio sam da je to sport,
 Ali kad sam u jednoj kavgji vidio prvu ruku prerezanu mačem i prva razbijena lica
 Skamenio sam se. Ostao sam tako skamenjen oko 60 sekundi, dok su se
 Svi moji prijatelji borili i ja, koji sam najviše obećavao,
 Koji sam bio dokaz moći i snage, drhtao sam oduzet na vratima bara ispred kojih su
 Moje prijatelje iz kluba gazili na tlu. Dva pogleda ne mogu zaboraviti:
 Pogled šefa lokalnih mafijaša koji su nam sve to namjestili, i koji je prošao
 Pokraj mene dok sam bio na ulaznim vratima, i nije mi razbio čeljust, razrezao obraz, slomio ruku,
 Samo se nasmiješio. I pogled mog senpaia, Bibua, koji je popevši se na auto udarao nogama
 Nastojeći ugušiti prodor mafijaša koji su izlazili iz bara da omoguće povlačenje drugima.
 Pogled-priekor: ti si najbolji u klubu i sad stojiš na vratima i drhtiš.
 Usrao sam se, to je istina, ma koliko sam bio jak. Na kraju, godinama poslije,
 Sve sam ih preispitao, neki su već bili umrli,
 Kao što je umro i moj prijatelj Samson, legenda Vișeua,
 Nakon što je izudaran palicama po glavi u borbi 20 na 1.
 I zatim sam tražio i njegove ubojice, većina ih je umrla.
 Ja, Cosmin Perța, dolazim iz jednog drugog prokletog grada. Znam kako ubiti,
 Ali ne mogu. Prije nekoliko dana prisustvovao sam najjednostavnijoj stvari na svijetu,
 Klanju svinje. I nije mi se svidjelo.

Prijevod:
 Ana Brnardić Oproiu i Adrian Oproiu

MARIJA SKOČIBUŠIĆ (2003)

Marija Skočibušić, foto © Eva Basta

Dom

Prvo smo iz grla
Izvadili temelje
I puhnuli u kupljeni šljunak

Nastale su četiri rupe
U koje su se
Šutke uvukli udovi

Zajedno s jutrom,
Oni se saviju pod
Tijelima zaobilaženja
I lupkanja žlica o dna tanjura

Sudoper se hrani
Hodanjem na vršcima prstiju
I komadima premissljanja
Trenutak prije nego što ključ ispuni bravu

Ponekad se začepi,
A mi se ni ne trudimo nešto poduzeti;
Nemamo vremena za popravke

Obitelj je nedjeljni ručak;
Ako krenem slagati osmosmjerke
U obliku krastavca,
Mama mi ispod stola gura koljeno iz čašice

Iskašlje
nauči napamet:
ponekad je bolje šutjeti

Acasă

Întâi am scos
Temeliile din gât
Și am suflat în pietrișul cumpărat

Au apărut patru găuri
În care, tăcut,
S-au strecurat membrele

Odată cu dimineața
Ele se îndoaie sub
Trupurile eschivărilor
Și-ale zăngănelilor de linguri în farfurii

Chiuvea se hrănește
Cu mersul în vârful degetelor
Și cu bucățile de șovăiri
Dinaintea momentului în care cheia umple
broasca

Uneori se-nfundă
Și noi nici nu încercăm să facem ceva;
N-avem timp de reparații

Familia este o masă de duminică;
Dacă încep să fac cuvinte-ncrucișate
În forma unui castravete,
Mama, pe sub masă, îmi scoate genunchiul din
cupă

Tușește
învăță pe de rost:
uneori e mai bine să taci

Igra skrivača

Simboli su prosipali retke
Triput zaredom;
Podijelila sam minute
S brojem prekidanja

Zatrudnjeli su značenjem
I pupak je zahvatilo
Naglo oticanje

Poezija im postaje pretijesna;
Šavovi preko telefona
Predlažu a-bor-tus

Odbacivanje značenja

Upravljanje riječima
Grmolik je privid;
Očišćeno meso pjesme
Spremno za usitnjavanje

Ustima punim mjernih jedinica
Oprezno i temeljito
Izgovaram naučeno
jezik uvijek pronade načine

Zato sam potisnula vjeru
U slučajnost sadržaja,
Rasparala riječi

Pjesma je mogućnost, ne i istina

Migoljenje popluna

Brojevi se razmnožavaju
U organu koji luči
Rađanje, krv i životinju

Kada skliznu
Na pamuk donjeg rublja
Pokušavam im objasniti
Mehanizam sata i kalendara

Tvoj kor-ne-al-ni rječnik
Donio je svijest
O mojoj nametljivoj ovisnosti o veličini;
Ili sam prevelika
Ili premalena

Ne uspijevam obujmiti jestivu sredinu

De-a v-ați ascunselea

Simbolurile și-au rispit rândurile
De trei ori la rând;
Am divizat minutele
Cu numărul de întreruperi

Au devenit gravide cu sensuri
Și buricul a fost cuprins
De o umflare bruscă

Poezia le-a devenit prea strâmtă;
Cusăturile, la telefon,
Propun a-vor-tul

Renunțarea la semnificație

Gestionarea cuvintelor
Este o iluzie în formă de arbust;
Carnea curățată a poeziei
Gata pentru tocat

Cu gura plină de unități de măsură,
Atent și stăruitor
Rostesc cele învățate
limba găsește întotdeauna o cale

De aceea mi-am împins credința
În aleatoriul conținutului,
Mi-am rupt cuvintele

Poezia este o posibilitate, nu și un adevăr

Zvârcolirea sub plapumă

Numerele se procreează
În organul care secretează
Nașterea, sângele și animalul

După ce se scurg
Pe bumbacul rufelor intime
Încerc să le explic
Mecanismul ceasului și al calendarului

Vocabularul tău cor-ne-an
Mi-a adus conștiința
Izbitoarei mele dependențe de mărime;
Sunt fie prea mare
Fie prea mică

Nu reușesc să apuc miezul comestibil

Teme su u dlakama

Posjela me na svoj
Radni stol,
Rekla je
neće boljeti

U jednokratnu celulozu
Ušao je moj prvi put;
Predugo sam odgađala

Htjela sam prosiktati grč
U vosak,
Učahuriti oči bijeloga svjetla
U položaj prekorenog psa

Miris prostorije se nameće;
Povlači tišinu za nos
Bez imalo oklijevanja,
Kaže
podigni nogu da ih lakše dohvatim

Pokušala sam nekoliko puta;
Brojanje pločica
Ne otvara usta
Avionima receptora za bol

Pitala me
o čemu inače pišeš

Ponekad je bolje iščupati
O-d-d-d-govor

Temele se află în peri

M-a pus să stau jos
Pe masa ei de lucru,
Mi-a spus
nu te va durea

Prima mea dată s-a dus
Cu celuloza de unică folosință;
Am amânat-o prea mult

Am vrut să-mi şuier spasmul
În ceară,
Să înfășor într-un cocon ochii luminii albe
Pitite în poziția unui câine supus

Mirosul camerei mi se impune;
Trage tăcerea de nas
Fără nicio ezitare,
Spune
ridică piciorul ca să-i prind mai bine

Am încercat de câteva ori;
Număratul plăcilor de faianță
Nu face ca gura să se deschidă
Pentru avioanele receptorilor durerii

M-a întrebat
despre ce scrii în general

Uneori e mai bine să-mi smulgi
R-r-r-ă-spu(n)sul

Traducere:
Goran Čolakhodžić

CROATII DIN ROMÂNIA

La ultimul recensământ, cel din 2011, România a avut puțin peste 20 milioane de locuitori, dintre care în jur de 5.400, adică mai puțin de 0,03%, croați. Astăzi probabil sunt și mai puțini. Numărul croaților din România este, așadar, de câteva ori mai mic decât numărul celor din Germania, din Statele Unite sau din unele țări ale Americii de Sud. Ponderea lor în numărul total de locuitori este mult mai mică decât, de exemplu, în Slovenia. Totuși, în România, croații sunt recunoscuți ca una dintre minoritățile naționale și ca atare beneficiază de anumite drepturi culturale și politice precum dreptul la educație în limba proprie (parțial) și dreptul la un reprezentant în Parlamentul României.

Numărul lor ar fi probabil neglijabil dacă locuitorii croați n-ar fi relativ concentrați în două județe vecine: Caraș-Severin (cca 5100) și Timiș (cca 250). În aceste două județe sunt stabilite trei grupuri diferite de locuitori care își asumă identitatea croată, iar în afară de ei se mai menționează și o comunitate croată în Sulina, în Delta Dunării, astăzi complet asimilată.

Așadar, croații din România trăiesc astăzi în partea de sud-vest a României, în Banat, teritoriu care secole la rând a fost sub diferite stăpâniri și în care au avut loc modificări de hotare: în Evul Mediu, Banatul făcea parte din Regatul Ungariei și

HRVATI U RUMUNJSKOJ

Na posljednjem popisu stanovništva, 2011., Rumunjska je imala nešto preko 20 milijuna stanovnika, od toga oko 5.400 Hrvata, odnosno manje od 0,03%. Danas ih je vjerojatno još i manje. Broj Hrvata u Rumunjskoj, dakle, višestruko je manji od njihova broja u Njemačkoj, Sjedinjenim Američkim Državama ili zemljama Južne Amerike. Njihov udio u ukupnome broju stanovnika puno je manji negoli u, recimo, Sloveniji. Ipak, Hrvati su u Rumunjskoj priznati kao jedna od nacionalnih manjina te ostvaruju određena kulturna i politička prava, kao što su pravo na školovanje na vlastitom jeziku (djelomično) i pravo na jednoga predstavnika u Parlamentu.

Brojka bi vjerojatno bila zanemariva da hrvatsko stanovništvo nije relativno koncentrirano u dvije susjedne županije: Caraș-Severin (oko 5100) i Timiș¹ (oko 250). U te dvije županije naseljene su tri različite skupine stanovništva koje se identificiraju kao Hrvati, a osim njih spominje se i hrvatska zajednica u Sulini, u delti Dunava, danas u potpunosti asimilirana.

Danas, dakle, rumunjski Hrvati žive u jugozapadnom dijelu Rumunjske, u Banatu, na području na kojem su se stoljećima smjenjivale vlasti i mijenjale granice: u srednjem je vijeku Banat bio dio Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva, od 16. je stoljeća postao turski pašaluk, s postupnim povlače-

¹ Glavni je grad županije Timiș Temišvar. Županija Caraș-Severin graniči s njom s južne strane.

foto © Luca-Ioan Frana

1 *Militärgrenze*, o fâșie a teritoriului Monarhiei Habsburgice, organizată special pentru apărarea împotriva Imperiului Otoman.

Croației, începând cu secolul al XVI-lea a devenit pașalâc turcesc, odată cu retragerea treptată a otomanilor din Peninsula Balcanică a ajuns sub dominația Habsburgilor (în 1716 Timișoara a fost cucerită de armata habsburgică), mai întâi ca o regiune separată, pentru ca ulterior, prin reorganizarea internă a Monarhiei, partea de sud să fie anexată Graniței Militare¹ (1751), în timp ce partea de nord a aparținut ceva mai târziu Ungariei (1778-79), iar după Primul Război Mondial, prin tratatul de la Trianon (1920), Banatul a fost împărțit între România (partea mai mare), Serbia și Ungaria. Actuala situație din Banat, variată din punct de vedere etnic, cultural, religios și lingvistic, este o consecință și o reflectare a acestor împrejurări istorice. De asemenea, în această imagine complicată, similară unui mozaic, sunt greu de urmărit căile unor comunități, mai ales cele ale comunităților cu o tradiție mai îndelungată pe aceste meleaguri. Cert este că schimbările menționate i-au afectat și pe membrii comunităților croate, fie din cauză că pur și simplu au fost siliți să le accepte, fie că ei au fost printre aducătorii acestor schimbări.

CROAȚII DIN CHECEA ȘI DIN CENEI

În sud-vestul României, nu departe de Jimbolia, în apropierea frontierei cu Serbia, se află satele Checea și Cenei. Astăzi, în aceste localități aproape că nici nu mai există populație croată – la recensământul din 2011 au fost înregistrați doar 4 croați în Cenei (din cca 2.500 de locuitori), 30 în Checea (din ceva mai puțin de două mii de locuitori), iar acest număr este astăzi probabil și mai mic.² De asemenea, în Timișoara sunt stabiliți în jur de o sută de croați; printre ei se află în mod cert și cei de origine din aceste sate, dar cu siguranță dispersarea în orașele mari nu contribuie la păstrarea tradiției și identității.

Spre deosebire de celelalte localități care vor fi menționate aici, momentul colonizării este cunoscut cu precizie pentru aceste două sate. Croații s-au stabilit în Checea în 1801 după ce Episcopia Zagrebului a primit domeniul Billed din Banat ca recompensă pentru pământurile din microregiunea Pokuplje expropriate în scopul anexării lor la Granița Militară. În acest val al migrației, vorbitori ai dialectului *kajkavian*³ s-au stabilit și în Boca, Clari și Nezeni, localități aflate astăzi în Voivodina, Serbia. Chiar și Checea, mai precis partea ei numită Checea Croată, a aparținut inițial Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor (denumit ulterior Iugoslavia) după Primul Război Mondial, dar prin corectarea graniței în 1924 satul a trecut în componența României.

În Cenei s-au stabilit în 1820 șaptesprezece familii din Brinje (regiunea Gorski kotar), aducând cu ei graiul lor *čakavian*. Această migrație a fost, de asemenea, legată de reorganizarea Graniței Militare.

foto © Luca-Ioan Frana

2 Cercetarea plănuită de Catedra de Limba și Literatură Română din Zagreb în scopul actualizării acestor date a fost amânată din cauza pandemiei din 2020.

3 Limba croată are trei dialecte, numite după pronumele interogativ „ce”: *štokavian* (*što?*), *kajkavian* (*kaj?*) și *čakavian* (*ča?*). Dialectul *štokavian* aparține și limbii sârbe.

njem Turaka s Balkana doșao je pod habsburšku vlast (1716. habsburška je vojska osvojila Temišvar), najprije kao zasebna pokrajina, da bi potom unutrašnjom organizacijom Monarhije njegov južni dio bio priključen Vojnoj krajini (1751.), dok je sjeverni nešto kasnije pripao Ugarskoj (1778.-79.), a nakon Prvoga svjetskog rata mirovnim sporazumom u Trianonu (1920.) podijeljen je između Rumunjske (veći dio), Srbije i Mađarske. Današnja šarolika etnička, kulturna, religijska i jezična situacija u Banatu posljedica je i odraz tih povijesnih okolnosti. Također, u toj složenoj slici, gotovo mozaiku, teško je pratiti putove pojedinih zajednica, osobito onih s duljom tradicijom u tim krajevima. Sigurno je, međutim, da su promjene zahvaćale i hrvatske zajednice, bilo da su ih jednostavno morale prihvatiti, bilo da su bile među njihovim donosiocima.

HRVATI U KEČI I ČENEJU

Na jugozapadu Rumunjske, nedaleko od grada Jimbolia, u blizini granice sa Srbijom, nalaze se sela Keča i Čenej. Danas hrvatskoga stanovništva u tim mjestima gotovo i nema – na popisu iz 2011. u Čeneju je zabilježeno četvero Hrvata (od oko dvije i pol tisuće stanovnika), u Keči 30 (od nešto manje od dvije tisuće), a danas je taj broj vjerojatno još i manji.² Stotinjak Hrvata nastanjeni su i u Temišvaru, pa među njima zacijelo ima i onih iz ovih sela, ali raspršenost u velikim gradovima sigurno ne djeluje pozitivno na očuvanje tradicije i identiteta.

2 Istraživanje koje je planirala Katedra za rumunjski jezik i književnost moralo je zbog epidemioloških prilika biti odgođeno.

CROAȚII DIN RECAȘ

Recașul este un oraș mic, situat la est de Timișoara. Croații care locuiesc acolo se numesc *șoacăfi* și graiul lor aparține dialectului *štokavian*. Astfel, în județul Timiș sunt (sau au fost) prezente toate cele trei dialecte croate. *Șoacăfi* s-au stabilit în Recăș probabil la mijlocul secolului al XVII-lea, iar la trecerea din secolul al XVIII-lea în secolul al XIX-lea au ajuns aici și tăietori de lemne originari din Gorski kotar, care s-au contopit cu *șoacăfi*. Cu toate că până la cel de-al Doilea Război Mondial aceștia au menținut legăturile cu conaționalii din Croația și din afara ei cu intenția de a-și păstra identitatea croată, la recensământul din 2002 în Recăș s-au declarat croați în jur de 120 de locuitori, pe când în 2011 s-au declarat doar 76, iar numărul celor a căror limbă maternă este croata a fost și mai mic. În afară de graiul lor, *štokavian-ikavian*, ei mai păstrează încă și unele tradiții specifice legate de sărbători.

CROAȚII CARAȘOVENI

Croații carașoveni sunt cel mai vechi, cel mai compact și cel mai bine conservat grup al croaților de pe teritoriul României. Datorită numărului absolut (în total în jur de 5100 în județ), dar și datorită ponderii lor în numărul total al locuitorilor din satele în care trăiesc, aceștia sunt mult mai avantajați decât croații din Cenei, din Checea sau din Recăș. Sunt stabiliți, cu precădere, în șapte sate din județul Caraș-Severin: Carașova, Nermet, Iabalcea (comuna Carașova), Lupac, Clocotici, Vodnic și Rafnic (comuna Lupac).⁴ În toate aceste sate ei sunt majoritari – reprezintă cel puțin 75% din locuitori în comuna Carașova și 86% în comuna Lupac, iar din rândul celorlalți naționalități printre ei se află un număr semnifi-

4 De-a lungul timpului, ei s-au mutat într-un număr mai mic și în alte sate și orașe bănățene, situate de ambele părți ale frontierei.

foto © Maria Frana, privatna arhiva

foto © Luca-Ioan Frana

Za razliku od ostalih mjesta o kojima će biti riječi, za ova je dva sela dobro poznato vrijeme naseljavanja. U Keču Hrvati su naseljeni 1801. godine, nakon što je Zagrebačkoj biskupiji, u zamjenu za zemlje oduzete u Pokuplju i pripojene Vojnoj krajini, dodijeljen posjed Billed u Banatu. U istome valu preseljenja kajkavci iz Pokuplja naselili su se i u Boku, Klariju i Neuzinu, mjesta koja se danas nalaze u Vojvodini. I sama je Keča, točnije njezin dio zvan Hrvatska Keča, pripala nakon Prvoga svjetskog rata prvobitno Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, ali korekcijom granice 1924. selo je ušlo u sastav Rumunjske.

U Čeneju se 1820. naselilo sedamnaest obitelji iz Gorskoga kotara, iz Brinja, donijevši svoj čakavski govor. To je doseljenje također vezano uz reorganizaciju Vojne krajine.

HRVATI U REKAŠU

Rekaš je gradić smješten istočno od Temišvara. Hrvati koji ondje žive nazivaju se Šokci i njihov govor pripada štokavskom narječju. Tako su u županiji Timiș (bila) zastupljena sva tri hrvatska narječja. Šokci su u Rekaš doselili najvjerojatnije polovicom 17. stoljeća, a na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće pristigli su i drvosječe porijeklom iz Gorskoga kotara, koji su se uskoro stopili sa Šokcima. Iako su sve do Drugoga svjetskog rata održavali veze sa sunarodnjacima u Hrvatskoj i izvan nje, nastojeći očuvati identitet, u Rekašu je na popisu 2002. zabilježeno oko 120 Hrvata, a 2011. samo 76, pri čemu je broj onih kojima je materinski jezik hrvatski još i manji. Osim štokavsko-ikavskoga govora, čuvaju još uvijek i pojedine karakteristične tradicije vezane uz blagdane.

cativ doar de români și romi. Carașova este cel mai mare dintre toate aceste sate și de la denumirea sa provine denumirea întregului grup, și anume „croatii carașoveni”.

Despre originea și împrejurările migrării croaților carașoveni pe acest teritoriu nu se știe aproape nimic. Cert este faptul că erau stabiliți deja în Carașova în prima jumătate a secolului al XVI-lea, foarte probabil încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea. Numeroși cercetători au propus teorii cu privire la originea lor (declarându-i adesea sârbi catolici, uneori și bulgari sau cehi), bazându-se predominant pe date dialectologice, dar niciuna dintre ele nu este acceptată în întregime.

Graiurile carașovene, ca și graiul din Recaș, sunt *ștokaviane*, dar ușor arhaice, de aceea sunt interesante din punct de vedere lingvistic. Aceste graiuri reprezintă o unitate lingvistică, dar există și distincții între ele, unele chiar surprinzătoare într-un spațiu atât de mic.

Întrucât în satele lor carașovenii reprezintă majoritatea evidentă, graiurile carașovenilor nu sunt limitate la folosirea în familie și în biserică, majoritatea membrilor altor etnii stabilite acolo învață, de asemenea, graiul local, deși carașovenii se adaptează la interlocutori și se străduiesc să vorbească „în așa fel încât să ne înțelegem”. Printre sătenii cei mai în vârstă se mai găesc încă și unii care nici nu știu românește. Tinerii sunt însă, fără excepție, bilingvi. Copiii învață românește de regulă la grădiniță și la școală, deci în afara familiei, unde limba principală rămâne graiul local.

În această comunitate tradițională portul popular nu este complet abandonat – confecționat din pânză albă, brodat aproape în întregime doar cu ață neagră, el este o ținută de sărbătoare im-

KARAŠEVSKI HRVATI

Karaševski Hrvati najstarija su, najkompaktnija i najbolje očuvana skupina Hrvata na području Rumunjske. Po apsolutnom broju (oko 5100 ukupno u županiji), ali i po udjelu u ukupnome broju stanovnika u selima u kojima žive, oni su u znatnoj prednosti pred Hrvatima iz Čeneja, Keče ili Rekaša. Nastanjuju prije svega sedam sela u županiji Caraș-Severin: Karaševo, Nermiđ, Jabalče (općina Karaševo), Lupak, Klokotič, Vodnik i Ravnik (općina Lupak).³ U svim su tim selima u većini u odnosu na ostale narodnosti – predstavljaju barem 75% stanovništva u općini Karaševo i 86% u općini Lupak, a od ostalih se narodnosti u većem broju među njima pojavljuju samo Rumunji i Romi. Karaševo je najveće od spomenutih sela i po njemu se cijela skupina naziva karaševskim Hrvatima.

O porijeklu i okolnostima doseljenja karaševskih Hrvata ne zna se gotovo ništa. Sigurno je samo da su u Karaševu već bili nastanjeni u prvoj polovici 16. stoljeća, a sasvim vjerojatno i već u drugoj polovici 15. Brojni su istraživači ponudili teorije o njihovu podrijetlu (proglašavajući ih često Srbima katolicima, a ponekad i Bugarima ili Česima), oslanjajući se uglavnom na dijalektološke podatke, ali nijedna od njih nije u potpunosti prihvaćena.

Karaševski su govori, kao i onaj u Rekašu, štokavski, ali arhaičniji, zato su jezikoslovno zanimljivi. Ovi govori predstavljaju lingvističku cjelinu, ali i između njih ima razlika, čak i iznenađujućih na tako malom prostoru.

Kako u svojim selima Karaševci predstavljaju izrazitu većinu, karaševski govori nisu ograničeni na uporabu u obitelji i crkvi, i većina ondje nastanjenih pripadnika drugih etnija također nauči lokalni dijalekt, iako se Karaševci prilagođavaju sugovorniku i nastoje govoriti „tako da se razumijemo“. Među najstarijim stanovnicima sela ima još uvijek i onih koji i ne znaju rumunjski. Mladi su, međutim, bez iznimke dvojezični. Djeca rumunjski u pravilu uče u vrtiću i u školi, dakle izvan obitelji, u kojoj glavni jezik ostaje lokalni govor.

U ovoj tradicionalnoj zajednici još uvijek nije u potpunosti napuštena narodna nošnja – od bijelog platna, izvezena gotovo isključivo crnim koncem, ona je svečano ruho koje se s ponosom odijeva u posebnim prigodama, kao što su krizma, vjenčanje ili npr. blagoslov u crkvi povodom srebrnoga pira. No sve je manje onih koji nošnje izrađuju i znanje izrade ne prenosi se više na mlade generacije.

Nekoć su se Karaševci bavili pretežno ovčarstvom te uzgojem i prodajom voća, a neki su radili i u obližnjem rudniku Anina ili u tvornicama u Ričici. Od devedesetih godina, međutim, počeli su sve češće odlaziti na rad u inozemstvo. Hrvatsko državljanstvo, koje su dobivali na temelju vojnih knjižica svojih djedova i pradjedova u kojima je tridesetih godina 20. stoljeća bila upisana

3 Tijekom vremena iz tih su sela u manjem broju doselili i u druga banatska sela i gradove, s obiju strana granice.

foto © Maria Frana, privatna arhiva

brăcată cu mândrie pentru ocazii speciale cum ar fi: Sacramentul Mirului, cununia sau de ex. binecuvântarea în biserică la nunta de argint. Sunt, totuși, din ce în ce mai puțini cei care confecționează costume populare și această artă nu se mai transmite generațiilor tinere.

Pe vremuri carașovenii se ocupau în principal cu creșterea oilor, precum și cu cultivarea și vânzarea fructelor, iar unii lucrau și în mina Anina, aflată în apropiere, sau în fabricile din Reșița. Începând însă din anii 1990, din ce în ce mai des pleacă și ei la muncă în străinătate. Cetățenia croată, obținută pe baza livretelor militare ale bunicii și străbunicii în care acestora le era înscrisă naționalitatea croată în anii 1930, i-a ajutat să părăsească mai ușor România chiar și înainte de aderarea acesteia la Uniunea Europeană. La început veneau des în Croația, dar apoi au mers și în alte țări europene, ca muncitori în construcții. Foarte repede, totuși, situația s-a schimbat – un număr semnificativ de femei din satele carașovene au început să plece, cel mai adesea ca îngrijitoare, în primul rând la familii croate din Burgenland (Austria), unde au stabilit legături cu membrii minorității croate stabilite acolo de secole, astăzi pe cale de dispariție. Cu toate că diferențele dialectale dintre graiurile din Burgenland și cele carașovene sunt relativ mari, chiar limba este cea care i-a legat pe unii de alții – în Burgenland, unde generațiile mai vârstnice, cele care au nevoie de îngrijire sau ajutor în casă, vorbesc încă limba croată; femeile carașovene se angajează la început în familii croate și cu timpul, după ce învață și limba germană, ele acceptă să lucreze și în alte familii. Plecarea părinților la muncă în străinătate înseamnă lăsarea copiilor în grija bunicii. Mai nou însă, familiile tinere părăsesc România împreună, stabilindu-se în alte țări. Valul depopulării care a lovit toată România nu a ocolit, deci, nici comunitățile croaților.

Graiurile, obiceiurile, istoria croaților din România au fost cercetate, printre alții, de Emil Petrovici, Pavle Ivić, Stjepan Krpan, Ivan Birta, Mihai Radan, Sanja Vulić, Castilia Manea-Grgin, Josip Lisac, dar necesitatea ca aceste cercetări să continue există încă. Luând în considerare schimbările pe care le-au adus ultimele trei decenii, această necesitate chiar devine urgentă.

foto © Luca-Ioan Frana

narodnost „Hrvat“, pomagalo im je da lakše napuste Rumunjsku i prije njezina ulaska u Europsku uniju. Na početku su često dolazili u Hrvatsku, a potom i u druge europske zemlje, kao radnici u građevini. Vrlo brzo, međutim, situacija se promijenila – sve su više iz karaševskih sela odlazile i žene, najčešće kao njegovateljice, prije svega u hrvatskim obiteljima u austrijskom Gradišću, gdje su uspostavile veze s pripadnicima hrvatske manjine, nastanjene ondje već stoljećima, a danas ugrožene. Premda su dijalektalne razlike između gradišćanskih i karaševskih govora relativno velike, upravo je jezik ono što ih povezalo – u Gradišću starije generacije, kojima je potrebna njega ili pomoć u kući, još uvijek govore hrvatski, pa se Karaševke vrlo često zapošljavaju za početak u hrvatskim obiteljima, a s vremenom, kad nauče i njemački, prihvaćaju poslove i u drugim obiteljima. Odlazak roditelja na rad u inozemstvo često znači da djeca ostaju na brigu bakama i djedovima. U novije vrijeme, međutim, mlade obitelji sve češće napuštaju Rumunjsku zajedno, nastanjujući se trajno u drugim zemljama. Val depopulacije koji je zahvatio cijelu Rumunjsku, nije, dakle, poštedio ni hrvatske zajednice.

Govore, običaje, povijest Hrvata u Rumunjskoj istraživali su, između ostalih, Emil Petrovici, Pavle Ivić, Stjepan Krpan, Ivan Birta, Mihai Radan, Sanja Vulić, Castilia Manea-Grgin, Josip Lisac, no potreba za (daljim) istraživanjem još uvijek postoji. Štoviše, s obzirom na promjene koje su donijela posljednja tri desetljeća, ona postaje urgentna.

Ivana Olujić

INTERVJU

INTERVIU

MATE MARAS

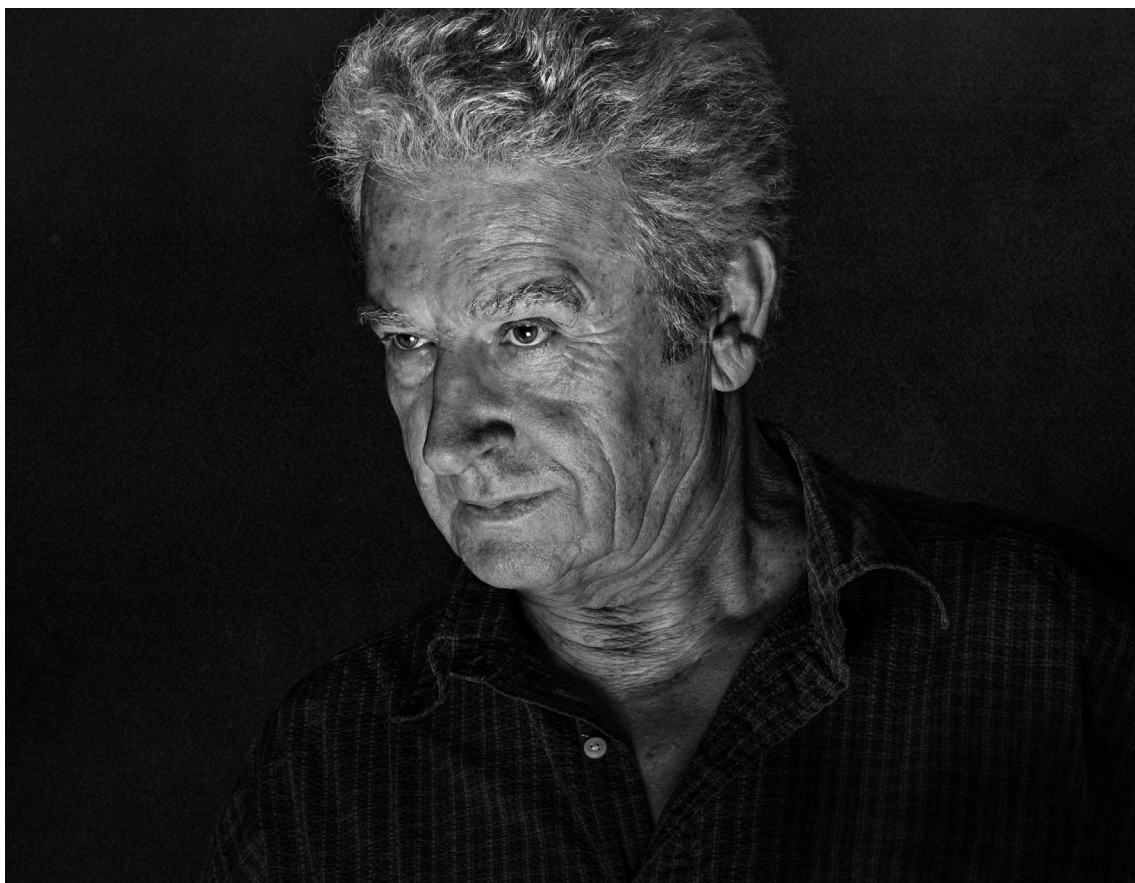
**„Najviše me privlačilo
Eminescuovo djelo“**

RAZGOVARAO: Goran Čolakhodžić

MATE MARAS

**„M-a atras în mod deosebit
opera lui Eminescu“**

INTERVIU DE: Goran Čolakhodžić

Mate Maras, foto © Vesna Zdenik

Mate Maras (Studenci kod Imotskog, 1939.) po širini i važnosti svojeg opusa jedan je od najvećih hrvatskih književnih prevoditelja svih vremena. Prijevođa mu izlaze još od početka 70-ih, a čudesan je broj jezika s kojih se odvažio (i uspio) prevesti istaknuta književna djela: engleski (i staroengleski), francuski (i starofrancuski), provansalski, talijanski, rumunjski, starokastiljski i makedonski. Poznat je i kao jedini hrvatski prevoditelj koji je samostalno preveo sabrana djela Williama Shakespearea. Dodatno je zanimljivo što po svojem visokom obrazovanju nije jezičar, već matematičar i fizičar. Osim kao prevoditelj, radio je u diplomaciji, kao srednjoškolski profesor, urednik, tajnik Matice hrvatske. Također se okušao u leksikografiji (*Rimarij hrvatskoga jezika*) i kao književnik: objavio je roman, knjigu pjesama, komediju i filmski scenarij. Za ukupan doprinos hrvatskoj kulturi dobio je najviše hrvatsko odlikovanje za tu djelatnost, Red Danice hrvatske s likom Marka Marulića.

Mate Maras (născut în 1939 la Studenci lângă Imotski), prin amploarea și importanța operei sale, este unul dintre cei mai mari traducători literari croați ai tuturor timpurilor. Traducerile lui au fost publicate încă de la începutul anilor '70, uimitor fiind numărul limbilor din care s-a încumetat (și a reușit) să traducă opere literare proeminente: engleză (și engleza veche), franceză (și franceza veche), provençală, italiană, română, castiliană veche și macedoneană. Este cunoscut și drept unicul traducător care a transpus în croată pe cont propriu operele complete ale lui William Shakespeare. La fel de interesant este faptul că studiile sale superioare nu sunt în domeniul lingvisticii, ci este matematician și fizician. Pe lângă munca de traducere, a lucrat în diplomatie, ca profesor de liceu, redactor, secretar al Matica hrvatska.¹ De asemenea s-a interesat de lexicografie, fiind autorul unui dicționar croat de rime (*Rimarij hrvatskoga jezika*), iar ca scriitor a publicat un roman, o carte de poezie, o comedie și un scenariu de film. Pentru întreaga sa contribuție la cultura croată a fost decorat cu cea mai înaltă distincție croată pentru acest domeniu de activitate, Ordinul Danica hrvatska² cu chipul lui Marko Marulić.

1 *Matrix Croatica, cea mai veche instituție națională non-profit și neguvernamentală ce-și propune promovarea identității naționale și culturale croate.*

2 *Luceafărul de dimineată croat.*

S profesorom Marasom razgovarali smo posebno o njegovu kratkom iskustvu rada u Rumunjskoj prije više od četrdeset godina i o njegovim prijevodima s rumunjskog jezika koji su značajno doprinijeli rumunjsko-hrvatskoj kulturnoj razmjeni.

Cu profesorul Maras am discutat în special despre scurta sa experiență de muncă în România în urmă cu mai bine de patruzeci de ani și despre traducerile sale din limba română, care au avut o contribuție însemnată la schimbul cultural român-croat.

• **Profesore Maras, slavan ste, da ne kažem kultni prevoditelj svjetske književnosti na hrvatski. Pored engleskog, najviše bibliografskih jedinica u Vašoj karijeri preveli ste, čini mi se, s talijanskog, ali i općenito s romanskih jezika. Najprije da Vas pitam: kako je uopće došlo do toga da ste upoznali Rumunjsku i rumunjski jezik?**

U Rumunjskoj sam slučajno proveo nepunu godinu dana radeći u nekoj međunarodnoj trgovačkoj firmi. Boravio sam u Constanți, odakle smo brodovima vozili ovce i goveda preko Crnog mora u Iran. Bio sam *supercargo*, brojio sam dakle stoku, obavljao administrativne poslove na engleskom jeziku i katkada plovio do Trabzona u Turskoj.

• **Sjećate li se kako je tada bilo živjeti u Rumunjskoj? Kako Vas se dojmila Constanța i ljudi koje ste ondje upoznali?**

Odmah moram istaknuti da sam u lijepu rumunjsku zemlju stigao ujesen 1976., u doba Ceaușescuova režima. Došao sam onamo iz ondašnje Jugoslavije u kojoj je moja domovina proživljavala posljedice hrvatskoga proljeća. Ipak se to stanje nije moglo ni izdaleka usporediti sa stanjem u Rumunjskoj. Pitajte me s kim sam se upoznao ili možda sprijateljio. Kratko rečeno: ni s kim. I to je najviše nedostajalo nama strancima, koji smo inače bili iznimno zaštićeni gosti. Među domaćim ljudima vladao je opći strah, to smo osjećali na suradnicima u poslu. Upravo u to vrijeme igrala se nogometna utakmica između dviju država. Jedan Rumunj, međunarodni stručnjak za pomorsko pravo, rekao nam je na brodu: „Vi ste dragi ljudi; rado bih vas pozvao k sebi da zajedno gledamo nogomet, ali ne smijem – to je protuzakonito.“ Tada sam tek osjetio što znači teška diktatura.

• **Kako to da ste u tako kratkom vremenu naučili rumunjski?**

Moj više-manje slučajni boravak u rumunjskom jeziku potaknuo me da ga počnem učiti. Dohvatio sam se odmah debele knjige *Cours de langue roumaine*, priručnika napisana za Francuze koji su htjeli učiti rumunjski. Između odlazaka i dolazaka brodova prevodio sam francusku gramatiku na hrvatski i tako sam – zahvaljujući poznavanju francuskoga i talijanskoga te obilju slavizama u rumunjskom – za nekoliko mjeseci svladao osnove jezika i zapamtio podosta riječi. I što mi je drugo preostalo nego da, kao okorjeli prevoditelj, počnem prevoditi rumunjske pjesnike. Razumije se da me je najviše privlačilo Eminescuovo djelo.

• **Zanimljivo je da ste se za tako kratko vrijeme prihvatili upravo glavnoga djela Mihaia Eminescua, rumunjskog nacionalnog pjesnika.**

Putujući jednom zgodom u domovinu iza-
brao sam vlak i kola za spavanje, te sam sa sobom

• **Domnule profesor Maras, sunteți un traducător renumit, ca să nu spun de referință, al literaturii universale în limba croată. În afară de cele din engleză, mi se pare că în cariera dvs. ați tradus din italiană cele mai multe unități bibliografice, dar și, în general, din limbi romanice. Mai întâi să vă întreb: cum de ați făcut cunoștință cu România și limba română?**

Din pură întâmplare am petrecut în România aproape un an de zile ca angajat al unei firme de comerț internațional. Am locuit la Constanța, de unde transportam ovine și bovine pe Marea Neagră în Iran. Eram *supercargo*, deci număram capetele, mă ocupam de treburile administrative în limba engleză și uneori călătoream pe mare până la Trabzon în Turcia.

• **Vă amintiți cum era viața în România atunci? Cum vi s-a părut Constanța și oamenii pe care i-ați întâlnit acolo?**

Trebuie să subliniez imediat că am ajuns în frumoasa țară românească în toamna lui 1976, în timpul regimului Ceaușescu. Veneam din Iugoslavia acelor vremuri în care patria mea se confrunta cu consecințele Primăverii Croate. Dar situația de acolo nu se putea compara nici pe departe cu situația din România. Mă întrebați cu cine am făcut cunoștință sau cu cine, poate, m-am împrietenit. Pe scurt: cu nimeni. Acest lucru ne lipsea cel mai mult nouă, străinilor, care altminteri eram oaspeți foarte protejați. O frică generală cuprinsese oamenii locului, o simțeam la cei cu care colaboram la muncă. Tocmai în acea perioadă a avut loc un meci de fotbal între cele două țări. Un român, specialist internațional în drept maritim, ne-a spus pe vapor: „Sunteți oameni simpatici; mi-ar face plăcere să vă invit la mine să ne uităm împreună la meci, dar nu am voie – este împotriva legii“. Abia atunci am simțit ce înseamnă o dictatură grea.

• **Cum de ați reușit să învățați româna într-un răstimp atât de scurt?**

Popasul meu mai mult sau mai puțin întâmplător în limba română m-a determinat să mă apuc de ea. Am pus mâna imediat pe *Cours de langue roumaine*, un manual stufos scris pentru francezii doritori să învețe româna. Între sosirile și plecările vapoarelor traduceam gramatica franceză în croată și, astfel – mulțumită cunoașterii limbilor franceză și italiană și a numeroaselor cuvinte românești de origine slavă – în câteva luni am reușit să stăpânesc elementele de bază ale limbii și să memorez destul de multe cuvinte. Și apoi nu mi-a rămas altceva de făcut, traducător incorrigibil fiind, decât să încep să traduc poezii români. Se înțelege că m-a atras în mod deosebit opera lui Eminescu.

• **Este interesant că v-ați apucat atât de repede tocmai de opera principală a lui Mihai Eminescu, poetul național al românilor.**

Mate Maras, foto © Vesna Zdenik

ponio raskošno izdanje *Luceafărula* gdje je osim izvornoga teksta bilo još pet raznih prijevoda te velepjesme. Dok sam uspoređivao tu višejezičnu građu i na marginama kraj melodioznih rumunjskih stihova zapisivao hrvatske varijante sadržaja i poneku rimu, začas mi je prošlo desetosatno drndanje na tvrdom krevetu. Poslije sam te prve pokušaje dugo doradivao i brusio...

• **Koliko znam, Akademijin časopis Forum objavio je vaše prve prijevode s rumunjskoga; bile su to pjesme Gea Bogze (Zagreb, 1979). Jeste li u to vrijeme, pa sve do izlaska *Večernje zvijezde* 1995. godine, objavili još kakve prijevode s rumunjskog?**

Imao sam dosta neobjavljenih prijevoda raznih pjesnika, uglavnom iz spomenute gramatike koja me je uvela u rumunjski jezik. Vi ste spomenuli da je *Večernja zvijezda* tiskana godine 1995. Doista, bilo je to dvojezično izdanje u nakladi Školskih novina iz Zagreba, namijenjeno hrvatskoj dijaspori u Rumunjskoj. Ali poema je prvi put izašla prije toga, u časopisu *Putevi*, br. 3-4 (Banja Luka, 1986). Prije i poslije toga moji prijevodi Eminescuovih pjesama pojavljivali su se u raznim hrvatskim časopisima i novinama.

• **I je li Vam Rumunjska na tome zahvalila?**

Da. Za taj moj skromni izlet u rumunjsku književnu baštinu dobio sam u prosincu 2012. službeno priznanje rumunjske države. Bila je to nagrada za širenje rumunjskog jezika i kulture, s potpisom odgovarajućeg ministra. Dogodilo se to u Rumunjskom veleposlanstvu, kamo su me inače često pozivali.

O datą am cålătorit acasă cu un tren cu vagon de dormit și mi-am luat la mine o ediție de lux a *Luceafărului* în care, pe lângă textul original, figurau și cinci traduceri diferite ale poemului. Tot comparând conținutul multilingv și notând pe margine, lângă versurile melodioase din română, semnificația lor în croată și câteva rime, au trecut imediat cele zece ore de zdruncinături pe patul tare. După aceea am rafinat și șlefuit îndelung acele prime încercări...

• **Din câte știu, revista Academiei, Forum, a publicat primele dumneavoastră traduceri din română; era vorba de poeziile lui Geo Bogza (Zagreb, 1979). Ați mai publicat în acea perioadă, până la apariția *Luceafărului* (*Večernja zvijezda*) în 1995, și alte traduceri din română?**

Am avut destule traduceri din diverși poeți care au rămas nepublicate, majoritatea din gramatica despre care spuneam că mi-a făcut cunoștință cu limba română. Ați menționat că *Večernja zvijezda* a fost tipărit în anul 1995. Într-adevăr, a fost vorba de o ediție bilingvă a editurii Șkolske novine din Zagreb destinată diasporei croate din România. Dar poemul apăruse înainte, în revista *Putevi*, numărul 3-4 (Banja Luka, 1986). Înainte și după acest moment, traduceri mele ale poeziilor lui Eminescu au apărut în diverse reviste și ziare croate.

• **Și v-a mulțumit România pentru acest lucru?**

Da. Pentru modesta mea incursiune în patrimoniul literar românesc am primit în decembrie 2012 recunoașterea oficială a statului român. A fost vorba de o distincție pentru promovarea lim-

• Prije šest godina poema *Večernja zvijezda* izašla je u Matici hrvatskoj (Zagreb, 2014) u sklopu knjige pod naslovom *Izabrane pjesme / Poezii alese*, gdje je dvojezično objavljen reprezentativan izbor pjesama Mihaia Eminescua. Potom je ova knjiga predstavljena i u Veleposlanstvu Rumunjske – sjećam se kako sam osobno recitirao ulomak originala. Je li napokon Vaš prijevod *Luceafărula*, kapitalnog djela rumunjskog nacionalnog pjesnika, imao kakva odjeka, je li se o njemu tada pisalo ili govorilo?

Castilia Manea-Grgin¹, profesorica romanistike na Filozofskom fakultetu, objavila je u dvotjedniku Vijenac (br. 551, Zagreb, 2015) opširan članak pod naslovom *Najveći rumunjski pjesnik prvi put u hrvatskom prijevodu*. U njemu je napisala, osim sveobuhvatnog prikaza života i rada Mihaia Eminescua, da se „u prijevodima čarolija njegove glazbe gubi“ i dodala: „No možda se ovaj put čarolija, na temelju Eminescuovih ideja i slika, stvorila i u hrvatskom jeziku, iz pera vrhunškoga prevoditelja.“

• Kakav je općenito Vaš sud o pojavi Mihaia Eminescua i njegovu književno-kulturnom značaju, posebno u kontekstu romantizma u ovom donekle rubnom dijelu Europe?

Sud o Eminescuovoj pojavi posudit ću od Augusta Kovačeca koji je u pogovoru mojim prijevodima između ostaloga napisao: „Njegova je lirika izraz patnje duha koji je rastrgnut, na osobnom i na nacionalnom planu, između nedostižnih ideala i okrutne zbilje. [...] Ali osim što je pjesnik rumunjskoga naroda, Eminescu je i pjesnik vječnoga ljudskoga. Izgradio je nenadmašan lirski jezik, profinjenu i skladnu pjesničku formu, nijansiran rječnik, bogatu riznicu pjesničkih slika.“

• Mogli bismo reći da je u Hrvatskoj, nakon duga zatišja, obnovljeni prevoditeljski interes za rumunjske autore, koliko god skroman, krenuo s Vašim prijevodom romana Petrua Cimpoeșua *Svetac u liftu* (*Simion liftnicul*), objavljenim 2009. Kako to da ste preveli upravo taj roman?

O tom piscu pisalo se u hrvatskim novinama kao o izvanrednom romansijeru, upravo kada nisam imao ništa na radnom stolu. Pročitao sam taj njegov sjajni, prvenstveno humoristički roman, nalazeći u sadržaju veliku sličnost s događajima u Hrvatskoj, i preveo ga za nakladničku kuću Znanje.

• Osim što ste prevoditelj, okušali ste se i u ulozi pisca: objavili ste roman, zbirku pisama, knjigu poezije, scenarij... Kakav utjecaj ima sve ono što ste preveli na ono što pišete? Isto tako, što mislite – može li imati kakvu vrijednost nacionalna književnost bez upliva internacionalnih tekstova koje, dakako, posreduju prevoditelji?

bii i kulturi române, cu semnătura ministrului de resort. Ceremonia a avut loc la Ambasada României, unde eram deseori invitat.

• Acum șase ani poemul „Večernja zvijezda“ a apărut la Matica hrvatska (Zagreb, 2014) în volumul cu titlul *Izabrane pjesme / Poezii alese*, o ediție bilingvă conținând o selecție reprezentativă din poeziile lui Mihai Eminescu. Cu această ocazie cartea a fost lansată și la Ambasada României – îmi amintesc că am citit personal un fragment din original. A avut atunci, în sfârșit, un ecou traducerea dumneavoastră a „Luceafărului“, s-a scris sau s-a vorbit despre el atunci?

Castilia Manea-Grgin, profesoară la Departamentul de Romanistică al Facultății de Științe Umaniste și Sociale a Universității din Zagreb, a publicat în revista bilunară Vijenac (nr. 551, Zagreb, 2015) un articol mai amplu cu titlul „Cel mai mare poet român tradus în premieră în limba croată“. Acesta conținea o expunere cuprinzătoare a vieții și operei lui Mihai Eminescu, dar autoarea a scris și că „în traduceri, farmecul muzicalității sale se pierde“, adăugând apoi: „Dar poate de data aceasta vraja ideilor și a imaginilor poetice eminesciene s-a înfiripat și în limba croată grație condeiului unui traducător excepțional.“

• Care este, în general, părerea dumneavoastră despre apariția lui Mihai Eminescu și despre semnificația lui literară și culturală, mai ales în contextul romantismului în această zonă întrucâtva de margine a Europei?

Voi împrumuta cuvintele lui August Kovačec care a scris, printre altele, în postfața la traduceri mele: „Lirismul lui este expresia suferinței spiritului care este sfâșiat, la nivel personal și național, între idealurile de neatins și realitatea nemiloasă. [...] Dar pe lângă faptul că este poet al poporului român, Eminescu este și poetul eternului uman. A clădit un limbaj liric de nedepășit, o formă elegantă și armonioasă, un vocabular nuanțat, un bogat tezaur de imagini poetice.“

• Am putea spune că în Croația, după o lungă perioadă de acalmie, s-a reînnoit, chiar dacă timid, interesul pentru autorii români prin traducerea dumneavoastră a romanului lui Petru Cimpoeșu *Simion liftnicul* (*Svetac u liftu*), publicat în 2009. Cum de ați ales acel roman și nu altul?

Ziarele croate scriau despre acel autor că este un romancier extraordinar tocmai într-un moment în care nu aveam nimic pe masa de lucru. Am citit acel roman strălucit, umoristic înainte de toate, și găsind în conținutul lui multe similitudini cu întâmplări din Croația, l-am tradus pentru editura Znanje.

• Pe lângă rolul de traducător, l-ați încercat și pe cel de scriitor: ați publicat un roman, o colecție de scrisori, o carte de poezii, un scena-

Razumije se da su me svjetski velikani riječi lako uvjerili da ne smijem pisati vlastita djela kad sam relativno mnogo darovitiji kao prevoditelj. Odužio sam im se ipak na osobit način: napisao sam pjesničku zbirku u kojoj su na lijevim stranicama ulomci prijevoda, dok su na desnim stranicama moje pjesme nadahnute citatima s lijeve strane knjige. A što se tiče utjecaja prijevoda na nacionalne književnosti, čujmo što o tome otprilike kaže Puškin: „Prevoditelji su teretni konji koji kroz glib vuku kola svake književnosti.“

• **Koje su, po vama, bitne odlike dobrog književnog prevoditelja? Postoji li, ako ne recept, a ono barem općenit naputak za uspjeh?**

Najvažnije je iznad svega poznavanje materinskog jezika; njega treba svakodnevno proučavati, usvajati i voljeti. Zatim dolazi domaće jezično blago: narodna i umjetnička književnost te posebno dobri rječnici sviju vrsta. Tek kada čovjek ovlada tim poljima nacionalne kulture, može početi oprezno prevoditi djela iz neke strane književnosti. Rezultat takva mukotrpna rada mora se uklapati u domaću baštinu, jer treba prije svega znati komu su prijevodi namijenjeni. Pritom valja stalno imati na umu zlatno pravilo trojno prevođenja, tri neophodna savjeta: (a) prijevod mora biti vjeran; nijedna se riječ ne smije izostaviti i treba je prevesti po pravilima sintakse jezika-primatelja; (b) prijevod mora biti lijep u najširem smislu te riječi; dobiveni tekst treba biti estetski „konkurentan“ najboljim domaćim tekstovima; (c) prijevod mora biti nadasve razumljiv, premda to bilo pomalo na štetu vjernosti i ljepote; to vrijedi čak i za ona mjesta koja nisu razumljiva u jeziku izvornika.

• **Radite li trenutno na kojem prijevodu? I spremate li i štogod iz rumunjske književnosti?**

Otkada sam u mirovini, svi su moji dani ispunjeni prijevodima s raznih jezika, pa i s rumunjskoga. Prije mjesec dana izašla je u Zagrebu knjiga *Krivovjerje za anonimnog Borgesa* (Litteris, 2020) — zbirka od osamdesetak pjesama koje je iz svojih ranijih djela izabrao sâm autor, slavni Valeriu Stancu.

riu... Ce influență are tot ceea ce ați tradus asupra textelor pe care le scrieți? Ce credeți, poate avea vreo valoare literatura națională fără contribuția operelor universale care, evident, sunt mijlocite de traducători?

Măiestria marilor autori universali m-a convins ușor, se înțelege, că nu am voie să scriu eu însumi texte literare când sunt relativ mult mai înzestrat ca traducător. Dar am găsit un mod inedit de a le aduce omagiu: am scris un volum de poezii în care pe paginile din stânga se găsesc fragmente de traducere, în timp ce pe cele din dreapta se găsesc poeziile mele inspirate de citatele din partea stângă a cărții. Cât despre influența traducerilor asupra literaturii naționale, să ascultăm ce spune Pușkin aproximativ despre acest lucru: „Traducătorii sunt caii de povară care prin glod trag carul fiecărei literaturi.“

• **Care sunt, în opinia dumneavoastră, calitățile esențiale ale unui bun traducător literar? Există, dacă nu o rețetă, măcar un ghid general pentru succes?**

Cea mai importantă și mai presus de toate este cunoașterea limbii materne; ea trebuie studiată, însușită și iubită zi de zi. Apoi urmează tezaurul lingvistic național: literatura populară și artistică și, în mod special, dicționare bune de tot felul. Doar când aceste domenii ale culturii naționale sunt bine stăpânite se poate trece, cu multă precauție, la munca de traducere a operelor din literatura străină. Rezultatul unei astfel de activități laborioase trebuie să se integreze în patrimoniul local, pentru că, înainte de toate, trebuie să știm cui i se adresează traducerea. În același timp, când e vorba de activitatea de traducere, trebuie mereu avute în vedere cele trei reguli de aur, trei sfaturi esențiale: (a) traducerea trebuie să fie fidelă; niciun cuvânt nu poate fi omis și trebuie tradus potrivit regulilor de sintaxă ale limbii țintă; (b) traducerea trebuie să fie frumoasă în cel mai larg sens al acestui cuvânt; textul obținut trebuie să „concură“ estetic cu cele mai reușite creații literare autohtone; (c) mai presus de toate traducerea trebuie să fie inteligibilă, chiar dacă ar fi întrucâtva în detrimentul fidelității și al frumuseții; acest lucru este valabil chiar și pentru acele fragmente de neînțeles în limba originală.

• **Lucrați momentan la vreo traducere? Pregătiți, poate, ceva din literatura română?**

De când am ieșit la pensie îmi dedic timpul traducerilor din diverse limbi, inclusiv din română. Acum o lună de zile a apărut la Zagreb cartea *Krivovjerje za anonimnog Borgesa* (*Erezie pentru anonimul Borges*) (Litteris, 2020) — un volum de aproximativ optzeci de poezii selectate din opera sa timpurie de autorul însuși, celebrul Valeriu Stancu.

Traducere: Oana Băcanu

MIHAI EMINESCU

(1850 – 1889)

Mihai Eminescu, foto © Wikipedia

Mai am un singur dor

Mai am un singur dor:
În liniștea serii
Să mă lăsați să mor
La marginea mării;
Să-mi fie somnul lin
Și codrul aproape,
Pe-ntinsele ape
Să am un cer senin.
Nu-mi trebuie flamuri,
Nu voi sicriu bogat,
Ci-mi împlețiți un pat
Din tinere ramuri.

Și nime-n urma mea
Nu-mi plângă la creștet,
Doar toamna glas să dea
Frunzișului veste.
Pe când cu zgomot cad
Isvoarele-ntr-una,
Alunece luna
Prin vârful lungi de brad.
Pătrunză talanga
Al serii rece vânt,
Deasupra-mi teiul sfânt,
Să-și scuture creanga.

Cum n-oi mai fi pribeag
De-atunci înainte,
M-or troieni cu drag
Aduceri aminte.
Luceferi, ce răsar
Din umbră de cetini,
Fiindu-mi prietini,
O să-mi zâmbească iar.
Va geme de patemi
Al mării aspru cânt...
Ci eu voi fi pământ
În singurătate-mi.

Ja želim jedno tek

Ja želim jedno tek:
Kad večer bude pala
Da pustite me mrijet
Kraj tihih morskih žala.
Da san mi bude lak
I šuma u blizini,
Nad vodom, na pučini,
Da imam vedar zrak.
Ne treba barjak meni,
Ne želim bogat lijes,
Ispletite mi kljjet
Od mladica zelènih.

Nek nitko nada mnom
Ne plače kraj uzglavlja,
Tek lišću uvelom
Jesenji glas nek javlja.
Kad izvori se svi
U trajnu sliju huku,
Nad visok bor u luku
Nek mjesec doplovi.
Nek klepke zvuk donese
Večernjeg vjetra hir
U svete lipe mir
I grane joj zatrese.

Jer nikad ne ću već
Drugdje se otad stanit,
Nježno će mene leć,
Sa spomenom sahranit.
Iz crnogorice
Kad izađu, iz sjene,
Zvijezde će grijat mene
Ko prijateljice.
Ječat će pjesma gruba,
Poj mora žalostan...
A ja ću samotn
U zemlji biti gruda.

La steaua care-a răsărit

La steaua care-a răsărit
E-o cale-atât de lungă,
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă.

Poate de mult s-a stins în drum
În depărtări albastre,
Iar raza ei abia acum
Luci vederii noastre.

Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie;
Era pe cînd nu s-a zărit,
Azi o vedem și nu e.

Tot astfel cînd al nostru dor
Pieri în nopțe-adîncă,
Lumina stinsului amor
Ne urmărește încă.

Revedere

- Codrule, codruțule,
Ce mai faci, drăguțule,
Că de cînd nu ne-am văzut
Multă vreme au trecut
Și de cînd m-am depărtat,
Multă lume am îmblat.

Ia, eu fac ce fac demult,
Iarna viscolu-l ascult,
Crengile-mi rupându-le,
Apele-astupându-le,
Troienind cărările
Și gonind cântările;
Și mai fac ce fac demult,
Vara doina mi-o ascult
Pe cărarea spre izvor
Ce le-am dat-o tuturor,
Împlându-și cofeile,
Mi-o cântă femeile.

Codrule cu râuri line,
Vreme trece, vreme vine,
Tu din tînăr precum ești
Tot mereu întinerеști.

Ce mi-i vremea, cînd de veacuri
Stele-mi scînteie pe lacuri,
Că de-i vremea rea sau bună,
Vântu-mi bate, frunza-mi sună;
Și de-i vremea bună, rea,
Mie-mi curge Dunărea,
Numai omu-i schimbător,

Do zvijezde tako dug je put

Do zvijezde tako dug je put,
Do one što se digla,
Tisuće treba godina
Da bi joj svjetlost stigla.

Daleko možda odavno
Zgasnu na plavoj stazi,
A njena zraka jedva sad
U vidokrug nam slazi.

Lik zvijezde što je umrla
Na nebu kanda stoji;
Bila je dok se skrivala,
Sad vidna ne postoji.

Slično kad naše žuđenje
U gluhoj noći nesta,
Svjetlo nas zgasle ljubavi
Još pratiti ne presta.

Povratak

- Šumo moja, oj šumice,
Kako si mi, ljubimice?
Otkad smo se ne vidjeli,
Vjekovi su prošli cijeli,
I otkad sam otišao,
Širom svijet sam obišao.

- Eto, ja sam kao prije,
Zimi slušam snijeg što vije,
Dok mi lomi grane jadne
I pokriva vode hladne,
I zamete stazi trage,
I odagna pjesme drage;
Eto, ja sam kao prije,
Ljeti slušam davorije,
Po stazama k izvorima
Koje uvijek dajem svima,
Uz čabrove napunjene
Pjevaju ih meni žene.

- Šumo, mirno teku rijeke,
Vrijeme prođe, vrijeme dođe,
A ti mlada vijek vjekuješ,
Sveudilj se pomlađuješ.

- Što je vrijeme? Dani jezde,
U jezeru sjaju zvijezde,
Kad je vrijeme lijepo, ružno,
Vjetar bije lišće tužno,
Kad je vrijeme ružno, lijepo,
Meni Dunav teče stepom.
Samo čovjek promjenljivi

Pe pământ rătăcitor,
Iar noi locul ne ținem,
Cum am fost așa rămânem:
Marea și cu râurile,
Lumea cu pustiurile,
Luna și cu soarele,
Codrul cu izvoarele.

Zemljom luta dokle živi;
Mi čuvamo svoje mjesto,
Ostajemo kako bjesmo:
More svoje rijeke znade,
A prostranstva svijet imade,
Mjesec svoje sestre ima,
A šuma je s izvorima.

Sunt ani la mijloc

Sunt ani la mijloc și încă mulți vor trece
Din ceasul sfânt în care ne-ntâlnirăm,
Dar tot mereu gândesc cum ne iubirăm,
Minune cu ochi mari și mână rece.

O, vino iar! Cuvinte dulci inspiră-mi,
Privirea ta asupra mea se plece,
Sub raza ei mă lasă a petrece
Și cânturi nouă smulge tu din liră-mi.

Tu nici nu știi a ta apropiere
Cum inima-mi de-adânc o liniștește,
Ca răsărirea stelei în tăcere;

Iar când te văd zâmbind copilărește,
Se stinge-atunci o viață de durere,
Privirea-mi arde, sufletul îmi crește.

Godine teku

Godine teku, još će mnoge proći,
Od svetog časa u kojem se sresmo,
Još pamtim čudo kako se voljesmo,
I hladnu ruku i velike oči.

Oh, dođi opet! Dahni slatke riječi,
Tvoj pogled preko mene neka prijede,
Pod njegovom da zrakom trajem svede,
I novom pjesmo lira da zaječi.

Ti ne znaš kako u tvojoj blizini
Spokojstvo do dna srca moga slazi,
Kao kad zvijezda grane u tišini;

A kada smiješak djetinji ti spazim,
Gasi se bolni život koji kušah,
Pogled mi plane, raste moja duša.

Din Scrisoarea I

Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l...
Ce-o să aibă din acestea pentru el, bătrânul dascăl?
Nemurire, se va zice. Este drept că viața-ntreagă,
Ca și iedera de-un arbor, de-o idee i se leagă.
„De-oi muri - își zice-n sine - al meu nume o să-l
poarte
Secolii din gură-n gură și l-or duce mai departe,
De a pururi, pretutindeni, în ungherul unori crieri
Și-or găsi, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri!”
O, sărmăne! ții tu minte câte-n lume-ai auzit,
Ce-ți trecu pe dinainte, câte singur ai vorbit?
Prea puțin. De ici, de colo de imagine-o fășie,
Vre o umbră de gândire, ori un petec de hârtie;
Și când propria ta viață singur n-o știi pe de rost,
O să-și bată alții capul s-o pătrunză cum a fost?
Poate vrun pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,
Printre tomuri brăcuite așezat și el, un brac,
Aticismul limbii tale o să-l pună la cântari,
Colbul ridicat din carte-ți l-o sufla din ochelari
Și te-o strânge-n două șiruri, așezându-te la coadă,
În vro notă prizărită sub o pagină neroadă.

Iz Poslanice I.

Nek mu pisci čestitaju, čitav svijet nek prizna njega...
Što će imati na koncu stari učitelj od svega?
Besmrtnost. Jer cijeli život, red je, svi će kazat prvo,
Veže mu se uz ideju, kano bršljan uza drvo.
„Kada umrem – on sam kaže – stoljeća će moje ime
Pronositi sved od usta do usta, i teći s njime
Zavijeke, i nalaziti svud u zakutku mozgova,
Skupa s mojim imenom, i sklonište za moja slova!”
O jadniče! Zar na umu držiš što ti sve preteče
Rekoše na svijetu prije, ili ono što sâm reče?
Premalo. Tek zbrda-zdola, nešto slika, ulomaka,
Komadić papira starog, otrcanih misli traka;
Pa kad ne znaš naizust ni riječi svog života milog,
Tko će tad razbijat glavu da pronikne što je bilo?
Možda nakon sto godina zelenook cjepidlaka
Zaronivši sav u sveske zastarjele, i sam takav,
Istančanost tvog jezika još na vagu metnut stigne,
I otpuhnuv s naočala prah što ti se s knjige digne,
Svrsta tebe u povorku, u dva reda ako stane,
U kržljavim bilješkama na dnu neke glupe strane.

Glossă

*Vreme trece, vreme vine,
Toate-s vechi și nouă toate;
Ce e rău și ce e bine
Tu te-ntreabă și socoate;
Nu spera și nu ai teamă,
Ce e val ca valul trece;
De te-ndeamnă, de te cheamă,
Tu rămâi la toate rece.*

Multe trec pe dinainte,
În auz ne sună multe,
Cine ține toate minte
Și ar sta să le asculte?...
Tu așează-te deoparte,
Regăsindu-te pe tine,
Când cu zgomote deșarte
Vreme trece, vreme vine.

Nici încline a ei limbă
Recea cumpăn-a gândirii
Înspre clipa ce se schimbă
Pentru masca fericirii,
Ce din moartea ei se naște
Și o clipă ține poate;
Pentru cine o cunoaște
Toate-s vechi și nouă toate.

Privitor ca la teatru
Tu în lume să te-nchipui
Joace unul și pe patru
Totuși tu ghici-vei chipu-i,
Și de plânge, de se ceartă,
Tu în colț petreci în tine
Și-nțelegi din a lor artă
Ce e rău și ce e bine.

Viitorul și trecutul
Sunt a filei două fețe,
Vede-n capăt începutul
Cine știe să le-nvețe;
Tot ce-a fost ori o să fie
În prezent le-avem pe toate,
Dar de-a lor zădărnice
Te întreabă și socoate.

Căci acelorași mijloace
Se supun câte există,
Și de mii de ani încoace
Lumea-i veselă și tristă;
Alte măști, aceeași piesă,
Alte guri, aceeași gamă,
Amăgit atât de-adese
Nu spera și nu ai teamă.

Nu spera când vezi mișei
La izbândă făcând punte,
Te-or întrece nătrării,
De ai fi cu stea în frunte;

Glosa

*Vrijeme mine, vrijeme stiže,
Sve je staro i sve novo;
Što je zlo i što je dobro
Pitaj se i pojmi ovo:
Ne boj se i nemaj nade,
Što je val to s valom pada;
Kad te zovu, kad te vabe,
Ti ostani na sve hladan.*

Mnoge stvari kraj nas prođu,
U sluhu nam mnoge zuje,
Tko da drži sve na umu,
Tko bi stao da ih čuje?...
Ti podalje malo stani,
Samom sebi budi biliže,
Kad praćeno praznom bukom
Vrijeme mine, vrijeme stiže.

S njim ne naginji jezičac
Hladne vage svoga mnijenja,
Kada se pod maskom sreće
Sprema trenutka stalno mijenja,
Kada se iz smrti rađa
I trenutak traje ono;
Za onoga tko ga pozna
Sve je staro i sve novo.

Kanda si u kazalištu
Gledatelj u svijetu budi:
Jedan glumi, a za četiri
Ipak njihov lik prosudi,
I kad plaču, kad se svade,
Ti u kutu sam sa sobom
Iz njihove glume shvati
Što je zlo i što je dobro.

Prošlost i budućnost jesu
Istog lista dvije strane,
Zre početak u svršetku
Onaj kom su obje znane;
Što je bilo sad će biti,
Sadašnjost je sve ponovo,
Ali u toj zaludnosti
Pitaj se i pojmi ovo:

Jerbo sve se što postoji
Podvrgava njima nužno
I oduvijek tu na svijetu
Veselo je sve i tužno;
Druge maske, iste igre,
Druga usta, iste kajde,
Prevaren toliko često,
Ne boj se i nemaj nade.

Ne nadaj se videć rulju
Do pobjede most da gradi,
Makar im na čelu zvijezda,
Budale će tebe jadit;

Teamă n-ai, căta-vor iarăși
Între dânșii să se plece,
Nu te prinde lor tovarăș
Ce e val, ca valul trece.

Ca un cântec de sirenă,
Lumea-ntinde lucii mreje;
Ca să schimbe-actorii-n scenă,
Te momeste în vârtej;
Tu pe-alături te strecoară,
Nu băga nici chiar de seamă,
Din cărarea ta afară
De te-ndeamnă, de te cheamă.

De te-ating, să feri în laturi,
De hulesc, să taci din gură;
Ce mai vrei cu-a tale sfaturi,
Dacă știi a lor măsură;
Zică toți ce vor să zică,
Trecă-n lume cine-o trece;
Ca să nu-ndrăgești nimică,
Tu rămâi la toate rece.

*Tu rămâi la toate rece,
De te-ndeamnă, de te cheamă;
Ce e val, ca valul trece,
Nu spera și nu ai teamă;
Te întreabă și socoate
Ce e rău și ce e bine;
Toate-s vechi și nouă toate:
Vreme trece, vreme vine.*

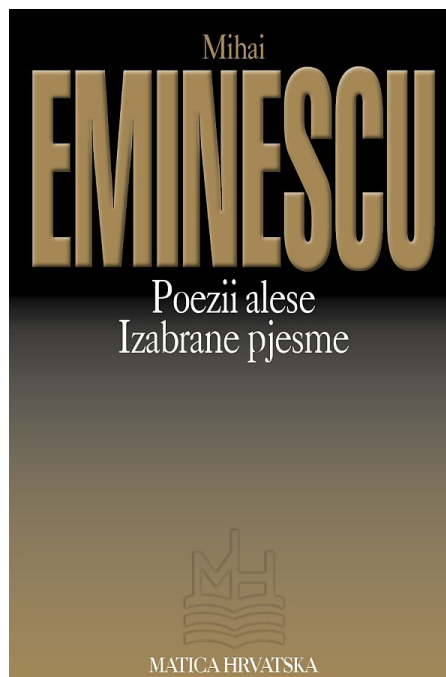
Ne boj se, jer ipak rulja
Sama već od sebe strada,
Ti ne budi njima drugom:
Što je val to s valom pada.

S pojanjem sirena ljudi
Svijetle mreže razastiru;
Čim promaknu glumci scenom,
Nađeš se u varke viru;
U stranu se zato skloni,
Ne primjećuj što god rabe,
Izvana sa staze slušaj
Kad te zovu, kad te vabe.

Kad te dirnu, ti se makni,
Mûkom šuti kud te kude;
Što ćeš njima svjetovati,
Ako znaš po mjeri ljude;
Neka kaže tko što hoće,
Nek napuste svijet zasnagda;
Ništa nek ti nije drago,
Ti ostani na sve hladan.

*Ti ostani na sve hladan,
Kad te zovu, kad te vabe:
Što je val to s valom pada,
Ne boj se i nemaj nade;
Pitaj se i pojmi ovo:
Što je zlo i što je dobro,
Sve je staro i sve novo;
Vrijeme mine, vrijeme stiže.*

Prijevod: Mate Maras

CARTEA PENTRU COPII

DJEČJA KNJIŽEVNOST

Roman Zlatka Krilića *Zabranjena vrata*, klasik je hrvatske književnosti za mlade. Radnja se zbiva u dječjoj bolnici, na odjelu za tuberkulozu. Odjel je podijeljen na dva dijela – muški i ženski – između kojih se nalaze zabranjena vrata.

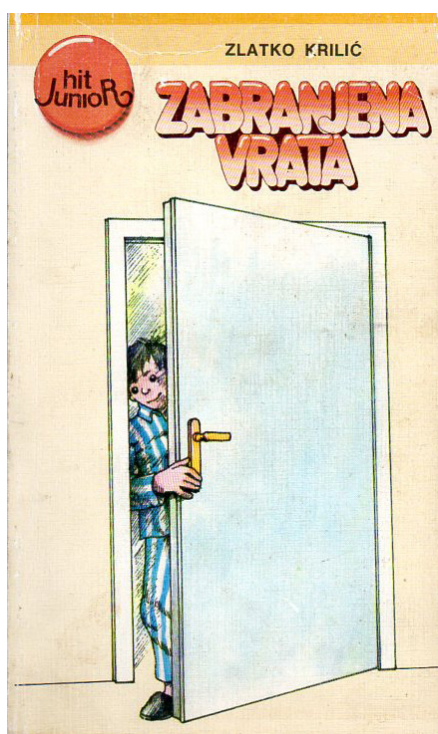
Unatoč nezavidnoj situaciji višemjesečnoga ležanja u bolnici, ovi mladi, uglavnom tinejdžerske dobi, doživljavaju gotovo sve što i oni izvan bolnice: prijateljstva, ljubavi, razočaranja, praktične šale, sukobe s autoritetima, inicijacijske rituale u kojima treba pokazati hrabro i časno držanje... Oni koji su blizu izlječenja, dobiju povremeno više slobode, pa čak i pravo na izlazak, ali bolnica ipak ima svoja pravila: rasporede terapija, strašne pretrage (svi strepe pred bronhoskopijom) i ograničenja kretanja, pa tako i zabranu prolaska kroz „zabranjena vrata“ – a što bi moglo biti slađe od kršenja takve zabrane? Tekst je prožet optimizmom, vedrim humorom, vjerom u mlade ljude. Osobito draž daje mu jezik, odnosno žargonski izrazi.

Ulomku prethodi noćna pustolovina u kojoj je Dugi posjetio djevojku sa ženskoga odjela u koju je zaljubljen, a Aka (pripovjedač) u tome mu je pomogao glumeći pred sestrom zubobolju. No, lažna zubobolja mogla bi ga odvesti pravome zubaru...

Romanul *Ușa interzisă* scris de Zlatko Krilić este un roman clasic al literaturii croate pentru tineret. Întâmplarea se petrece într-un spital pentru copii și tineri la compartimentul clinic TBC. Acesta este împărțit în două – secția fete și secția băieți – între care se află *ușa interzisă*.

În ciuda faptului de neînviat că trebuie să petreacă mai multe luni în spital, acești tineri, aflați în mare parte la vârsta adolescenței, trec prin aproape aceleași experiențe ca și cei din afara spitalului: prietenii, iubiri, dezamăgiri, farse, conflicte cu autoritățile, ritualuri de inițiere în care trebuie să dea dovadă de curaj și comportament onorabil... Cei care sunt aproape vindecați au ocazional mai multă libertate, chiar și dreptul de a merge afară, dar spitalul are totuși regulile sale: un program strict de tratament, analize și investigații neplăcute (toți se tem groaznic de bronhoscopie) și restricții de mișcare, de unde și interzicerea trecerii dincolo de „ușa interzisă“ – și ce ar putea fi mai tentant decât încălcarea unei asemenea reguli? Textul este impregnat de optimism, umor și încredere în tineri. Limbajul și în special elementele de jargon folosite îi conferă un farmec aparte.

Fragmentul este precedat de o aventură nocturnă în care Lunganu a vizitat-o în secția pentru fete pe fata de care este îndrăgostit, iar Aka (naratorul) l-a ajutat mimând o durere de dinți în fața asistentei medicale. Ei bine, falsa durere de dinți l-ar putea aduce în fața unui dentist adevărat...

Zlatko Krilić

ZABRANJENA VRATA

2.

– Dobro jutro, dečki, strepto! – kroz san sam čuo kako sestra Marija izvikuje budnicu, ali nisam imao snage da ustanem. Strašno mi se spavalo jer sam zaspao tek pred jutro. Nije me do kraja probudilo ni kada me sestra Marija okrenula potrbuške, svukla mi donji dio pidžame i dala injekciju streptomicina. U polusnu sam razmišljao kako imam sreću što je jutros sestra Marija, jer da je slučajno sestra Ivanka, sigurno bi me probudila. Kad sestra Ivanka daje injekciju, onda se to pamti još barem dva sata jer upravo toliko bol ne prestaje. Ovako nisam ni osjetio.

– Aka, probudi se – prodrmao me nešto kasnije mali Anđelko zvan Anđelak, ali ja sam nastavio drijemati.

Čuo sam kroz san kako se otvaraju vrata, kako ulazi vizita, kako doktor pita što mi je, kako mu dežurna sestra objašnjava da sam cijelu noć probudio jer me bolio zub, i kako on govori da me pošalju zubaru.

Nakon toga sam već bio potpuno budan.

– Nije potrebno, doktore – rekoh – nije me noćas ništa boljelo.

– Sutra mi je rođendan – rekao je Dugi – pa ako bih mogao kući, molim vas, samo dva dana.

– Koliko si dugo kod nas?

– Četiri mjeseca – reče Dugi.

– Pa, što se tiče zdravlja, mogao bi, to se dobro razvija – govorio je doktor gledajući zdravstveni list – a kakav je sestro, inače? Ima li kakvih problema s njim?

– Pa... – otpoče sestra – nema. Nema više.

– Onda dobro, možeš ići na dva dana. Ideš sutra ujutro i vraćaš se prekosutra po podne. Zadovoljan?

– Sretan!

– Pazi, nema pušenja, nema pića, nema lumbanija!

– Pa znate vi mene – reče Dugi.

– Baš zato i kažem.

Dugi je počeo slaviti rođendan im su izišli. Za početak je zaurao od sreće što će kući. Vani je već sve bilo spremno i njegova škvala već je organizirala jedan grande tulum. Obćao je da će popiti jednu i u moje ime pa sam se i ja radovao tulumu. Radovanje je bilo na visokom nivou, onom koji se obićno naziva urnebes, kada je ušla sestra Ivanka.

– Dečki, je l' netko od vas noćas bio na ženskom odjelu?

– Netko je bio na ženskom odjelu? – rekoh.

– Blago njemu.

2

USA

INTERZIŠA

– Bunā dimineața, băieți, streptomicina! am auzit ca prin vis cum asistenta Maria dă trezirea, însă nu am avut putere să mă ridic. Îmi era foarte somn pentru că adormisem abia spre dimineața. Nu m-am trezit de-a binelea nici când asistenta Maria m-a întors pe burtă, a tras de partea de jos a pijamalei și mi-a făcut injecția cu streptomicină. Pe jumătate adormit m-am gândit ce norocos sunt că astăzi este în tura de dimineața Maria, pentru că dacă ar fi fost Ivanca, cu siguranță m-ar fi trezit. Când îți face Ivanca o injecție, îți minte cel puțin două ore, atât de mult te doare după aceea. Pe asta nici nu am simțit-o.

– Aka, trezește-te – m-a scuturat puțin mai târziu micuțul Angel numit Angelică, dar eu eram încă pe jumătate adormit. Am auzit ca prin vis cum se deschid ușile, cum începe vizita, cum medicul întreabă ce e cu mine, cum îl lămurește asistenta de gardă că am stat treaz toată noaptea pentru că m-a durut un dinte și cum el îi spune să mă ducă la dentist.

După aceea m-am trezit de-a binelea.

– Nu e nevoie, doctore – am zis – nu m-a durut nimic noaptea trecută.

– Măine este ziua mea de naștere – a zis Lunganu – mi-ar plăcea să pot merge acasă măcar două zile, vă rog.

– De cât timp ești la noi?

– De patru luni – răspunse Lunganu.

– Păi, din punct de vedere al sănătății, ai putea să mergi, ești spre bine – a spus doctorul privind raportul medical – în rest cum este, doamna asistentă? Vă face probleme?

– Păi... – începu asistenta – nu. Nu ne mai face.

– Bine atunci, poți să mergi acasă două zile. Pleci mâine dimineața și te întorci poimăine după-amiază. Mulțumit?

– Mulțumit!

– Fii atent! Fără fumat, fără băut, fără pierdut noaptea prin oraș!

– Doar mă cunoașteți – zise Lunganu.

– Tocmai de aceea îți și spun.

Lunganu a început să-și sărbătorească ziua de naștere imediat după ce s-a terminat vizita. Mai întâi a urlat de bucurie că va merge acasă. Afară totul era deja pregătit și gașca lui îi organizase un chef mare. A promis că va bea un pahar și în numele meu, așa că m-am bucurat și eu pentru petrecerea lui. Veselia era la un nivel înalt, nivel care de obicei se numește vacarm, atunci când a intrat asistenta Ivanca.

– Nemojte se šaliti, ozbiljno vas pitam.
 – Otkud vam samo takva ideja, sestro? – pitao je Dugi.
 – Netko je bio na ženskom odjelu, pacijentice se žale da su bile uznemiravane.
 – Pa to je kao da se ja žalim da je neka noću bila kod mene i da me uznemiravala.
 – Problem je u tome što nitko nije bio kod uznemirene osobe nego u susjednoj sobi – nasmijala se sestra. – Dečki, bez šale, doktor se jako naljutio, je li netko od vas bio tamo? Ako se ne javi sam, bit će kažnjen cijeli odjel.
 – Sestro, ovo je bolnica za mladež, a ne koncentracijski logor.
 – Ti šuti, Dugi, ti si mi najviše sumnjiv.
 – Ali, sestro, zašto me tako okrutno i bezrazložno optužujete, i to uoči obljetnice mog rođendana, poznatije pod imenom rođendan?
 – Anđelko – lukava sestra lukavo se dosjetila koja je najslabija točka naše sobe i obratila se zlatokosom klinču zvanom Anđelak.
 Na trenutak smo i Dugi i ja protrnuli, a onda se ipak umirili pomišlju da mali vjerojatno noćas nije ništa primijetio. Mali je sigurno još na kućnom ritmu: „U devet u krevet”.
 – Anđelko – rekla je sestra – je I noćas tko izlazio iz sobe?
 Anđelak je anđeoski zatreptao, a onda isto tako anđeoski zaklimao zlatnim kovčama.
 – Nije – rekao je Anđelak.
 To umiri sestru i ona prebaci svoje sumnje na drugu sobu.
 – Pa što ona misli? – rekao je Anđelak im je sestra izašla, a meni se činilo da mali govori čitavu oktavu dublje nego inače. – Da sam ja cinkaroš?
 Dugi se ukočio, ja isto tako.
 – Ne morate se bojati. Nisam ja takav.
 – Zašto bismo se bojali?
 – Ja sve znam – reče mali.
 – O.K., Anđelak, u tvojim smo rukama. Ako budeš šutio, donijet ću ti pet najboljih krimića koje nađem – rekao je Dugi jer je Anđelak po cijele dane gutao romane.
 – Ne moraš me potkupljivati – reče mali – a osim toga, nikada ne čitam krimiće, samo špijunske.

3.

Sve sam pokušao, ali ništa mi nije pomoglo. Sestra Marija došla je po mene i ništa je nije moglo spriječiti da me odvede u prizemlje u stomatološku ordinaciju u kojoj bi se jednom mjesečno pojavio debeli zubar.

– Nije to ništa prema bronhoskopiji, stari moj – tješio je Marko i mene i sebe.

Sledio sam se čim se spomenula bronhoskopija. Iako baš nisam imao jasnu predodžbu što je to, znao sam da je to ono najstrašnije što čovjeka može snaći u životu. Svi su tu riječ izgovarali kao smrtnu presudu. Ipak, još je postojala nada da

– Băieți, a fost vreunul dintre voi noaptea trecută în secția pentru fete?

– Cineva a fost în secția pentru fete? – am zis.

– Ce bine de el.

– Nu mai glumiți, eu vă întreb la modul cel mai serios.

– Dar de unde v-a venit o asemenea idee? – întrebă Lunganu.

– Cineva a fost în secția pentru fete, pacientele se plâng că au fost deranjate.

– Păi e ca și cum m-aș plânge eu că a venit una la mine noaptea trecută și m-a deranjat.

– Problema este că nu a fost nimeni la persoana deranjată, ci în salonul de lângă aceasta – a spus asistenta zâmbind. – Băieți, fără glumă, doctorul s-a enervat foarte tare, a fost vreunul dintre voi acolo? Dacă persoana respectivă nu recunoaște, toată secția va fi pedepsită.

– Doamna asistentă, ăsta-i spital pentru tineri, nu lagăr de concentrație.

– Tu să taci, Lunganule, pe tine te bănuiesc cel mai tare.

– Dar, doamna asistentă, de ce mă acuzați așa dur și fără motiv chiar în ajunul aniversării mele, mai precis a zilei de naștere?

– Angel – asistenta vicleană s-a îndreptat cu viclenie către cea mai slabă verigă din salonul nostru și i s-a adresat micuțului blond poreclit Angelică.

Pentru o clipă, și eu și Lunganu am înghețat, dar ne-am liniștit totuși, gândindu-ne că cel mai probabil micuțul nu a observat nimic noaptea trecută. Băiatu' se ține încă de programul de acasă: „Ești mic, la ora nouă la somnic”.

– Angel – a spus asistenta – a ieșit cineva din salon noaptea trecută?

Angelică a clipit îngerește și a dat din cap ca un înger, mișcându-și buclele aurii.

– Nu – a spus Angelică.

Răspunsul lui a liniștit-o pe asistentă și a făcut-o să își îndrepte bănuielile către celălalt salon.

– Păi ce crede ea? – a spus Angelică de îndată ce a ieșit asistenta, iar mie mi s-a părut că micuțul vorbește deodată mai grav ca de obicei. – Că-s vreun turnător?

Lunganu s-a blocat, la fel și eu.

– Nu trebuie să vă temeți. Nu-s eu din ăla.

Dar de ce ne-am teme?

– Eu știu tot – zise micuțul.

– OK, Angelică, suntem la mâna ta. Dacă nu spui nimic, îți aduc cele mai bune cinci cărți polițiste pe care le găesc – a spus Lunganu pentru că Angel devora romane toată ziua.

– Nu trebuie să mă cumperi – a spus micuțul – și mai mult de-atât, nu citesc niciodată cărți polițiste, ci doar cu spioni.

3

Am încercat tot, dar nimic nu m-a ajutat. Asistenta Maria a venit după mine și nimic nu a îm-

neću morati na bronhoskopiju, a zubara više nisam mogao izbjeći.

„Možda danas neće doći”, ponadah se, potpuno svjestan svog kukavičluka. Nije mi padalo ni nakraj pameti glumiti heroja, ali onda samo jedan jedini pogled na čekaonicu probudi u meni sve herojsko što su mi geni podarili od predaka.

U čekaonici je sjedila Sanja.

Bila je nešto deblja nego onoga dana kada sam je prvi put vidio, ali morao sam priznati da je Dugi imao pravo: kakav avion, cijela Lufthansa!

– Bok – rekoh.

– Bok – reče.

– I ti? – rekoh.

– I ti? – reče.

– Eh, ja sam tu zato što sam sinoć...- detaljno sam joj prepričao što se sve i kako sinoć dogodilo, i zašto sam sada tu.

Smijala se.

Onda sam joj rekao da je jedna sa ženskog odjela rekla doktoru da je bila „uznemiravana”.

Više se nije smijala.

Umirio sam je. Nemaju pojma tko je bio, zna-ju samo da je netko bio.

Smijali smo se oboje.

Onda se ja više nisam smijao. Došao je doktor i pozvao me unutra.

Ušao sam.

Čim mi više nije bila na oku, moje se junaštvo nekako stanjilo, smanjilo, istopilo i nestalo, a kad sam ugledao onu stolicu i sva ona kliješta, bio sam apsolutno siguran da su mi svi zubi zdravi.

To sam rekao i zubaru.

Htio sam otići, ali je on toliko navalio da vidi te moje zdrave zube da sam morao sjesti i iskesiti se.

– Aaaaa – rekao sam.

– C-ccc-c – rekao je on – groblje! Hirošima, Nagasaki!

Dalje više ništa nije govorio. Radio je svoje. Ni ja nisam ništa rekao kad sam napokon izašao u čekaonicu. Nisam mogao govoriti, jer sam imao puna usta tampona za upijanje sukrvice na mjestima gdje sam još maloprije imao zube. Išćupao mi je toliko zuba koliko nisam ni sanjao da ih stane u usta. Tako mi se bar činilo dok ih je vadio.

Nasmiješio sam se Sanji, a ona je problijedjela.

– Je l ti zlo? – Uhvatila me za ruku kao da ću pasti u nesvijest.

– Mg nmhg ntggš – pokušavao sam joj reći da mi nije ništa.

Još sam neko vrijeme sjedio s njom u čekaonici – dok mi bude malo bolje, kako je ona mislila, ili da je ohrabrim za ono što je čeka kada uđe, kako sam ja mislio.

Šutio sam, a ona je pričala.

Rekla mi je da je baš zanima koja se to krava žalila da je bila uznemiravana, rekla mi je da je pitala Dugog kako se zovem, rekla mi je da me primijetila onog dana kada su nas primili u bolnicu, rekla mi je da sam se odonda malo udebljao, rekla mi je da zna da se i ona malo udebljala, ali

piedicat-o să mă conducă la parter, la cabinetul stomatologic unde o dată pe lună venea un dentist gras.

– Asta-i nimic pe lângă bronhoscopie, frățică, m-a liniștit Marko pe mine, dar și pe sine însuși.

Am înghețat de îndată ce a menționat bronhoscopia. Deși nu îmi era foarte clar ce e asta, știam că este cea mai cruntă chestie pe care o poate îndura cineva vreodată. Toți rosteau acest cuvânt ca și cum ar fi fost pedeapsa cu moartea. Totuși, încă speram că nu va trebui să fac bronhoscopie, dar de dentist nu mai aveam cum să scap.

„Poate nu vine astăzi”, speram eu, pe deplin conștient de lășitatea mea. Nici nu îmi trecuse prin cap să fac pe eroul, dar o singură privire în sala de așteptare a trezit în mine toată vitejia pe care am moștenit-o de la strămoși.

În sala de așteptare era Sonia.

Era puțin mai grasă decât prima dată când o văzusem, dar a trebuit să recunosc că Lunganu avusese dreptate: ce bombă, o adevărată bombă!

– Bună – am zis.

– Bună – zise.

– Și tu? – am zis.

– Și tu? – zise.

– Eh, eu sunt aici pentru că noaptea trecu... – și i-am povestit în detaliu tot ceea ce se întâmplase noaptea trecută și de ce sunt acum aici.

A râs.

Apoi i-am spus că cineva din secția pentru fete i-a spus doctorului că a fost „deranjată”.

Atunci nu a mai râs.

Am liniștit-o. I-am spus că nu știe nimeni cine a fost, ci doar că a fost cineva.

Am râs amândoi.

Apoi nu am mai râs eu. A sosit medicul și m-a chemat înăuntru.

Am intrat.

Imediat ce nu am mai văzut-o, tot curajul meu s-a subțiat, s-a micșorat, s-a topit și a dispărut, iar când am văzut scăunelul acela și toate tipurile de clești, am fost sigur că toți dinții mei sunt sănătoși.

I-am spus și dentistului.

Am vrut să plec, dar a insistat că vrea să îmi vadă dinții așa că a trebuit să stau jos și să casc gura.

– Aaaa – am zis.

– T-țțț-ț – a zis el – cimitir! Hiroșima! Nagasaki!

Mai departe nu a mai zis nimic. Și-a văzut de treabă. Nici eu nu am spus nimic atunci când m-am întors în sfârșit în sala de așteptare. Nu puteam să vorbesc pentru că aveam gura plină deampoane care absorbau sângele din locurile unde avusesem dinți cu puțin timp înainte. Îmi scosese mai mulți dinți decât visasem că am în gură! Cel puțin așa mi se păruse când i-a scos.

I-am zâmbit Soniei, iar ea s-a albit la față.

– Te simți rău? – M-a luat de mână ca și cum urma să leșin.

– Sggt bng – am încercat să îi spun că sunt bine.

da se ovdje svi malo udebljaju, rekla mi je da se boji bronhoskopije, rekla mi je da jedva čeka kada će sići sa stogog pa da se može prošetati dvorištem, rekla mi je da sad mora ići jer je ona na redu.

Ja sam šutio i postajao sve svjesniji da injekcija protiv bolova, što mi ju je bio dao zubar, upravo prestaje djelovati.

Počelo me boljeti.

Am mai stat puțin cu ea în sala de așteptare – ca să mă simt puțin mai bine, credea ea, sau ca să o încurajez pentru ce o aștepta în cabinet, credeam eu.

Eu tăceam, iar ea vorbea.

Mi-a spus că e curioasă să afle care e vaca care s-a plâns că a fost deranjată, mi-a spus că l-a întrebat pe Lunganu cum mă cheamă, mi-a spus că m-a remarcat din prima zi când ne-am internat în spital, mi-a spus că m-am mai îngrășat puțin de atunci, mi-a spus că știe că și ea s-a mai îngrășat puțin dar pe aici toată lumea se îngrășă, mi-a spus că îi e teamă de bronhoscopie, mi-a spus că abia așteaptă să aibă mai puține restricții și să se poată plimba prin curte, mi-a spus că acum trebuie să plece pentru că este rândul ei.

Eu tăceam și deveneam tot mai conștient că efectul anesteziei împotriva durerii pe care mi-o făcuse dentistul începea să dispară.

Începea să mă doară.

Traducere de:
Andra Mura și Mihaela Štriga Zidarić

ATELIER DE TRADUCERE CU STUDENȚII

PREVODITELJSKA RADIONICA SA STUDENTIMA

Florin Irimia, foto © privat

Florin Irimia s-a născut în 1976 la Iași. Este lector doctor la Catedra de Limba și Literatura Engleză din cadrul Facultății de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Scrie cronici literare în mai multe reviste: *Dilemateca*, *Noua literatură*, *Observator cultural*, *România literară*, *Suplimentul de cultură* și *Timpul*. A debutat cu romanul *Defekt* (2011), premiat la Festivalul Primului Roman de la Chambéry, Franța, ediția 2013. Semnează traducerea și prefața romanului *Oryx și Crake*, de Margaret Atwood și, împreună cu Nicoleta Irimia, traducerea romanului *Alias Grace*, de asemenea de Margaret Atwood. A mai scris romanele *O fereastră întunecată* (2012) și *Câteva lucruri despre tine* (2014) precum și volumul de proză scurtă *Misterul mașinuțelor chinezești* (2017), o culegere de povestiri interconectate despre memorie, copilărie și traumă. Recent i-a apărut și cartea *Bărbatul din spatele ceții*, o continuare a *Misterului mașinuțelor chinezești*.

Florin Irimia rođen je 1976. godine u gradu Iași. Docent je na Katedri za engleski jezik i književnost Filološkog fakulteta Sveučilišta „Alexandru Ioan Cuza” u Iașiu. Piše književne kritike u više časopisa: *Dilemateca*, *Noua literatură*, *Observator cultural*, *România literară*, *Suplimentul de cultură* i *Timpul*. Debitirao je romanom *Defekt* (2011), za koji je dobio nagradu na festivalu Festival du Premier Roman de Chambéry u Francuskoj 2013. godine. Potpisuje prijevod i predgovor romana *Gazela i kosac* književnice Margaret Atwood, a zajedno s Nicoletom Irimia preveo je roman *Alias Grace*, iste autorice. Napisao je i romane *O fereastră întunecată* (*Zamračen prozor*) (2012) te *Câteva lucruri despre tine* (*Ponešto o tebi*) (2014), kao i zbirku kratke proze *Misterul mașinuțelor chinezești* (*Misterij kineskih autića*) (2017), knjigu međusobno isprepletenih priča o uspomenama, djetinjstvu i traumi. Nedavno mu je objavljena i knjiga *Bărbatul din spatele ceții* (*Muškarac iza magle*) (2021), nastavak zbirke *Misterij kineskih autića*.

Misterul mașinutelor chinezești

Să fi avut vreo unsprezece ani pe atunci, eram un găligan dolofan, cu mâini și picioare ca niște pâinițe bine crescute, dar încă necopt la minte, iar taică-meu mă poreclise Zaikin, după numele sportivului sovietic, nu pentru c-aș fi manifestat vreun interes pentru lupte sau pentru avioane, ci pentru că numele îi sugera un individ durduliu – ceea ce, dacă Ivan nu fusese, eu cu siguranță eram. La fiecare serbare de iarnă interpretam, de câțiva ani buni, rolul omului de zăpadă, iar primăvara nu puteam fi decât ursul morocănos (dar totuși suficient de rotofei) care iese din bârlog după luni întregi de hibernare. Appetitul pentru mâncare mergea mână în mână cu un alt apetit, acela de a investiga fiecare colțișor al apartamentului în care-mi duceam zilele, o îndeletnicire rezervată momentelor când rămâneam singur acasă, nu atât de dese și de lungi ca să-mi dea ocazia să mă plictisesc. Obişnuiam să cotrobăiesc cu precădere prin sertarele bibliotecii din sufragerie, unde cantitatea de mărunțișuri părea inepuizabilă: medicamente, diapozitive, filme și un aparat foto, bibelouri ciobite, brichete, câteva ceasuri deșteptătoare, pachete cu cărți de joc, pixuri stricate, bancnote și monede „de pe timpuri” etc. Uneori mai dădeam și peste obiecte ale căror denumire sau rost nu le cunoșteam, misterioase, ca un set de prezervative, sau măcar interesante, ca niște agende cu însemnări ale tatălui meu și ceea ce mai târziu mi-am dat seama că era un jurnal al maică-mii de pe vremea studenției sale. O altă zonă „fierbinte” din casă o reprezenta debaraua, „baia de serviciu”, cum i se mai spunea, unde bunică-miu amenajase câteva rafturi unde ai mei înghesuiseră tot felul de lucruri pe care nu se îndurau sau pur și simplu le era lene să le arunce, de la caietele și cărțile mele de școală din anii trecuți până la ziare și reviste, geamantane stricate, haine vechi, pantofi scâlțiați și așa mai departe. Îmi plăcea să-mi petrec timpul acolo pentru că era cald, aveam oricând WC-ul la dispoziție (deși de pe ghenă veneau uneori niște mirosuri greu de suportat), unde mai pui că existau nenumărate interioare de cercetat: poșete cu câte un bănuț înăuntru, borsete cu și mai mulți bănuți înăuntru, genți diplomat, buzunare de paltoane și cojoace conținând bilete vechi de autobuz și de film, plus vreo două cutii doldora de scrisori și vederi primite de ai mei de-a lungul timpului. Mai erau acolo și câteva cărți care nu mai încăpușeră în bibliotecă și n-am să uit cum, într-o zi, am dat peste una care se numea *Grotescul și muzica*, iar în prostia mea frapantă am fost convins că Grotescu e un domn, ca Enescu sau Porumbescu, și seara i-am întrebat pe ai mei cine a fost acest

Misterij kineskih autića

Možda sam tada imao jedanaest godina, bio sam bucmast dugonja, ruke i noge su mi izgledale kao dobro dignuti kruščići, ali sam u glavi još bio nezreo, a moj tata prozvaao me Zaikin, po sovjetskom sportašu, ne što bih pokazivao neki interes za hrvanje ili za avione, već zato što ga je ime asociralo na debeljuškastog pojedinca – što, ako Ivan i nije bio, ja sigurno jesam. Na svakoj sam priredbi već dobrih nekoliko godina zimi igrao ulogu snjegovića, a na proljeće bih mogao biti samo zlovoljan (ali ipak dovoljno punašan) medvjed koji izlazi iz brloga nakon svih tih mjeseci zimskog sna. Žudnja za hranom išla je ruku pod ruku s drugom žudnjom, onom za istraživanjem svakog kutka stana u kojem sam živio, a to je zanimanje bilo rezervirano za trenutke kad bih ostao sâm doma, ne toliko česte i duge da bih imao priliku za dosađivanje. Običavao sam najprije čeprkati po ladicama biblioteke u dnevnom boravku gdje se količina sitnica činila neiscrpnom: lijekovi, dijapozitivi, filmovi i jedan fotoaparat, oštećene dekorativne figurice, upaljači, nekoliko budilica, kutije igraćih karata, pokvarene penkale, novčanice i kovanice „iz davnih vremena” itd. Ponekad bih naišao na predmete kojima nisam poznao naziv ili svrhu, tajnovite, poput kutije prezervativa, ili barem zanimljive, poput nekih tatinih ispunjenih bilježnica i onoga za što sam kasnije shvatio da je bio dnevnik moje mame iz studentskih dana. Sljedeću „vruću” zonu stana predstavljalo je spremište, *mali zahod*, kako smo ga još nazivali, gdje je moj djed složio nekoliko polica, a moji ih natrpali svakakvim stvarima koje nisu mogli baciti ili su jednostavno bili lijeni to učiniti, od mojih školskih bilježnica i knjiga od prošlih godina do novina i časopisa, potrganih kovčega, stare odjeće, istrošenih cipela i tako dalje. Volio sam ondje provoditi vrijeme jer je bilo toplo, uvijek sam na raspolaganju imao WC (iako je iz kanalizacije ponekad dolazio nepodnošljiv miris), a još tome treba pridodati da je bilo i nebrojeno mnogo prostora koje je trebalo istražiti: ženske torbice s ponekim novčićem unutra, muške torbice s još više novčića, aktovke, džepovi od kaputa i kožuha sa starim kartama za autobus i ulaznicama za film, plus dvije-tri kutije pune pisama i razglednica što su ih moji primili tijekom vremena. Tamo je još bilo i nekoliko knjiga koje nisu stale u biblioteku i nikada neću zaboraviti kako sam jednog dana naletio na jednu koja se zvala *Grotescul și muzica* (*Groteska i glazba*), ali u svojoj sam očitoj gluposti mislio da je Grotescu neki čovjek, kao Enescu ili Porumbescu¹, i navečer sam pitao svoje tko je bio taj glazbenik, Grotescu,

¹ George Enescu i Ciprian Porumbescu rumunjski su skladatelji klasične glazbe.

muzician, Grotescu, când a trăit și ce a compus, pentru că eu nu auzisem niciodată de el, fără să pricep câtuși de puțin de ce reacția lor a fost să se prăpădească de râs. Dar descoperirea „epocală” pe care am făcut-o și despre care vreau să vă povestesc n-a avut de-a face cu cărțile.

Era spre sfârșitul anului și mă pricopsisem cu o răceală suficient de serioasă ca într-o dimineață maică-mea să-mi spună că „azi” nu voi merge la școală. „Nimic mai fain!”, m-am bucurat eu în gând, cu atât mai mult cu cât, paradoxal, nu mă simțeam rău deloc. Așa că am așteptat cuminte ca ei să plece la serviciu, apoi m-am dat jos din pat și, după ce-am devorat ce-mi lăsaseră de mâncare, mi-am început munca de explorator.

Nu mai știu acum unde le-am găsit, în geaman-tanul vechi pe care pe vremuri ai mei îl foloseau când mergeam la mare sau să fi fost ascunse în spa-tele unor pulovere care-mi rămăseseră mici? Cert este că, la un moment dat, spre marea mea surprin-dere și încântare, am dat peste trei cutii frumos co-lorate, una mai ochioasă decât alta, care conțineau, atunci când le-am deschis, exact ceea ce era desenat pe ambalaj, adică trei mașinuțe chinezești noi-nou-țe, pe care le-am întors cu emoție pe toate părțile, extaziindu-mă cu voce tare la fiecare detaliu pe care îl descopeream. Spre exemplu, camionului roșu, cu baterii, i se rabata basculanta când acționai buto-nul ON, ca să nu mai zic că i se aprindeau și faru-rile, un adevărat lux pe vremea aceea, mașinuței sport, decapotabilă, i se deschideau atât portbaga-jul – unde dădeai peste roata de rezervă, din cau-ciuc, pe care o puteai scoate, incredibil! –, cât și capota, unde găseai motorul, nu desenat ca la alte jucării, ci făcut dintr-o bucată de plumb, care chiar aducea a motor, în timp ce vițelușul de puf din camioneta vopsită în roșu mergea să sugă la ugerul maică-sii ori de câte ori făceau ca roțile să se-nvârtă.

Era, cum spuneam, spre sfârșitul anului, în curând urma să vină Moș Nicolae, numai că între timp aflasem de la școală că doar Moș Gerilă exis-ta, în timp ce Nicolae era o simplă invenție a pă-rinților. Vestea mă cam duruse, fusese de fapt aproape un șoc, dar de rușine nu le împărtășisem și alor mei informația, nu voiam să-i pun într-o situație jenantă care să necesite dezvinovățiri și alte explicații penibile, fapt pentru care atunci când taică-meu m-a întrebat, culmea, la foarte puțin timp după aflarea noutății, „Auzi, da’ tu mai crezi în Moș Nicolae?”, eu i-am răspuns, poa-te cu o voce puțin gâtuită: „Da, bineînțeles, de ce să nu mai cred?”. „Pentru că știu că unii copii spun că nu există”, mi-a zis el uitându-se încă pu-țin suspicios la mine. „Nu știu”, am mințit, pro-babil înghițind în sec. „N-am auzit nimic despre asta.” Discuția îmi era încă proaspătă în minte, nu trecuseră, cred, mai mult de două săptămâni de atunci, așa că bucuria descoperirii fu rapid în-locuită de o panică cum nu mai trăisem de mult. Nu mă temeam că n-am să știu să-mi ascund ur-mele, mă pricepeam destul de bine la asta. Teme-rile mele țineau de faptul că nu voi fi în stare să

kad je živio i što je skladao jer nikad nisam čuo za njega, a da uopće nisam shvatio zašto je njihova reakcija bila da su pucali od smijeha. Ali „epohal-no” otkriće do kojeg sam došao i o kojem vam želim pričati nije imalo veze s knjigama.

Približavao se kraj godine i pokupio sam do-voljno ozbiljnu prehladu da mi mama jednog jutra kaže da „danas” ne idem u školu. „Ništa bo-lje od toga!”, radovao sam se u mislima, pogoto-vo jer se, paradoksalno, uopće nisam osjećao loše. Tako sam poslušno čekao da oni odu na posao, onda sam ustao iz kreveta i, nakon što sam potamario ono što su mi ostavili za jesti, započeo posao istraživača.

Više ne znam gdje sam ih našao, u starom kov-čegu koji su moji nekad koristili kad bismo išli na more ili su možda bili skriveni iza pulovera koje sam prerastao? Nesumnjivo je da sam u jednom trenutku, na svoje veliko iznenađenje i očaranje, ugledao tri šarene kutije, jednu ljepšu od druge, koje su, kad sam ih otvorio sadržavale ono što je bilo nacrtano na pakiranju, odnosno tri nova-nov-cata kineska autića koje sam uzbuđeno okretao na sve strane, glasno pokazujući oduševljenje zbog svakog detalja koji sam otkrio. Na primjer, crve-nom kamionu na baterije podizao se tovarni kon-tejner kad bi se pritisnulo dugme ON, da ne spo-minjem da su mu se palila i prednja svjetla, pravi luksuz u ono doba, sportskom autu, kabrioletu, otvarali su se i prtljažnik – gdje je imao rezervni kotač, od gume, koji si mogao izvaditi, nevjerovat-no! – i hauba, gdje se našao motor, ne nacrtan kao na drugim igračkama, već napravljen od komada olova koje je čak izgledalo kao motor, dok je pliša-no tele u crvenom kamionetu sisalo vime svoje majke svaki put kad bi se zavrtjeli kotači.

Bilo je to, kako sam rekao, na kraju godine, bližio se dolazak svetoga Nikole, samo što sam u međuvremenu u školi saznao da postoji samo Djed Mraz, dok je Nikola bio samo roditeljska izmišljotina. Vijest me je nekako zaboljela, zapra-vo je to bio gotovo šok, ali tu informaciju od sra-ma nisam podijelio sa svojim, nisam ih htio do-vesti u neugodnu situaciju koja će zahtijevati opravdanja i ostala neugodna objašnjenja, zbog čega sam, to je vrhunac, kada me tata, nedugo nakon saznanja novosti, pitao: „Čuj, zar ti više ne vjeruješ u svetog Nikolu?”, odgovorio, možda po-malo prigušenim glasom: „Da, naravno, zašto više ne bih vjerovao?”. „Jer znam da neka djeca govore da ne postoji”, rekao mi je gledajući me još malo sumnjičavo. „Ne znam”, lagao sam, vje-rojatno gutajući knedlu. „Nisam ništa čuo o tome.” Rasprava mi je u mislima još bila svježă, nisu prošla, mislim, više od dva tjedna otada, tako da je veselje otkrića brzo zamijenila panika kakvu odavno nisam osjetio. Nisam se bojao da neću znati sakriti tragove, u tome sam se dosta dobro snalazio. Bojao sam se činjenice da se neću moći s dovoljno entuzijazma pretvarati pri otkri-vanju poklona pronađenih pored čizmice, s obzi-rom na to da sam se obično izražavao dosta gla-

mă prefac suficient de entuziasmat la vederea darurilor lăsate lângă ghetuțe, câtă vreme, de obicei, mă manifestam destul de zgomotos, aproape teatral, ai fi zis, în momentul desfacerii cadourilor.

Câteva zile am trăit într-o stare de excitare nervoasă intensă, ca un actor înaintea unei premiere. Apoi a venit și seara de 5 decembrie, cadourile au fost lăsate lângă cizmulite, iar eu m-am pregătit să dau o mică reprezentație. Una era să spui că da, crezi în Moș Nicolae, alta era să faci dovada acelei credințe. „Acu-i acu“, mi-am zis, am înghițit pentru a nu știu câta oară în sec și, cu inima bătându-mi nebunește în piept, am desfăcut primul cadou. Dar când am înlăturat ambalajul frumos colorat am constatat cu mirare, dar, recunosc, și cu o mare ușurare că înăuntru se afla un banal penar, chinezesc, ce-i drept, dar ăsta era singurul lucru în comun pe care-l avea cu mașinuțele din debara. Am desfăcut și al doilea cadou și m-am trezit că țineam în mâini un joc *Piticot* pe care mi-l doream de ceva vreme. În sfârșit, în a treia cutie am găsit o mașinuță, dar nu chinezească, ci românească, un Aro 244 din plastic, pe care îl mai am și acum, mă rog, ce-a mai rămas din el, căci n-am fost un copil prea grijuliu cu jucăriile sale. M-am gândit ulterior că, până la urmă, aș fi putut interpreta cu succes și rolul entuziastului dacă dinaintea mea s-ar fi găsit cadourile descoperite din greșeală. Așa însă, situația era teribil de tristă: nu numai că nu exista Moș Nicolae, dar se părea că Moș Gerilă era și el o simplă invenție, din moment ce, îmi imaginam eu, cele trei mașinuțe urmau să-mi fie puse sub brad nouăsprezece zile mai târziu, eventual împreună cu alte cadouri cumpărate din magazine. Eram debusolat. Totuși, n-am zis nimic, iar când am fost întrebat ce am, de ce sunt atât de plouat, am spus și eu ce auzisem la mama de atâtea ori: „Mă doare îngrozitor capul, nu acum“. Am primit o aspirină, pentru care a trebuit să mă prefac recunoscător, un fleac din punct de vedere interpretativ, și am fost trimis la culcare.

Zilele au trecut cu o încetineală nepăsătoare, aproape c-ai fi zis intenționată. Apoi bradul a fost împodobit, iar darurile așezate sub el. În seara de 24 decembrie, un copil blazat desfăcea trei cadouri, știind foarte bine ce se ascundea în spatele fiecărui ambalaj. Numai că, spre surprinderea lui, la fel ca în seara de Moș Nicolae, ele nu aveau nimic de-a face cu cele trei mașinuțe găsite în debara: un pistol cu capse, un clasor, un glob pământesc și ceva de îmbrăcat au fost singurele daruri puse sub brad. De data asta nu mai primisem nici măcar o mașinuță. Îmi mai venise inima la loc, vă dați seama. Se părea că Moș Gerilă era cât se poate de real, până la urmă, cu puțin noroc, putea să existe și Moș Nicolae. Cum rămânea însă cu jucăriile din geamantan? În mai puțin de o lună era ziua mea, așa că probabil urma să le primesc atunci, m-am consolatat eu. Ca să nu risc să fiu prins în flagrant, am așteptat ca ai mei să adoarmă, după care, tip-ti-ti-ti, m-am dus în debara. Nu mai fusesem de mult în camera comorilor. Îmi cam pierise cheful, recunosc. Până la urmă, chiar nu intenționeam să-

sno, gotovo teatralno, reklo bi se, u trenutku otvaranja poklona.

Nekoliko sam dana živio u stanju nervoznog intenzivnog uzbudjenja, poput glumca prije premijere. Onda je stigla i večer 5. prosinca, pokloni su bili ostavljeni pored čizmica, a ja sam se pripremio za predstavu. Jedno je bilo da kažeš da vjeruješ u svetog Nikolu, a drugo da to dokažeš. „Eh, sad je trenutak“ rekao sam si, progutao slinu po ne znam koji put i, dok mi je srce ludo lupalo u grudima, otvorio prvi poklon. Ali kad sam maknuo lijepi omot u boji, ustanovio sam s čuđenjem, ali priznajem, i s velikim olakšanjem da se unutra nalazi obična pernica, kineska, doduše, ali to joj je bilo jedino zajedničko s autićima iz spremišta. Otvorio sam i drugi poklon i odjednom u rukama držao igru *Piticot* [Pitikot] koju sam želio već neko vrijeme. Na kraju, u trećoj sam kutiji pronašao autić, ali ne kineski, već rumunjski, plastični Aro 244, koji i sad imam, zapravo ono što je još ostalo od njega, jer nisam bio previše brižno dijete prema svojim igračkama. Poslije sam mislio da bih ipak uspješno odigrao i ulogu entuzijasta da su se preda mnom našli greškom otkriveni pokloni. Međutim, ovako je situacija bila strašno tužna: ne samo da ne postoji sveti Nikola, nego se činilo da je i Djed Mraz samo obična izmišljotina budući da će mi, zamišljao sam si ja, ona tri autića biti stavljena pod bor za devetnaest dana, eventualno zajedno s ostalim poklonima kupljenim u dućanima. Bio sam zbunjen. Ipak, ništa nisam rekao, ali kad su me pitali što mi je, zašto sam tako pokisnuo, rekao sam što sam toliko puta čuo od mame: „Užasno me boli glava, ne sada.“ Dali su mi aspirin, za koji sam se trebao pretvarati da sam zahvalan, to je mačji kašalj odigrati, i poslali su me u krevet.

Dani su prolazili nehajnom sporošću, reklo bi se gotovo namjerno. Onda smo okitili bor, a ispod njega stavili darove. Navečer 24. prosinca ravnodušno je dijete otvorilo tri poklona dobro znajući što se krije iza svakog omota. Samo što, na njegovo iznenađenje, isto kao i na svetog Nikolu, oni nisu imali veze s ona tri autića pronađena u ostavi: plastični revolver, album za markice, globus i nešto odjeće bili su jedini pokloni nađeni pod borom. Ovaj put nisam dobio čak ni jedan autić. Srce mi se vratilo na mjesto, valjda shvaćate. Činilo se da je Djed Mraz stvaran, da ne može biti stvarniji, na kraju krajeva, uz malo sreće, možda postoji i sveti Nikola. Međutim, što s igračkama iz kovčega? Za manje od mjesec dana moj je rođendan, tako da ću ih vjerojatno tada dobiti, tješio sam se. Kako ne bih riskirao da me zateknu na djelu, pričekao sam da moji zaspe nakon čega sam se na prstima odšuljao u ostavu. Odavno nisam bio u sobi s blagom. Priznajem, izgubio sam volju. Na kraju nisam ni htio otkriti sve poklone prije nego što ih dobijem. Čak se nisam trudio upaliti svjetlo, opipom sam tražio kovčeg, brzo sam otvorio kopče i pipkao sam u unutrašnjosti kroz napravljen procijep. Bio je

mi descopăr toate cadourile înainte de a le primi. Nici măcar nu m-am mai chinuit să aprind lumina, am bâjbăit după geamantan, i-am desfăcut rapid cataramele și am pipăit în interior prin mica fantă creată. Era gol. Am controlat și după pulovere, dar n-am găsit nimic nici acolo. „Ciudat”, m-am gândit. „Oare să-și fi dat seama că cineva umblase la ele?” Când să mă dau jos, obosit fiind, am alunecat de pe rafturi și am căzut pe podea. Impactul, suficient de puternic, mi-a luat tot aerul din plămâni și preț de câteva minute am crezut că am să mor asfixiat, ca atunci, sub plapumă. „Ce moarte stupidă”, mi-a trecut prin minte, „nu așa mi-o imaginasem”. Dimineată m-am trezit tot acolo, cu capul pe niște rogojini de plajă, deși noaptea visasem că mă-ntorsesem la mine în cameră. M-am grăbit să ajung în pat înainte ca ai mei să-și dea seama unde dormisem.

De ziua mea, în acel nou an ciudat, plin de neprevăzut, am primit cadou un trening, o pereche de adidași negri, cu crampoane, niște cărți și un ghiozdan. Nemaiputând rezista curiozității, dar și nedumeririi, am hotărât că venise timpul să dau cărțile pe față:

— Dar când primesc mașinuțele chinezești? am întrebat, fără să iau în calcul posibilitatea că aş putea să nu le primesc niciodată.

— Care mașinuțe? s-a arătat maică-mea contrariată.

— Cum care? Mașinuțele chinezești pe care le-am găsit din greșală în geamantanul cu care mergeam noi la mare...

Maică-mea i-a aruncat o privire scurtă lui taică-meu, care am avut impresia că s-a înroșit.

— Ce tot spui acolo, băiete? a intervenit el, aproape răstit. Ce mașinuțe chinezești? Ce, n-ai destule?

Fără să-nțeleg prea bine cum, mi-am dat seama că făcusem o gafă. O prezență ostilă, invizibilă, dar reală se vârâse între noi și din nou simțeam că n-am aer.

— A, v-am păcălit! Am vrut să văd ce ziceți! am strigat la ei, cu ultimele puteri, slobozind un hohot de râs panicat și penibil.

Apariția și dispariția mașinuțelor chinezești s-a lămurit în mai puțin de un an. Până la Crăciunul următor maică-mea și taică-meu erau divorțați, iar eu aveam o a doua mămică și un nou frățior, care, când i-am trecut pragul casei, m-a pofțit, politicos și binevoitor, să mă joc cu mașinuțele lui chinezești. Camionului roșu, cu baterii, i se rabata basculanta când acționai butonul ON, ca să nu mai zic că i se aprindeau și farurile, un adevarat lux pe vremea aceea, mașinuței sport, decapotabilă, i se deschideau atât portbagajul — unde dădeai peste roata de rezervă, din cauciuc, pe care o puteai scoate, incredibil! —, cât și capota, unde găseai motorul, nu desenat ca la alte jucării, ci făcut dintr-o bucată de plumb, care chiar aducea a motor, în timp ce vițeluşul de puf din camioneta vopsită în roșu mergea să sugă la ugerul maică-sii ori de câte ori făceau ca roțile să se-nvârtă.

prazan. Provjerio sam i iza pulovera, ali ni tamo nisam ništa našao. „Čudno”, pomislio sam. „Zar su primijetili da je netko čeprkao po njima?” Kad sam se htio spustiti, budući da sam bio umoran, poskliznuo sam se i pao s police na pod. Prilično snažan udarac izbio mi je sav zrak iz pluća i nekoliko sam minuta mislio da ću umrijeti od gušenja, kao onda, pod pokrivačem. „Kakva glupa smrt”, prošlo mi je kroz glavu, „nisam je ovako zamišljao”. Ujutro sam se probudio na istom mjestu, s glavom na prostiračima za plažu, iako sam u noći sanjao da sam se vratio u svoju sobu. Požurio sam natrag u krevet prije nego što moji shvate gdje sam spavao.

Za svoj rođendan, u ovoj novoj čudnoj godini punoj iznenađenja, dobio sam trenirku, crne kopačke, nekoliko knjiga i ruksak. Ne mogavši više odoljeti znatiželji, ali i nedoumici, odlučio sam da je vrijeme da sve izađe na vidjelo:

— Ali kad ću dobiti kineske autiće? — pitao sam, a da nisam računao na mogućnost da ih možda nikad neću dobiti.

— Koje autiće? —pitala je moja mama malo zbunjena.

— Kako koje? Kineske autiće koje sam slučajno našao u kovčegu s kojim smo putovali na more...

Moja je mama bacila pogled na tatu koji se, imao sam osjećaj, zacrvenio.

— Što to govoriš, dječace? — uključio se on, gotovo otresito. — Kakvi kineski autići? Što, zar ih nemaš dovoljno?

A da nisam ni dobro razumio kako, shvatio sam da je to bio loš potez. Nešto neprijateljsko, nevidljivo, ali stvarno, uplelo se između nas i ponovno sam osjetio kako ostajem bez zraka.

— Ha, prevario sam vas! Htio sam vidjeti što ćete reći! — viknuo sam na njih na izmaku snage, prasnivši u paničan i neugodan smijeh.

Pojava i nestanak kineskih autića objasnili su se za manje od godinu dana. Do sljedećeg su se Božića moja mama i moj tata rastali, a ja sam imao drugu mamicu i novog bracu, koji me je, kad sam mu prešao preko kućnog praga, ljubazno i dobronamjerno pozvao da se poigram njegovim kineskim autićima. Crvenom kamionu na baterije podizao se tovarni kontejner kad bi se pritisnulo dugme ON, da ne spominjem da su mu se palila i prednja svjetla, pravi luksuz u ono doba, sportskom autu, kabrioletu, otvarali su se i prtljažnik — gdje je imao rezervni kotač, od gume, koji si mogao izvaditi, nevjerovatno! — i hauba, gdje se našao motor, ne nacrtan kao na drugim igračkama, već napravljen od komada olova koje je čak izgledalo kao motor, dok je plišano tele u crvenom kamionetu sisalo vime svoje majke svaki put kad bi se zavrtjeli kotači.

Studentice prevoditeljice:
Zvonimira Fegić, Mihaela Štriga Zidarić
Mentorica: Delia Čupurdija

CRITICĂ KRITIKA

Neven Vulić

Mircea Eliade BENGALSKA NOĆ

Ne znam vjeruje li itko još uvijek u slučajnosti, no čim sam spazio naše izdanje „Bengalske noći“ i ugledao ime autora znao sam da se radi o zaista posebnom romanu, ne samo zbog biblioteke u kojoj je objavljen.

Razlozi moje naklonosti Mircei Eliadeu višestruki su, i snažno vezani uz njegov znanstveni rad. Kod nas je primarno poznat kao povjesničar religija, antropolog i hermeneutičar, a tek onda kao pisac, što je zapravo prilično nepravедno kad se uzme u obzir kako je u dva navrata bio kandidat za Nobelovu nagradu iz književnosti.

Rođen 1907. u Bukureštu, u Rumunjsku se nakon 1945. zbog političkih prilika ne želi vratiti već predaje na pariškom sveučilištu École Pratique des Hautes Études. Desetljeće kasnije skrašio se u Chicagu, gdje uskoro postaje članom Američke akademije znanosti i umjetnosti. Sve do smrti Ceaușescuov režim nagovara ga da se vrati u Rumunjsku kako bi se barem dio njegova međunarodna ugleda prelio i na rumunjsku vlast.

Kao izniman erudit Eliade je u akademskoj domeni ostvario toliko dojmljiv uspjeh kako je teško i pretpostaviti da je zapravo započeo kao spisatelj.

Bengalska noć peti je Eliadeov roman koji ga je u Rumunjskoj proslavio odmah po objavljivanju, 1933. godine. Autor je tad imao tek 26 godina, a međunarodnu znanstvenu karijeru koju će kasnije ostvariti nije mogao ni sanjati.

Hrvatski naziv romana preuzet je od francuske inačice naslova, „La nuit bengali“, dok je originalni naslov ujedno i stvarno ime indijske djevojke u koju se autor zaljubio – *Maitreyi*.

Neke specifičnosti Eliadeova prosedea u vrijeme kad su objavljene nisu bile zabrinjavajuće, poput činjenica da Indijce naziva „neciviliziranim“, „prljavim“, a samu *Maitreyi*, zbog koje će kasnije patiti, već na prvim stranicama opisuje također „prljavom“, „crnom“ i „primitivnom“.

Mircea Eliade, foto © Courtesy of the University of Chicago

MAITREYI

Nu štiiu dacă mai crede cineva în coincidențe, dar imediat ce am zărit ediția croată din *Maitreyi* și am observat numele autorului, am știut că este vorba despre un roman deosebit, și nu doar din cauza bibliotecii din care face parte.

Motivele predilecției mele către Mircea Eliade sunt multiple și sunt strâns legate de munca lui științifică. La noi este cunoscut în principal ca istoric al religiilor, antropolog și hermeneut, iar abia apoi ca scriitor, ceea ce este destul de nedrept ținând cont de faptul că a fost nominalizat de două ori la premiul Nobel pentru literatură.

Născut în anul 1907 în România, la București, după 1945 nu își dorește să se întoarcă în țară din motive politice și începe să predea la École Pratique des Hautes Études din Paris. Un deceniu mai târziu se stabilește la Chicago și devine membru al Academiei Americane de Arte și Științe. Până la moartea sa, regimul lui Ceaușescu încearcă să îl convingă să se întoarcă în România, ca cel puțin o parte din faima lui internațională să se răsfrângă și asupra puterii locale.

Fiind un erudit excepțional, Eliade a avut atât de multe succese impresionante în domeniul academic, încât este greu de crezut că de fapt și-a început cariera ca scriitor.

Maitreyi este al cincilea roman al lui Eliade care a devenit faimos imediat după apariția sa, în anul 1933. Autorul avea atunci doar 26 ani și nici nu visa încă la cariera științifică internațională pe care urma să și-o construiască mai târziu.

Titlul croată al romanului, *Noaptea bengaleză*, este preluat din franceză, „La nuit bengali“, în timp ce titlul original este de fapt numele unei tinere de origine indiană de care autorul a fost îndrăgostit – *Maitreyi*.

Anumite procedee literare specifice lui Eliade nu au ieșit în evidență la momentul publicării romanului, de exemplu fragmentele în care îi numește pe indieni „necivilizați“ și „murdari“. Chiar

Ipak, takvi su postupci iz današnje perspektive iznimno dragocjeni jer vjerno prikazuju povijesni kontekst.

Djevojka iz romana, punim imenom Maitreyi Devi, poznata je indijska spisateljica koju je od mladosti protežirao veliki indijski pjesnik Rabindranath Tagore, koji je kao prvi neeuropejac osvojio Nobelovu nagradu 1913. godine. Napisao je i predgovor njezinu poetskom prvijencu koji je objavila sa 16 godina. Taj se događaj spominje i u Eliadeovu tekstu, kao i detalj da je Eliadeu Maitreyin otac bio mentor.

Autor miješa fikciju i fakciju (na način da nije lako odgonetnuti koji su dijelovi narativa istiniti, a koji su tek romaneskna nadgradnja) zapravo opisujući vlastita iskustva studiranja u Indiji, a pogotovo približavanje intrigantnoj mentorovoj kćeri nakon preseljenja u njegov dom.

Mircea Eliade bio je izuzetno nadaren student, baš kao i Englez Allan iz romana, a obojici je njihov idol pomogao stipendijom. Eliade je 1930. boravio u Kolkati kod profesora Dasgupte, autora impresivne *Povijesti indijske filozofije*, a Allan iz romana kod izmišljenog indijskog inženjera Sena.

Ono što Eliade nikako nije želio mijenjati ime je mentorove kćeri Maitreyi, zbog koje su obojica, i autor i narator, protjerani iz kuće svog mentora, i u stvarnom životu – i u romanu.

Maitreyi Devi puno je godina kasnije saznala kako je Eliade napisao hit-roman o njihovu upoznavanju i odnosu (originalno nazvan *Maitreyi*), i kako je u Rumunjskoj i Francuskoj zbog popularnosti romana svi poznaju po imenu, pa je

ši Maitreyi, din cauza căreia va suferi mai târziu, este descrisă în primele pagini tot ca fiind „murdară“, „neagră“ și „primitivă“. Totuși, aceste tehnici sunt deosebit de valoroase din perspectivă contemporană, pentru că ne arată cu exactitate contextul istoric.

Tânăra din roman, pe numele ei complet Maitreyi Devi, este o cunoscută scriitoare de origine indiană care a fost încă din tinerețe protejată marelui poet indian Rabindranath Tagore, primul scriitor non-european laureat cu premiul Nobel în anul 1913. Acesta a scris prefața primului ei volum de poezii, publicat la 16 ani. Detaliul apare menționat și în textul lui Eliade, ca și faptul că tatăl lui Maitreyi i-a fost mentor.

Autorul amestecă ficțiunea și factografia (într-un mod în care nu este ușor să identifiți ce părți din narațiune sunt reale și unde sunt folosite tehnici novelistice), descriind de fapt experiența proprie din timpul studiilor în India și în special apropierea intrigantă de fiica mentorului său, după mutarea în căminul acestuia.

Mircea Eliade a fost un student extrem de talentat, la fel ca englezul Allan din roman, ambii fiind susținuți cu bursă de către idolii lor. Eliade a locuit în 1930 în Calcutta la profesorul Dasgupta, autorul impresionantei cărți *O istorie a filozofiei indiene*, iar Allan din roman la fictivul inginer indian Sen.

Eliade nu și-a dorit sub nicio formă să schimbe numele lui Maitreyi, fiica mentorului său, din cauza căreia au fost amândoi, și autorul și naratorul, dați afară din casa mentorului, atât în viața reală – cât și în roman.

1974. godine na bengalskom izdala vlastiti romaneskni odgovor *Na Hanyate* (*Ne umire*) u kojem primjerice poriče ikakav tjelesni kontakt među njima.

Bengalska noć fascinantno je roman o osuđenju ljubavi, što istovremeno može zazvučati kao toliko pogrešno i tendenciozno određenje teksta koji je, zbog onog što prenosi, ponekad jako daleko od ljubavnog. Iz njega teku mlazovi međukulturnog nerazumijevanja, kolonijalnih predrasuda, intimnog očaja i razočaranja, i što je najpotresnije, prekasnog odustajanja. U njemu otkrivamo nepremostive razlike u poimanju svijeta koje su kasnije Eliadeu pripomogle u znanstvenoj potrazi za sličnostima i razlikama u svjetskim religijama.

Eliade njeguje ono što odlikuje svakog zaista velikog pisca: piše jednostavno, ne udaljava se od plauzibilnog i realnog, uvjerljiv je čak i kad iznevjeri očekivanja, a kirurški precizna i pronicava detekcija značenja vlastitih postupaka dijelom otkriva i velikog znanstvenika koji će se etablirati tek kasnije. Čitatelju je uvijek jasno kako je protagonist duboko human, čak i kad opisuje poteze sebičnog slabića, dezavuiranog i sebljubnog europskega kojeg je teško ne razumjeti.

Oba romana, i Eliadeov i Devijin, kasnije su postali filmski predlošci, dok u nizu ekranizacija Eliadeovih djela treba istaknuti *Mladost bez mladosti*, novelu koju je za film 2007. prilagodio veliki Francis Ford Coppola.

Maitreyi Devi a aflat mulți ani mai târziu că Eliade a scris un roman de succes despre relația lor și că datorită acestui lucru numele ei este cunoscut în România și în Franța. Astfel, în anul 1974 a publicat propriul răspuns novelistic *Na Hanjate* (*Dragostea nu moare*) în care în primul rând neagă orice contact fizic dintre ei.

Maitreyi este un roman fascinant despre o dragoste condamnată, ceea ce poate părea greșit și ușor tendențios ținând cont că pe alocuri se îndepărtează semnificativ de tema dragostei. Din el curg în cascada neînțelegerile interculturale, prejudecățile coloniale, așteptările și dezamăgirile intime și, ceea ce este cel mai cutremurător, renunțarea prea târzie. În el descoperim diferențe de netrecut asupra percepției lumii care l-au ajutat mai târziu pe Eliade în cercetarea științifică despre asemănările și deosebiriile dintre religiile lumii.

În opera lui Eliade regăsim tehnici care îi scot în evidență pe marii scriitori: folosește un stil narativ simplu, nu se îndepărtează de ceea ce este real și plauzibil, este convingător chiar și atunci când trădează așteptările, iar precizia chirurgicală și identificarea semnificațiilor ascunse în opera sa scot la iveală marele om de știință de mai târziu. Cititorului îi este întotdeauna clar că protagonistul este profund uman, chiar și atunci când descrie acțiunile unui european egoist și neîncrezător pe care este greu să nu îl înțelegi.

Ambele romane, și al lui Eliade și al lui Devi, au devenit mai târziu scenarii de film, iar în seria de ecranizări produse după operele lui Eliade trebuie menționată nuvela *Tinerețe fără tinerețe*, adaptată pentru ecrane în 2007 de către marele Francis Ford Coppola.

Prijevod:

Andra Mura i Mihaela Štriga Zidarić

FLASHBACK (II)

Dimitrije Popović: EMIL CIORAN – SAU DATORIA FATĂ DE «SCURT TRATAT DE ADMIRAȚIE¹» (PARTEA A DOUA)

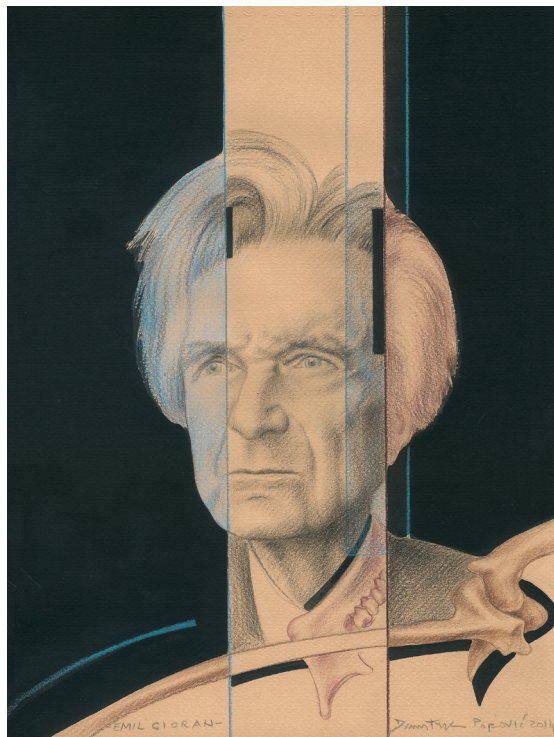
(...)

De îndată ce am intrat în mansardă, într-un hol mic care ducea spre camera de zi, am zărit ceva ce m-a emoționat în mod neașteptat și care pentru moment mi-a distras atenția. De-a lungul aceluia zid erau cărți stivuite. Așezate una peste alta, se înșirau din podea până la înălțimea genunchilor. Arătau ca un zid suplimentar, un strat de siguranță sau de izolație, nu fără o oarecare conotație simbolică. Părea că filozoful își asigură bine „adăpostul” vieții tocmai prin cunoaștere ca cel mai eficient scut: prima carte pe care am observat-o în acel zid de cărți era volumul operelor alese ale lui Isidore Ducasse – Contele de Lautréamont. Era aceeași ediție a cărții autorului meu preferat pe care o cumpărasem în anul 1973 de la un buchinist pe când mă plimbam într-o după-amiază pe malurile Senei. Prezența operelor alese ale lui Lautréamont a intensificat sentimentul de confort și de suflu spiritual pozitiv din casa filozofului.

Nota distinctivă a acestui fapt nu rezidă doar în valoarea sentimentului din tinerețea mea trezit subit – amintirea „poetului blestemat”, ci în melanjul aproape mistic dintre literatură și artă pe care l-am simțit în filozofia lui Cioran.

Ocupându-mă în anii studenției cu desene, colaje, asamblări, cartea menționată a lui Lautréamont am transformat-o în obiect artistic.

Cartea *Opere alese de Isidore Ducasse – Contele de Lautréamont* am aplicat-o pe un suport de carton și am încadrat-o într-o ramă simplă glazurată în negru. În loc de semn de carte, am pus înăuntrul unui cuțit chirurgical (într-o primă versiune a acestui obiect în loc de scalpel am pus o lamă de ras pe care am pierdut-o însă în timpul schimbărilor de locuință din vremea studenției). Netedă,

Emil Cioran, 2014.

subțire, însângerață la vârf, lama cuțitului chirurgical strălucește pe partea ascuțită a instrumentului. În partea de jos a obiectului, din carte se scurge sânge. O dără de pigment des de acuarelă, roșu închis. Funcția scalpului nu constă doar în marcarea paginii cărții. Cuvintele lui Lautréamont taie. Sângerează. Cuțitul rănește cartea. „Cred că o carte trebuie să fie o rană, trebuie să schimbe viața cititorului”, scria Cioran.

Am intrat în camera de zi. Încăperea era puțin mobilată cu mobilier modest. Cărți, scrieri, reviste, diverse cataloage erau peste tot. Intimitatea și confortul ambientului se făceau simțite prin simplitatea lui. Într-un mod destul de gogolian fiecare obiect din camera filozofului, fiecare lucru, se putea identifica cu proprietarul lui în reflectarea acestei modestii intime. Camera era luminată de o lumină difuză de amiază.

Îi mulțumim lui Cioran pentru găzduire și pentru timpul acordat vizitei noastre. Filozoful zâmbește și cu o expresie binevoitoare a feței confirmă că plăcerea este de ambele părți.

Lui Cioran i-am adus în dar cartea „Iudita”, aceeași ediție pe care i-o arătase Branka. A mulțumit spunând că își amintește de ea. A răsfoit-o scurt la întâmplare și a așezat-o pe masă. Ca orice gazdă bună și atentă ne-a oferit ceva de băut. „Volez vous boire quelque chose”, iar apoi rostind clar: „Šljivovica”. L-am felicitat pentru pronunțarea cu accent perfect a numelui rachii care în acea vreme era unul dintre cele mai renumite produse de export din Iugoslavia. În filmul lui Bergman *Tăcerea*, într-un cadru cu interior sumbru, în primul plan se vede foarte clar o sticlă pe a cărei etichetă scrie „Požeška šljivovica”. Punând paharele pe masă, Cioran ne-a răspuns anticipat

¹ După cum se vede în partea a doua a acestui fragment, conform mărturisirii lui Dimitrije Popović, nu este vorba despre cartea lui Emil Cioran *Exercices d'admiration* (Exerciții de admirație), ci este vorba de titlul unui proiect editorial comun care pornește de la această carte, în croată având denumirea *Kratak pregled obožavanja* (Scurt tratat de admirație), denumire aleasă pentru a oglindi titlul din sârbo-croată al *Tratatului de descompunere* (*Précis de décomposition*) și care în traducerea poetului sârb Milovan Danajlić este *Kratak pregled raspadanja* (Scurt tratat de descompunere), 1979, Novi Sad.

la întrebarea previzibilă pe care intenționeam să i-o punem. A spus că a primit rachiul de la o doamnă bună și conștiincioasă, portăreasă în clădirea unde locuiește, numită Perse Raičević, născută în Muntenegru. De fiecare dată când se întoarce din ținutul natal îi aduce lui Cioran o sticlă de rachiu.

Aplecarea Brankăi către sinceritate și adresare directă în comunicație a zămislit o atmosferă relaxată și intimă. Am închinat paharele cu *šljivovica*. Filozoful era bine dispus. Am schimbat câteva fraze convenționale, despre frumusețea acelei zile, despre frumusețea locației în care se afla clădirea unde locuiește, nu departe de Teatrul Odeon...

Apoi am trecut la teme mai serioase.

Pe Cioran l-a bucurat faptul că citisem încă din vremea studenției *Tratatul de descompunere*. Discutând, s-a confirmat repede că avem amândoi un gust literar destul de asemănător. Ne plac aceeași scriitori – Dostojevski, Lautréamont, Kafka, Saint-John Perse, Borges, Valéry...

Cu doi ani înaintea acestei vizite, în 1987, în Centrul cultural iugoslav de atunci din Paris a fost expusă și prezentată mapa mea grafică intitulată *Tratat despre mână*, cu un text de Ranko Marinković purtând același titlu și un cuvânt introductiv de Tonko Maroević. Promoția mapei avusese loc cu ocazia Salonului cărții de la Paris. Despre mapă au vorbit Alain Bosquet, Branka Bogavac Le Comte și Marque Deberg.

Amintirea acelui eveniment a inițiat spontan o discuție despre o posibilă colaborare în același sens cu Cioran, așa cum am avut și cu Ranko Marinković. Cu acea ocazie filozoful mi-a acordat dreptul să ilustrez manuscrisele lui, mai precis să concep o mapă grafică în care să fie publicate într-o formă concisă eseurile lui Cioran despre scriitorii pe care acesta i-a prețuit în mod deosebit – Saint-John Perse, Borges, Michaux, Beckett, Eliade... Mapa urma să poarte titlul *Tratat de admirație*.

La întoarcerea în Zagreb plănuiam să citesc cu atenție eseurile lui în formă prescurtată, adaptate mapei grafice și să concep caracterul compozițiilor cu portrete. Evenimentele care au urmat în Iugoslavia după anul 1989 au făcut imposibilă colaborarea noastră.

Mapa grafică nerealizată *Tratat de admirație* o simt ca pe o datorie față de respectatul autor.

Continuând discuția din mansardă despre scriitori și în general despre starea literaturii, Branka a pomenit și de Ionesco, prieten și compatriot al lui Cioran. A fost simpatic modul deschis în care filozoful a vorbit despre prietenul său, cu o doză de cinism plin de haz, fără acea așa-numită „intenție rea” în fundal. A subliniat că Ionesco nu a reușit niciodată să stăpânească, mai precis să posede limba franceză la nivelul la care se subînțelege în cazul unui scriitor cunoscut la nivel mondial care trăiește la Paris. Astfel că, a zămbit Cioran, autorul teatrului de avangardă *Cântărețul cheal* își datorează succesul tocmai

acestor lipsuri la nivelul exprimării. Datorită nestăpânirii limbii, Ionesco a fost nevoit să folosească propoziții cât mai simple și mai scurte. Filozoful a continuat pe un ton sugubăț să vorbească despre ilustrul său prieten. A recunoscut că odată a hotărât să meargă la alegeri și să dea votul său social-democraților. Spera ca aceștia, în cazul în care vor veni la putere, să-i ia lui Ionesco o parte din proprietățile pe care acesta le-a dobândit prin succesul său literar. Acest „conservator din punct de vedere politic”, cum l-a numit odată Susan Sontag, nu era gelos pe situația materială a lui Ionesco ci, așa cum a spus, voia fără răutate să-l facă să reacționeze pe prietenul său.

Discuția s-a depănat într-o atmosferă din ce în ce mai relaxată. Cioran vorbind despre copilăria sa din satul natal Rășinari, a spus că tocmai atunci, în acele zile ale copilăriei, a înțeles unele lucruri importante care, mulți ani mai târziu, au constituit baza pentru elaborarea conceptelor sale filozofice. Simțea instinctiv inutilitatea trudei sale și lipsa de sens a propriei responsabilități. Spunea că orice gând la responsabilitate îl îmbolnăvește. Îi era teamă de responsabilitate. Într-o dimineață s-a trezit cu un sentiment neplăcut care-i dădea o stare de rău: trebuia să se trezească devreme și să meargă la școală. Dar nu-și făcuse tema obligatorie pentru acasă. La prima oră trebuia să o predea învățătorului. Având în vedere asprimea tatălui său și încăpățânarea învățătorului, știa că implacabil îl așteaptă pedeapsa și mustrarea. Ezita, neștiind ce să facă. Nehotărârea nu făcea decât să-i potențeze sentimentul de disconfort. Deodată, râzând, a spus: „Mi-a venit o idee salvatoare și irezistibilă. M-am întors pe partea cealaltă a patului și am continuat să dorm.” Apoi a explicat că în ciuda obligațiilor neîndeplinite nu s-a întâmplat de fapt nimic îngrozitor. Enervarea tatălui și mustrarea învățătorului nu au avut niciun efect. A terminat școala la timp și totul a decurs pe făgașul normal.

Urmăream chipul filozofului care, spre deosebire de acea asprime din tinerețe, căpătase o expresie melancolică care vine de la acea superioritate intelectuală și de la maturitatea spirituală a omului descumpănit de lume. În unele momente obișnuia să vorbească repede, iar pentru nivelul meu de cunoaștere a limbii franceze faptul acesta ducea la dificultăți de înțelegere pentru că în acea rapiditate unele cuvinte îmi sunau indistinct. Dar Branka urmărea cu ușurință expunerea filozofului ajutându-mă să urmăresc cursul gândurilor lui. Lăsându-se absorbit de discuție închidea brusc ochii, căutând parcă cuvântul adecvat prin care să-și exprime gândul într-un mod cât mai precis. Obișnuia pe alocuri, când se oprea brusc din discuție, cu mișcări scurte și rapide, să se scarpine pe frunte sau la sprâncene. În spatele acestei nervozități aparente se ascundea calmul interior. Stătea liniștit și relaxat. Doar vioiciunea ochilor lui și caracterul privirii de sub sprâncenele stufoase rămăse-seră cumva insondabile. Deși zămbeau din când

în când pe chipul lui râzând, ochii filozofului exprimau o austeritate ascunsă și pătrunzătoare. Erau priviri melancolice, absente. Apoi deveneau ca mai înainte, în fața ușii de la intrarea în mansardă, limpezi și zâmbitoare.

Continuând discuția despre lipsa de rost, Cioran a îndreptat discuția spre sport. Considera toate eforturile sportivilor lipsite de sens, toate caznele pe care le suportă corpul în sesiunile istovitoare de antrenamente pentru a se obține rezultatul dorit. Să se efectueze o săritură mai lungă sau una mai înaltă, să se dărâme un record anterior. Se întreba dacă acel centimetru, acea secundă, merită toate acele cazne ale corpului. Privea sportul ca pe o arenă a întrecerilor fără sens. Tortură pentru unii, distracție pentru alții. Evident, cuvântul *tortură* îi trezea amintirea unei probleme din tinerețe. Și-a adus aminte de insomniile lui. Vorbea cum în acele nopți albe, nesfârșit de lungi, plimbându-se ca un duh, se gândea și la faptul că în acele stări chinuitoare de trezie permanentă a găsit acces la multe idei revelatoare. Considera insomnia ca pe cea mai mare experiență pe care cineva o poate avea în viață. În timp ce-l urmăream cum în unele momente vorbește ca și cum ar fi fermecat, mi-am adus aminte ce scrisese despre acele „nopți veșnice” în *Tratatul de descompunere*: „... Și atunci ai venit tu, Insomnie, să-mi zgudui carnea și orgoliul, tu, care schimbi bruta juvenilă, îi nuanțezi instinctele, îi aștzi visele, tu, care, într-o singură noapte, dăruiești mai multă știință decât zilele încheiate în odihnă, și te dezvălui unor pleoape îndurerate ca întâmplare mai importantă decât maladiile fără nume sau dezastrelle timpului!”²

Cu toate că nu are o legătură directă cu acele „întinderi albe” ale insomniei filozofului, dar are în contextul vizunii asupra lumii, în conștiință mi-a apărut compoziția unui vechi desen de-al meu de un conținut dramatic, cu motivul biblic al „uciderii pruncilor nevinovați”, desen pe care l-am intitulat *Noapte albă*. Mi-am adus aminte și de nopțile mele studențești când în tăcere lucram îndelung și nestingherit de nimeni. Întunericul și tăcerea nopții le trăiam ca pe moartea zilei. Noaptea îmi părea leșul eteric al zilei moarte. Era un decedat cosmic al cărui corp pământesc primește de la lumina rece a lunii o aură de trup de mort. Atunci, spus în stilul lui Novalis, ca niște imnuri aparte ale nopții, s-au zămislit colajele mele *Calea lactee și Noapte luminată* (1972). Pe când Cioran vorbea despre insomniile lui, în conștiință, evident după principiul afinității și al asociațiilor inițiatice, mi-a apărut în continuare grafica aceea renumită a lui Goya în care maestrul surd gravase textul „El sueño de la razón produce monstruos” („Somnul rațiunii produce monștrii”).

Ce produce atunci insomnia? Insomnia lui Cioran ne-a arătat înfrângerea și goliciunea ființei, sentimentul pustirii care conduce la acele „limite finale” dincolo de care filozoful nu a putut să treacă.

Pe când Cioran își expunea unele concepții, privirea îmi era atrasă din când în când de sticla de *šljivovica* de pe masă. Prin sticla albă se cernea lumina soarelui de amiază dând lichidului transparent al alcoolului o culoare subtil gălbuie care pe suprafața mesei, la talpa sticlei, se răsfrângea într-o pată luminoasă de aer. În timp ce priveam

2

Emil Cioran,
*Tratat de
descompunere*,
Humanitas,
1992, traducere
de Irina
Mavrodin.

Kod Emilia Ciorana, Paris 1989.

sticla de rachiu, în mine s-a trezit complet neașteptat un reflex lautrémontian, o asociație bizară precum în *Cânturile lui Maldoror*, iar conținutul sticlei de rachiu l-am văzut pentru o clipă ca pe urina filozofului. Un echivalent lichid al gândurilor tari și îmbătătoare ale filozofului. Acea transubstanțiere bizară intelectuală era o metaforă deosebit de potrivită, de tip cioranian. Filozoful rachiu-urină se face din acele roduri spirituale care odată adunate, apoi curățate și prelucrate se depun în ființa lui. Apoi sunt supuse procesului de fermentare spirituală, mai precis al fierberii și putrezirii intelectuale pentru a se obține în cele din urmă un produs specific. Dacă acest produs cioranian nu se folosește în mod chibzuit, ceea ce înseamnă în doze controlate, atunci produsul poate să genereze o dependență periculoasă care adesea duce la îmbătăre, iar în cazuri extreme chiar și la delir.

La un moment dat, într-o pauză scurtă de discuție, Cioran a luat cartea *Iudita* și a început să o răfoiască atent. De abia ce a frunzărit câteva pagini și s-a auzit sunetul telefonului din camera vecină. Scuzându-se, a pus cartea pe masă și a plecat în cameră închizând ușa în urma sa.

În lipsa filozofului, Branka, Aleksandar și cu mine am comentat unele detalii interesante din ceea ce ne-a povestit. Mai ales despre Ionesco și relația lor.

După mai bine de o jumătate de oră Cioran și-a făcut apariția din camera cealaltă. Și-a cerut din nou iertare că a trebuit să întrerupă discuția cu noi și să lipsească atât de mult. Absența îndelungată a scuzat-o invocând o problemă în care a fost implicat într-un mod indirect printr-un anume concurs de împrejurări și datorită căruia se simte responsabil. A povestit cum din când în când, dar întotdeauna la aceeași oră din amiază, îl sună un tânăr care a hotărât să se sinucidă. Pentru această decizie a lui căuta consimțământul filozofului. Discuția cu Cioran îi era necesară înainte de comiterea sinuciderii. Filozoful ne-a explicat cum îl asculta de fiecare dată cu atenție pe acel tânăr necunoscut și cum îi repeta că nu poate oferi ceea ce tânărul cerea de la el. Consimțământul pentru comiterea sinuciderii. I-a explicat tânărului că nu vrea să intre la închisoare din cauza lui. Doar în cazul în care un psihiatru ar susține alegerea tânărului nefericit, atunci va fi și el de acord cu această decizie. Dar i-a subliniat că în calitatea lui de filozof rămâne în continuare legat de idea sinuciderii ca un act necesar. Ultimul lucru pe care Cioran l-a făcut în convorbirea sa telefonică a fost să-l sfătuiască pe acel disperat ca măcar pentru o zi să-și amâne decizia deoarece se va găsi oricând timp pentru înfăptuirea ei.

Cazul acestui „pacient” al lui Cioran m-a dus cu gândul la Dostoievski și la romanul său *Demonii*. În discuție ne-am referit pe scurt și la Kirilov, personajul principal al acestui roman pe care Cioran îl consideră a fi cel mai complex roman al autorului său preferat. A fost interesant

să observ cum se schimbă expresia feței filozofului, aproape luminându-se, pomenind numele lui Dostoievski.

În timp ce Branka continua să vorbească despre problema sinuciderii din romanul *Demonii*, priveam chipul filozofului și mișcarea mâinilor lui. Părea că exprima o anume bucurie interioară care îl cuprinsese în acele momente. De înțeles, pentru că era vorba despre marile lui teme, despre sinucidere și despre Dostoievski. Vorbea temperamental. Mi-am adus aminte de acele gânduri celebre ale lui, lucide și agere, pe care le-a formulat răspunzând unui jurnalist. Dacă pledați atât de mult pentru actul sinuciderii (cam așa era întrețerea) considerându-l necesar, chiar mai mult, ca pe o chestiune de onoare, de ce atunci nu dați cel mai credibil exemplu și nu demonstrați în act eficiența filozofiei dumneavoastră. De ce nu vă omorâți?

Cioran a răspuns: „Fără ideea de sinucidere de mult m-aș fi omorât.”

Împins de discuția legată de problema sinuciderii din mansarda filozofului, m-am gândit la acel necunoscut care s-a omorât în camera din apartamentul aflat în cartierul Trnsko din Novi Zagreb în care locuiam ca student. Mă întrebam dacă el, în cazul în care ar fi știut de Cioran și de susținerea acestuia a ideii de sinucidere, dacă acel nefericit ar fi căutat consimțământul filozofului pentru a înfăptui ceea ce și-a propus. Totuși, cel care decide în mod real să-și ia viața, nu se lasă pradă îndoielilor sau gândurilor ezitante căutând încuviințare de la altcineva. Spre deosebire de necunoscutul parizian, necunoscutul din Trnsko era un sincigaș adevărat.

Cu câteva zile înainte de vizita în mansarda lui Cioran am fost la muzeul Quai d'Orsay și cel mai mult am rămas în fața tablourilor lui Van Gogh. Vincent este singurul pictor care îmi amintește de viața lui tragică în același timp în care privesc pânzele lui tulburătoare. De parcă nefericita lui viață ar fi amestecată în pigmentul dens pe care pictând îl aplica febril pe pânză. Poate că sinuciderea în cazul lui era starea, sau mai bine spus, o stare în genul celei pe care a descris-o Boris Pasternak referindu-se la sinucigași: „Omul care hotărăște să comită sinucidere pune un punct pe o astfel de viață, întoarce spatele trecutului, declară falimentul și declară că amintirile lui sunt false. Lui nu i se mai poate oferi nici ajutor, nici salvare, el s-a pus pe sine în afara razei lor de acțiune. Continuitatea vieții lui este întreruptă. Personalitatea lui e sfârșită. Poate că în cele din urmă el nu se omoară datorită fermității hotărârii lui, ci datorită insuportabilității suferinței lui.”

Când în acea amiază pariziană din casa filozofului am trecut de la tema sinuciderii la teme legate de artă, aprecierea lui Cioran față de Dürer a confirmat și de data aceasta congruența afinităților mele și ale filozofului în plan artistic. Ca și în timpul zilelor mele de studenție, astăzi pe perete-

le din spatele mesei mele de lucru din atelierul din Zagreb este prinsă o reproducție după *Cei patru călăreți ai Apocalipsei* de Dürer. În acele zile din tinerețea mea mă lăsam purtat de gândul că în dormitorul meu, pe spătarul înalt al patului de nuc, voi avea o gravură minuțioasă, o copie fidelă a celebrei lucrări de grafică a lui Dürer. Mă gândeam cum, atunci când voi dormi, deasupra capului meu într-un galop în formație vor călări în tăcere patru călăreți mistici transformându-mi gândurile despre ei într-un vis adânc și încâlcit.

Cioran a început să răsfoiască atent cartea *Iudita*. Am observat cum privește unele reproduceri cu o atenție deosebită. A tăcut pentru scurt timp. Apoi a rostit un gând care este fără îndoială unul dintre cele mai interesante care se referă la opera mea: „Opera dumneavoastră ar putea fi înțeleasă mai bine în Spania Sfântei Tereza din Avila sau în Rusia lui Dostoievski.“

A continuat să răsfoiască cartea, dar nu și-a făcut gândul mai explicit. În schimb a început să vorbească despre criza timpurilor noastre, despre criza intelectualilor de astăzi, majoritatea nefiind în stare să recunoască problemele societății contemporane, o artă căreia îi lipsesc personalitățile, apoi în general despre oboseala culturii occidentale, mai precis a civilizației occidentale.*

Meditând la gândurile lui Cioran, ceea ce m-a surprins de la bun început a fost misticismul.

Din textele filozofului și din interviuri era evident că „se pricepe“ la mistică și că are aplecare spre ea. În *Tratat de descompunere* confirmă în mod explicit că era obsedat de viața misticilor și a sfințelor. Avea ambiția de a ajunge el însuși la un anumit nivel de extaz mistic. După cum a recunoscut avusese câteva astfel de extaze. M-am gândit de asemenea dacă filozoful a văzut în lucrările mele acele instanțe comune, înrădăcinate ale „spiritualității estice“ și „corporalității vestice“ reflectate în arta portretului. Încărcătura expresiei formale prin precizia compoziției este determinată de încărcătura spirituală și de emoția actorului principal din motivul Vechiului Testament. Încărcătura emotivă interioară dă contur formelor exterioare ale corpului, îi definește forma, îi determină aspectul. Frumoasa văduvă este pătrunsă de un extaz interior care o va duce într-un final la o confuzie a simțurilor, iar aceasta se exprimă tot mai prin expresivitatea anatomiei.*

Îl urmăream pe Cioran cum se uită atent la reproducțiile din ciclul dedicat eroinei Vechiului Testament. În pauzele scurte de discuție, prin conștiință mi se desfăcea firului unui gând și în mod spontan mi s-a ivit întrebarea: vede filozoful în aceste compoziții, în acele relații de concordanță ale corpului gol feminin cu capul retezat al bărbatului și ceva din acțiunile „demonicului“ care se exprimă prin pătrunderea frumuseții, a erosului, a urii și a morții.*

Frunzărind cu atenție monografia *Iudita*, îmi amintesc cu claritate cum filozoful s-a oprit la reproducția unui detaliu din compoziție în care de-

getele Iuditei se strecoară pe sub pielea chipului capului tăiat al lui Olofern, de parcă ar efectua cu el un fel de *dance macabre*. Alături de discuția despre sinucidere, tema morții era inevitabilă.

Cioran și-a adus aminte de copilăria lui și de jocul cu craniile umane. Casa părintească a filozofului se afla în apropierea cimitirului sătesc. În copilărie Cioran petrecea adesea timpul cu gropa de acolo. Îl privea cum sapă groapa și cum scoate din pământ oase și cranii. Râzând, a explicat că avea o slăbiciune pentru capetele de morți și că juca adesea cu ele fotbal. Craniile înlocuiau mingea de fotbal. Cu un ton lejer, vorbind despre acele întâmplări deosebite din copilărie, refuza să considere această formă neobișnuită de distracție ca pe o manifestare a unor înclinații morbide. Dimpotrivă, considera că venea dintr-o anumită intimitate cu acele lucruri, cu ceea ce înseamnă moartea și ceea ce amintește de ea, cimitirele și înmormântările.

Această poveste scurtă din copilăria filozofului mi-a adus aminte de tinerețea mea. Ambientul imaginat al acelui cimitir de sat din Carpați a fost înlocuit brusc de imaginea cimitirului din Cetinje în a cărei apropiere imediată se afla clădirea școlii gimnaziale. Curtea școlii era separată într-o parte de un gard de sârmă de spațiul pe care se întindea noul cimitir orașenesc. Odată cu sosirea primăverii, când se încălzește afară și plantele înfrunzesc, noul cimitir devenea cel mai potrivit loc unde ne puteam ascunde când plecam de la ore. Așa că îmi petreceam o parte din orele de școală în cimitir. Într-o zi nici nu am mai intrat în clădirea școlii. De acasă m-am dus la cimitir și din cimitir m-am întors acasă.

Momentele petrecute în ambientul veșnicei odihne mi-au rămas întipărite într-un colț plăcut și tainic al amintirii. De îndată ce o ștergeam atent din curtea școlii și mă strecuram agil printr-o gaură din gardul de sârmă bine camuflată de viță de vie sălbatică, intrarea în ambientul armonios al cimitirului era precum o intrare într-o nouă lume. Era ceva înălțător în acea armonie de cimitir, în pacea solemnă care domnea în acel loc. În cimitir mă simțeam cel mai sigur. Să fug de la oră și să mă ascund undeva prin oraș era mult mai riscant. Există întotdeauna posibilitatea să dau peste cineva care mă cunoaște sau, ceea ce în acele împrejurări era și mai rău, să mă întâlnesc în timpul orei cu unul dintre profesorii mei.*

În diminețile de primăvară târzie când de la căldura plăcută a soarelui se încălzea placa de marmură de deasupra mormintelor mă culcam pe această piatră netedă întinzându-mă pe toată lungimea corpului, rezemându-mi capul pe manualele închise. Manualul de sociologie era datorită grosimii și moliciunii lui deosebit de potrivit, precum o pernă pedagogică, fapt nelipsit nici de unele înțelesuri simbolice, metafizice. Stând astfel culcat pe mormânt, obișnuiam să mă uit îndelung la cerul albastru, despovărat de grijile școla-

Raspece, 1986.

re. Întins pe placa aceea aveam uneori impresia că mă aflu între o lume pământeană și una cerească. Mi se părea că nu aparțin niciuneia. Nu mă gândeam la nimic.

Poate că atunci, în acele zile de școală pe când nu știam de Cioran ori de cărțile lui, poate că atunci, măcar și pentru scurt timp, o oră de școală, am simțit intens acea nepăsare cioraniană care însemna lipsa gândurilor utile, lipsa oricărui gânduri și inutilitatea oricărui scop. Corpul și gândurile mele se aflau într-o stare de odihnă totală. Doar suflarea mea tăcută și adâncă perturba liniștea cimitirului pe care o simțeam puternic în mine.*

Timpul se scurgea în mansarda lui Cioran. Lumina slăbea. Răsfoind cu atenție mapa *Iudita* filozoful a ajuns la ultima reproducere. A închis cartea și a pus-o pe masă clătinând zâmbitor din cap în direcția mea, ca și cum și-ar exprima recunoștința și aprobarea tăcută pentru ceea ce urmărise cu atenție în carte. Și-a mai exprimat încă odată interesul pentru colaborarea la proiectul comun. A discutat cu Branka despre traducerea textelor pe care urma să le prelucreze pentru viitoarea mapă grafică. Conducându-ne, zâmbind, ne-a avertizat din nou să nu ne lovim cu capul de pragul scund al ușii de la intrare. Ne-am luat la revedere călduros, mulțumindu-i că ne-a primit în vizită și pentru timpul prețios pe care ni l-a acordat.

Branka, Aleksandar și cu mine ne-am îndreptat către Saint Michel învăluți de impresia vizitei. Cerul era senin, fără nori. După discuția cu filozoful, privirea îndreptată în sus a terzit în mine un gând de-al lui poetic: „Cerul precum bolta unei inimi pustiite...”

Întinderea albastrului palid a nesfârșitului ceresc dădea impresia că Parisul se desface în toate părțile la nesfârșit. De parcă toată lumea pământeană ar fi fost concentrată într-un singur oraș imprezibil. La fântâna Saint-Michel m-am despărțit de Branka și de Aleksandar. M-am întors la Cité internationale des arts pe același drum pe care am plecat în vizita la Cioran. Mă gândeam la filozof, la ce am vorbit, la adăpostul pe care l-a găsit la Paris în mansarda sa umilă, la destinul vieții lui..., la portretele scriitorului pentru viitoarea mapă grafică *Tratat de admirație* prin care m-a onorat și mi-a oferit și încredere.

Mă mișcam cu cu pași lenți făcându-mi loc prin grămadă de oameni.

Mai ales în luna mai Parisul este plin de turiști. Spre catedrala Notre Dame străzile sunt îndesate de automobile. Orașul este asemenea unui mușuroi uriaș de furnici. În cafenele oaspeții stau liniștiți urmărind acel spectacol la care, chiar fără s-o știe, participă ei însuși. Pe mesele mici și rotunde, în pahare de sticlă rubinii ardeau lumânările cu flăcărui calme. În unele momente scena trăda o atmosferă de cimitir în zi de sărbătoare și care în lumina zilei muribunde amintea de Sărbătoarea Tuturor Sfinților.

Cu un fel simpatic de intruziune, o fetiță oacheșă, cu ochi mari și negri și privirea obosită, oferea oaspeților cafenelei tulpini lungi de garoafe împachetate în celofan. Trecând pe podul de pe insula Saint Louis pe malul drept, am privit cum pe Sena tulbure, ca într-o călătorie rituală, sau într-o procesiune de carnaval, pe sub pod trec vapoarele cu turiști. Cu o muzică bine aleasă și plăcută de fundal ca suport sonor adecvat călătoriei, ghizii turistici explică la microfon și arată oaspeților încântați faimoasele clădiri pe lângă care trec.*

La două zile după vizita la Cioran, Branka și cu mine ne-am întâlnit cu Milovan Danajlić. Cartea *Tratat de descompunere* și succesul pe care l-a avut în Iugoslavia se datorează și traducerii impecabile a lui Danajlić. Trecuseră mai mult de zece ani de când am colaborat cu acest scriitor renumit la ediția bibliofilă a volumului grafic-poetic *Tačka otpora*, apărută în Zagreb în anul 1976 la Zbirka Biškupić, în faimoasa colecție „Surla”.

Odată pe când stăteam într-o cafenea din Cartierul Latin ne-am amintit de acele zile. Principalul subiect al discuției noastre pariziene a fost Emil Cioran. Danajlić îl cunoștea bine. Îmi pare rău că prima ediție a cărții lui Cioran *Tratat de descompunere* am împrumutat-o cuiva care nu mi-a mai adus înapoi această carte atât de dragă mie. Regret că nu mai am acel exemplar, pentru că în interiorul cărții, pe marginea paginilor, erau însemnate unele gânduri sau schițate unele note de lectură. Pe multe pagini se găseau și desene pe care le făcusem în mod spontan folosind adesea textul ca bază pentru reprezentare. Am vrut să cumpăr o ediție nouă a cărții lui Cioran, dar n-am mai putut să o găsesc prin librării sau anticariate.

Prin amabilitatea poetei Anka Žagar am primit în dar altă ediție a cărții, tot în traducerea lui Danajlić. Dacă aș fi păstrat primul exemplar al *Tratatului de descompunere*, cel mai important tom din zilele studenției mele, i l-aș fi dăruit lui Cioran.*

Din păcate, așa cum am spus, după anul 1989 nu am mai reușit să iau legătura cu Cioran datorită situației create de război în fosta țară. În ciuda imposibilității stabilirii unei colaborări concrete mă gândeam la modul în care voi concepe galeria acelor autori celebri și la felul în care aveam să-i înfățișez din punct de vedere artistic. Consideram că fiecare dintre acele portrete care urmau să-l înfățișeze pe scriitor prin caracteristicile fizice ale chipului său trebuie să conțină la nivel simbolic și ceva din caracteristicile importante ale operei lui. M-am gândit ca primul din această friză literar-filozofică să fie Emil Cioran. Am făcut o schiță a portretului filozofului combinând cea primă fotografie a chipului său în alb-negru de pe clapa cărții *Tratat de descompunere* cu chipul lui Cioran aflat la senectute. Dintre toți cei pe care Cioran i-a ales pentru proiectul *Tratat de admirație* cel mai

mult mă atrăgea Saint-John Perse, un autor care de asemenea îmi influențase puternic adolescența.

Printr-un concurs de împrejurări, undeva pe la mijlocul anilor nouăzeci ai secolului trecut, am făcut un portret al acestui scriitor pentru ediția specială a operei lui alese inițiată de editura Ceres din Zagreb. Acel portret a reprezentat baza pentru alte câteva portrete ale scriitorului în care urmăream să transpun în mediul vizual ceea ce mă impresiona în mod deosebit la bogăția imaginilor poetice din lirica lui și ceea ce a subliniat și evidențiat Cioran din opera lui. O propoziție din *Repere pe mare* putea să figureze ca motto pentru o carte de Cioran: „M-au numit întunecat, dar în străfulgerare locuit-am“.

Afinitatea mea față de Saint-John Perse nu a fost întărită doar de faptul că filozoful român și laureatul francez al Premiului Nobel se respectau reciproc, ci și datorită unui detaliu interesant care, aș spune, are pentru mine o valoare sentimentală. Vărul bunicului meu, Vladimir Popović – primul cineast muntenegrean, autorul filmului *Voskresenja ne biva bez smrti* a cărui realizare a fost susținută material, printre altele, și de Gabriel D'Annunzio – se afla în relații de prietenie cu Saint-John Perse. Vladimir Popović este și autorul cărții *Crna Gora u Velikom ratu*. Această carte, publicată în Franța, o dedicase celebrului poet, prietenul Alexis Léger, adevăratul nume al lui Saint-John Perse.

Intenționez în curând să mă dedic realizării grupului de portrete al scriitorilor din „cercul“ lui Cioran și să-mi îndeplinesc astfel promisiunea, mai exact datoria mea față de marele filozof.

Există unele congruențe interesante în încheierea unei experiențe filozofico-metafizice, mai precis a unei experiențe de viață în care se unesc două direcții constituind un arc cioranian caracteristic pentru creația mea – *Tratat de destrămare* și *Tratat de admirație*: creație și distrugere, nihilism și sublim, scepticism și credință... sunt elementele constitutive ale acestui arc simbolic.

Cu greu mi-aș fi putut imagina în acele zile când în apartamentul din cartierul Trnsko din Novi Zagreb citeam absorbit cartea lui Cioran – cu greu mi-aș fi putut imagina, așadar, că într-o zi îl voi întâlni pe autorul *Tratatului de destrămare*.

Pe la sfârșitul verii aceluiași an 1989, întâlnindu-mă cu Branka în Budva am rugat-o să-i predea lui Cioran un cadou simbolic și să-i transmită filozofului sincerele mele salutări. Acel cadou era o lucrare grafică în original din ciclul *Omaggio a Dante* inspirată de *Infernul* poetului. În deosebita ei carte *Razgovori u Parisu* [Discuții în Paris, n.tr.] Branka Bogavac Le Comte a publicat o serie de interviuri pe care le-a condus de-a lungul mai multor ani cu o parte dintre celebrii scriitori și intelectuali ai secolului XX, printre care se aflau Jorge Luis Borges, Marguerite Duras, Milan Kundera, Eugen Ionesco, Umberto Eco, Orhan Pamuk, Nathalie Sarraute, Mario Vargas Llosa,

Emil Cioran... În textul introductiv la discuția cu Cioran, printre altele, Branka a scris:

„Am uitat să spun că lui Cioran i-am dus în dar cartea lui Danojlić *Dragi moj Petroviću* în limba franceză și când am mers a doua oară în vizită, cartea era pe masă sub lampa aprinsă. Iar monografia lui Dado² scrisă de Alain Bosquet era la îndemână. Grafica lui Dimitrije, pe zid.“

M-am bucurat nespuns de mult de faptul că Cioran păstra grafica mea atârnată pe perete, una dintre primele lucrări care, zece ani mai târziu, vor defini ciclul tematic inspirat și dedicat operei poetului italian. Acea compoziție reprezenta o interpretare contemporană a *Infernului* lui Dante, care în liniile ei principale coincidea cu viziunea lui Cioran, mai precis cu interpretarea lui a operei dantești. Cu ocazia expoziției mele organizată de Centro Dantesco din Ravenna în anul 2002, purtând titlul „Metamorfozele lui Dimitrije și Dante“, în textul însoțitor scriam că nu am fost interesat de ambientul infernal al lumii subterane, nici de cercuri nici de genuni, nici de fum nici de fosfor, ci de iadul care sălășluiește în om. Lumea infernală a cotidianului într-un trup infernal. În acest sens conceptul motivelor din aceste lucrări se afla în concordanță cu atmosfera intelectuală din mansarda în care trăia și scria Emil Cioran.

Când în ziua de astăzi mă întorc la gândurile lui Cioran și la caracterul lucrărilor mele grafice, îmi vin în minte acele ziceri cu caracter simbolic ale filozofului, „fortăreața stabilă“, „fortăreața infernală“, „între sila față de lume și mila față de sine“, care ar putea fi cea mai bună sintagmă prin care filozoful s-a definit pe sine însuși.

În *Tratat de admirație*, în capitolul intitulat „Într-una din mansardele pământului“, capitol pe care îl parafrazam adesea Jagodei în anii mei de studenție, Cioran scria: „Am visat primăveri depărtate, un soare neluminînd decît spuma valurilor și uitarea nașterii mele, un soare dușman al pământului și acel rău de a nu găsi pretutindeni decît dorința de a fi altundeva. Cine ne-a impus soarta pămîntească și cine ne-a înlănțuit de această materie tristă, lacrimă împietrită de care - născut din veac - plînsetul nostru se izbește, în timp ce ea, imemorială, a căzut o dată cu primul fior al lui Dumnezeu?“³

Nu-l găsim oare în aceste rînduri mai degrabă pe poetul melancolic și rafinat decît pe insensibilul și încăpățînatul ateist? Această întrebare revine tot timpul sau se impune de la sine. Este ea o capcană tactică de care îți este greu să scapi? Pe cât de mult îndeamnă la precauție, pe atât de mult atrage. Provoacă într-un anume fel.

Gîndindu-mă la moartea lui Cioran, la momentul morții lui, mi se impune o întrebare interesantă: în ce măsură era filozoful conștient când s-a despărțit de lume și de sine însuși, ce a gîndit sau ce a simțit în acele ultime clipe? Neantul sau

2

Miodrag Đurić (1933–2010), cunoscut și ca Dado, artist muntenegrean care și-a petrecut marea parte a vieții în Franța.

3

În *Tratat de descompunere*, traducere de Irina Mavrodin din E.M. Cioran, Humanitas, București, 1992.

mântuirea? Sau, poate că în acea scurtă „stare de decojire a ființei”, în antecamera morții, emoția ori conștiința nu mai au niciun sens.

În primăvara anului 1999, patru ani de la moartea lui Cioran, într-o noapte mă întorceam da la Teatrul Național din Zagreb unde avusese loc premiera operei *Faust* de Goethe. Făcusem afișul pentru această punere în scenă. Nu am rămas la recepția organizată după spectacol. M-am întors acasă singur. Jagoda nu a putut să fie prezentă la acea premieră solemnă. Mergând pe panta ușor înclinată a străzii Bakačeva, ceasul din turnul catedralei bătea douăsprezece fără un sfert. Se apropia de miezul nopții. Aerul era rece. Tăcerea orașului vechi a fost subminată deodată de hurelul unui camion masiv al Direcției de Gospodărie Urbană care se mișca încet intrând pe strada *Pod zidom*. Doi angajați culegeau rapid și îndemânativ gunoiul din tomberoanele de plastic așezate la marginea trotuarului. Gunoiul îl încărcau cu ajutorul unui sistem mecanic în lada de gunoi închisă a camionului. Deodată am auzit o voce care mă strigă. M-am întors și am văzut cum se apropie de mine un tânăr simpatic îmbrăcat în costumul Direcției de Gospodărie. M-a salutat cordial spunând în grabă că a citit un interviu de-al meu în care amintesc de Emil Cioran, adăugând și faptul că este încântat de filozoful român. M-a salutat cu o mișcare scurtă din mână, s-a întors și a alergat la camion.

Pe acel tânăr sigur l-am cunoscut undeva. Nu pot să-mi aduc aminte unde a fost asta și cu ce ocazie. Probabil la vreo lansare sau la vreo expoziție.

Acest text dedicat memoriei lui Emil Cioran ar merita să fie scris și datorită acestui tânăr, angajat la Direcția de Gospodărie Urbană.

Dacă Emil Cioran ar fi în viață, sunt convins că ar fi bucuros să audă povestea acestei întâlniri scurte și subite și împrejurările sub care s-a întâmplat.

Poate cuiva care va citi această carte întâlnirea cu simpaticul muncitor al Direcției de Gospodărie i se va părea închipuită. Dar ceea ce am trăit în seara aceea din Zagreb în orele târzii după premiera lui „Faust” merita să fie inclus în acest text. Cel mai mult datorită celui tânăr, admirator al lui Cioran. Dacă va citi aceste rânduri, sigur se va recunoaște.

Îndreptându-mă spre casa de pe strada Vramčeva, eram sub impresia puternică a acestei întâl-

niri neobișnuite. Mi-a trezit un șir de gânduri despre Cioran. A introdus o notă chiar cioraniană în ceea ce trăisem în acea noapte la teatru. Punearea impresionantă în scenă a lui *Faust*, metafora aceasta întunecată a lui Goethe la care meditam în timp ce părăseam sala de spectacol, era înăbușită de puterea realității întruchipată de camionul Direcției de Gospodărie Urbană și de interesanta întâlnire scurtă cu acel om necunoscut. Stomacul de metal al camionului de gunoi, zgomotosul abdomen mecanic, înghite hulpav, îndeasă, retează și mestecă deșeurile umane. Apoi aruncă încărcătura mirositoare la groapa de gunoi, într-un cimitir deschis al deșeurilor umane unde va dispărea într-un proces îndelungat al descompunerii. Nu arată și aceste deșeuri că, în sensul acela al filozofului, „Viața este ceea ce se descompune clipă de clipă: o pierdere monotonă de lumină, o dizolvare insipidă în noapte, fără sceptre, fără aureole, fără nimburi...”

În acea primăvară rece din Zagreb în locul lui Mefisto mi-a șoptit oare sufletul rățacit al lui Cioran?

* * *

Cu zece ani în urmă am fost invitat să particip la emisiunea croată *Pola ure kulture* care avea ca temă finalul preferat al unei cărți sau al unui film. Am vorbit despre finalul filmului *Ultimul tango în Paris*. Referitor la cel mai frumos, sau mai bine spus, la cel mai interesant final de carte am citat propoziția cu care se încheie cartea lui Cioran *Suze i sveci* [Lacrimi și sfinți, n. tr.] publicată în depărtatul an 1937 în București.

„Doar Dumnezeu să se mai roage pentru acela în care n-are ce să mai moară...”

În toată viața lui Cioran se poate spune că ceva a murit, s-a destrămat, s-a înoit. În acest proces spiritual s-au intercalat nihilismul și adorația, afirmația și negația, speranța și deznădejdea, triumful și înfrângerea. De aceea, cel care a scris *Tratat de destrămare* a putut să scrie *Exerciții de admirație*.

De pe icoana cioraniană întunecată a nimicului străfulgeră aureola mucenicului care negându-se pe sine a slujit celui de care s-a lepădat. Și într-adevăr:

„Doar Dumnezeu să se roage pentru acel în care n-are ce să mai moară...”

Prijevod: Adrian Oproiu

PRIVELIŠTI , KRAJOLICI

Goran Čolakhodžić: MAKAR DODIRNO – RUMUNJSKA U LJETO 2011.

TREĆI DIO – POSLEDNJI KRUŽNI LUK

Popustila je nervoza prvih dana, prošle su brige povezane uz osnovno snalaženje u nepoznatoj zemlji – oslobođeni tog tereta, konačno možemo razmatrati ono što smo doživjeli i što nas još čeka prije sve skorijeg povratka. Osjećamo kao da dobro znamo kako ovdje funkcioniraju karte, putovanja, vlakovi, čekanja: broj savjeta koje bismo mogli dati nekim drugim, potpuno svježim putnicima po Rumunjskoj raste, čini nam se, iz dana u dan.

Krenut ćemo samouvjereno dalje, uskočiti u vlak koji će se satima povlačiti kroz srce Transilvanske visoravni, od Braşova do Cluja, i nećemo nijednom zastati. Kod kuće se zemlje čine manjima zato što je u kući uma svaka pokrajina tek jedna soba. Skretanja od nekoliko kilometara s glavnog puta čine se sitnicama, nečim što bi se moglo obaviti i pješice, u sat vremena. Duge relacije između velikih gradova pokušavao sam nakriti selima i crkvama, klisurama i šumama kako bih ih uljepšao i dopunio do vrha, da ništa ne ostane neiskorišteno: turistički *horror vacui*. A kad smo stigli i osjetili svojim tijelima i vremenom te udaljenosti, kad nam je postalo jasno da teleportacija ipak ne postoji i da svako pa i najmanje skretanje iziskuje svoje neumoljivo vrijeme, počeli smo reducirati. Sveli smo put na osnovni kostur onoga što je bilo na papiru, na listi želja, zadovoljni što smo time pokazali samokontrolu i prepoznali ono bitno.

Prespavat ću duge makadamske ceste koje prate tok željezničke pruge od Braşova najprije na sjever, tako da neću vidjeti desetke sitne romske djece koja se naganjaju oko pruge i po jarcima i mašu vlaku u prolasku, kao ni njihove fragmentarne kolibe sačinjene od svakakvih komadića života i stvarnosti, slijepljene zajedno snalažljivošću

Goran Čolakhodžić, foto © Siniša Sunara

koju ljudska vrsta dijeli s pticama i kukcima – ličinkama tulara. Sara će mi pričati o njima kad se trgnem od sna, ali neću htjeti previše o tome slušati, jer mi se po njezinu tonu čini da je to previše fascinira, da se čudi tome s nekom zaostalom notom šovinizma koja mi je strana. Iako bi me ti prizori, da sam ih svojim očima vidio, sigurno dirnuli, trenutno sam raspoložen antropološki i ne sudim ni o čemu što vidim. Blažena pospanost vjerojatno mi u tome pomaže.

U našem vagonu, izgleda, nemoguće je otvoriti prozore, iako klimatizacija radi tek vrlo skromno, a dan odmiče, sunce se podiže, vrući je kolovoz. Transilvanija većinom nije gusta, mračna šuma iz zapadnjačkih predodžbi ohranjenih na Bramu Stokeru, već je bliže nekom suhonjavom svijetu na prijelazu iz panonskih travnjaka u nešto drugo, sočnije, ali ne pretjerano obećavajuće. Po padinama golih bregova prekrivenih kratkom, ovčjim zubima potkresanom travom koja žuti na žezi kasnog ljeta jasno je da bi moglo biti više drveća, da je mnogo toga žrtvovano ovcama, toj tipskoj rumunjskoj životinji i da mjestimično obronci prijete padom u riječne doline, pa i na ceste i prugu. Namreškani bokovi brda, mjesta gdje su veliki blokovi zemlje popustili pod djelovanjem gravitacije, ističu se gledani iskosa kroz prašnjavu stakla vagona.

Samim time što smo odlučili putovati i pristali da to bude u sredstvu javnog prijevoza, svrstani smo u razred, kao na početku škole. Uvijek nas zapadne nekakva konstelacija, neka druga dinamika koja postaje sve jasnije kako dugi put odmiče. S nama je neki tamnokosi i tamnopusi biznismen u ušiljenim cipelama i bijeloj košulji, koji uglavnom razgovara na telefon; dječak od nekih petnaest, šesnaest godina koji sjedi nekoliko mjesta ispred nas i neprestano, nervozno pokušava otvoriti prozor; stara žena kojoj nismo, na kraju, nijednom vidjeli lice, a koja dječaka, prema već dobro poznatom stereotipu koji važi i u zagrebačkim tramvajima, opominje svaki put kad mu uspije otvoriti prozor, u strahu od propuha; pravoslavni redovnik ili svećenik, okrenut prema nama, na jednom od sjedala koja pred sobom imaju i stolić – uredno drži na krilu aktovku i gleda uglavnom van, unatrag, u smjeru iz kojeg je pošao. On uvijek unatrag, a onaj biznismen uvijek samo naprijed.

Vrućina stvara glavni i gotovo jedini povod za komunikaciju. Nervozu se puni dok zagušljiva sparina postaje sve nesnosnija i prazni kad konač-

no, nakratko i uz milostivo dopuštenje stare babe, bude otvoren prozor – kao elektricitet, kao ritam kojim se nad ljetnim krajolikom stvaraju oluje. No ta pražnjenja od nervoze nikad nisu potpuna: propuh ne pomaže toliko, a žena kipi i negoduje šutke, pa svi znaju da će joj kad-tad morati udovoljiti i opet zatvoriti prozor, osuđujući se iznova na neugodu i znojenje. Nekoliko puta doći će kondukter, kao da hoće provjeriti jesmo li svi još živi. Biznismen ga pita, ne prekidajući telefonski poziv, je li ikako moguće ostaviti otvorenima vrata vagona, ali presuda je strašna, nije moguće, vrata se automatski zatvaraju sama. Pop se znoji – čelo mu je sve sjajnije, u njemu se ogledaju električni stupovi uz prugu – ali miruje i trpi dostojanstveno. Sa svakim sljedećim punjenjem napetosti, nabijanjem olujnih oblaka ljutnja je sve veća, prijetnja od sukoba sve ozbiljnija. Za nama su već ostale neprežaljena Sighișoara sa svojim tornjićima viđenima samo u prolazu, crna Copșa Mică koja više nije tako crna, jer vrijeme je i ovdje spralo ugljenu prašinu nekadašnjeg užasa, kad je sva ta teška muka u vlaku riješena na najočitiji i najjednostavniji mogući način: gospođa je sjela na suprotni kraj vagona, a ovdje su otvorena dva duga i uska prozora. Uslijedilo je završnih pola sata dugog puta, sat užitka. Ovaj put na Sari je bio red da spava, a na momku ispred nas da se uhvati rukama za naslon svog sjedala i tako ohladi i prozračí uznojena pazuha, zajedno sa svima ostalima koji su se uspjeli održati budnima.

Cluj, odnosno Cluj-Napoca, dvostruki je grad, on je sâm priča o dva grada. Dva su glavna trga, dvije ne sasvim srasle polovice istog lokalnog svijeta. U jednoj se crkvi mole Mađari, u drugoj Rumunji. Obje su monumentalne i popraćene spomenikom: Mađarska je starija i uglednija, mada mrka, a Rumunjska dramatičnija i blještava, bijela katedrala koja me naprosto podsjeća na Taj Mahal, ne mogu to izbjeći. Paralelno žive Cluj i Kolozsvár; Klausenburg je ipak već odavno zamro. „Napocu“ je gradu prišao slavni rumunjski diktator 1974. u jednom od napadaja manije za Dačanima koja ga je često potresala. Jedne večeri ulazimo u dućan nedaleko od jednog od glavnih trgova: ja uljudno vježbam rumunjski s prodavačicom koja, međutim, vježba svoj materinji mađarski. Prešutnim sporazumom nastavljamo svatko na svojem jeziku sve do kraja. To što sam četiri godine ranije nekoliko tjedana iz prolaznog zanimanja učio mađarski omogućilo je da čudna situacija glatko proteče: žena cijenu izgovori na mađarskom, ja razumijem broj i pružam joj pravu novčanicu. Večernji mir ostao je nepomućen.

Ostajemo kratko, samo smo u prolazu prema jugu – drugim riječima, od Cluja počinje naš povratak kući. Možda je to simbolički primjereno, jer tko čita, može naučiti da su poveznice ovog grada, drugog ili trećeg najvećeg u Rumunjskoj, s našim prostorima jače nego što bi se isprva pretpostavilo. Cluju je 1405. povlastice slobodnog trgovišta proširio onaj isti Žigmund Luksemburški čije

ime, budući da je bio mađarski kralj, obilno krasi i stranice hrvatskih povijesnih udžbenika. U Cluju je rođen Matija Korvin, kralj *svih nas*. Jer ako smo *mi* Hrvati, onda smo dobrim dijelom povijesti bili *mi* zajedno s Transilvancima, Erdeljcima – stanovnicima Sedmogradske. U ovom je gradu, na kraju strašna i uzbudljiva života, na lomači spaljen i Starina Novak, za Rumunje Baba Novac, srpski junak, hajduk, borac protiv Osmanlija.

Čudni su i lijepi nazivi kluških četvrti u kojima se živi svakodnevnica: Iris, Bulgaria, Între Lacuri (Među jezerima), Zorilor (Zorā), Plopilor (Topolā), Europa, Bună Ziua (Dobar dan)... Mi ih gledamo na osvijetljenom planu grada u centru, dijelu prilagođenom turistima: onome što smo ipak do kraja ostali, iz vlastitog komfora, pravdajući to ograničenim vremenom. Zadržavamo se samo ondje, ondje i spavamo u hotelu iz čije sobe slušamo po cijeli dan zavijanje sirena, nešto što nas nije budilo čak ni u Bukureštu, a ovdje je tako često da imamo osjećaj da smo u New Yorku.

Ipak, Cluj nam se čini opuštenim gradom: od stare gospođe koja se pomalo zagonetno smješka dok mi dodaje papirnatu vrećicu s dva *palaneța*, oveće transilvanske pogačice od dizanog tijesta – jedan punjen kupusom, drugi višnjama – pa do kvazi-talijanske picerije u kojoj se, unatoč laganom kiču, osjećamo vrlo ugodno, sve do zgodnog mladog konobara koji je Sari zapeo za oko i kojem je odlučila ostaviti napojnicu kakvu kod kuće sasvim sigurno nikad ne bi ni pomislila udijeliti za dvije popijene limunade i jedan savjet. Pedeset leja, jer što će s njima kod kuće? Naravno, čeka nas još jedan grad, a mogla bi ih i razmijeniti, ali radije je njima nekog nevjerojatno obradovala. Odlazeći od stola, gledamo za sobom samo kako bismo vidjeli konobarovu reakciju kad vidi novčanicu. I s pedeset metara vidjelo se – ili smo mi možda izmaštali da se vidjelo – kako mu se lice ozarilo, kako mahanjem doziva kolegu da s njim podijeli priču o dvoje ludih stranaca. Ili jednom Rumunju s čudnim naglaskom, moguće Mađaru, i njegovoj ženskoj rekao bi on, strankinji...

Već istog dana ne sjećamo se puta na jug, sve tamo do Albe Iulije – dijelom smo ga prespavali, dijelom je nestao u jednoličnoj izmjeni naboranih brežuljaka, električnih žica, šumaraka i naseljenih mjesta sastavljenih od skromnih i oronulih kuća, vrtova podređenih uzgoju povrća i voća, metalnih ograda koje nam brane poglede dublje u naselja. Negdje daleko na zapadu leže Munții Apuseni, „Zapadno gorje“, puno šume i zlata – legendarni izvor dačkog blaga iz doba cara Trajana. Alba Iulia, grad tako lijepa imena, ostaje neosvojenom tvrđavom: imamo vremena samo izaći iz kruga kolodvora i baciti pogled niz cestu i na ploču kojom dominira zvijezda stare tvrđave. Sa svojih sedam krakova veća je i bolje sačuvana od karlovačke.

Sibiu, naše posljednje odredište, jedno je od povijesnih središta Sedmogradske, jedan od tih

sedam slobodnih gradova: stari Hermannstadt. Grad koji je cijelo svoje srednjovjekovno gospodarstvo temeljio na snalažljivosti i umješnosti transilvanskih Sasa, njihovim trgovinama i zanatskim radionicama – uostalom, kao i Braşov, Kronstadt, koji stoji u istoj toj nizini Olta, samo dalje na istoku, na drugom kraju planinskog lanca Făgăraş koji teče paralelno s rijekom. Sad se, okvirno, smjerom tog toka usmjeravamo i mi. Dugo već putujemo i obuzima nas smirena pospanost koja nas općenito hvata na dužim relacijama po Rumunjskoj. U vlakovima smo najopušteniji: ovaj put tome doprinosi zavojitost pruge i blago njihanje vagona slijeva nadesno. Kako se poravnava naše raspoloženje i naša budnost, tako se zaglađuje i krajobraz, iako se sa svih strana doline uzdižu brda ili planine. No trava je sparušena od ljeta i svijetlosmeđa, kao u rano proljeće odmah nakon snijega: meki tapison prostrt od zida do zida, idealna pozornica za bilo što ili za ništa. Prazni hodnik koncertne dvorane prije nego što svi pokuljaju iz gledališta.

I kako se primičemo Sibiuu, doista nekoliko sela počinje nositi imena germanskog prizvuka: Apoldu de Jos. Apoldu de Sus. Kasnije, Cristian. Pripremio sam se unaprijed, iščitao priče i tumačenja, pa sad, kao što to obaviješteni turisti obično rade, projiciram svoja pitoreskna očekivanja na stvarnost koja me okružuje nadajući se neposrednom susretu. Uzalud. Ja sam već poznavatelj teorija o dolasku Sasa, priče o frulašu iz Hamelna – onom koji je, prema nekim mistifikatorima, djecu koju je odmamio svojom svirkom odveo podzemnim putovima upravo do Transilvanije, omogućavajući tako jedan nevini *Drang nach Osten* koji je rastužio jedino njihove roditelje i rođake koji su ostali u njemačkoj matici. Očekujem da ću neka-ko po ovim sitnim selima uz prugu ili podalje od nje, u nizini, nazrijeti nešto po čemu ću moći reći: „E, da, ovdje su Sasi!“ Možda i susresti kojeg u vlaku? Govore li međusobno njemački?

Ustvari je to gotovo kao kad bismo Istrom hvatali Istrorumunje i Istriote: čista egzotika. Povijest nije milovala nijednu od tih malih, fascinantnih zajednica i njihovo je vrijeme odavno prošlo. U davnini, ono što ih je držalo iznad vode bila je njihova ekonomska moć, njihova različitost i čvrsta međusobna povezanost. Ne zaboravimo, Transilvanija je oduvijek bila većinski rumunjska. Uz prugu sve su kapelice pravoslavne. Djedica koji sjedi nasuprot nama ima jasno razrađen sustav križanja – jednom kod raspela ili male kapele, tripot kad prođemo pored kakve veće crkve s kupolom i križem na vrhu. Bio sam ga već zamislio kao jednog od posljednjih Sasa, kojem bih se obratio na njemačkom koji ne govorim. Bio sam u glavi ispisao pjesme o unezvijerenoj dječici koja izlaze na svjetlo dana nakon duga puta kroz utrobu Europe i pronalaze ovdje zemlju koja kao da je čekala samo njih. Zabilježio sam neke od njih na poledinama ulaznica kluških i bukureštanskih muzeja, pa odlučio ipak ih ne iz-

baciti kroz prozore vlaka, u vjetar. Od ciklusa u šesnaest dijelova preostali su samo ovi bljeskovi:

U polju rumenike ljudi uskih lica
sjede na konjima. Ta mi je slika
ponekad stizala, pred buđenje.
Onda su otišli.

Dok sam stajao
u jarku duž nestvorenog puta,
u istom je času procvala mrkva i šume
izbacile klasove snijega,
mirisne cvatove kestena.

A što nego nečujan uzdah
odvoji se tada svima
od usana.

Sunce je bilo blago,
vjetar i kiša stizali uvijek
s istoga grebena gorja.
Sve mi se stapa u jedno,
jedno i mnogo bakreno jutro.

I pamtim jedino polja.
Širila su se, nalik
na titrave ledne mišiće.

*

Naše su crkve postale veće i
hladnije.
Visoki kameni zabati,
škriljcem pokriveni krovovi,
strogi sjenoviti stupovi.

U susjedstvu
nesrodnih ljudi
znali smo čuvati razliku.

Pjevali smo svoje pjesme,
svoje himne,
svojem Gospodu
(– O Bože naš, ti tvrdo čvrsta!)

*

Kolika se kola kotrljala
kaldrmama
do šiljatih vratnica
naših domova!

K njima
i od njih, puna
i rasprodana.

A duboki podrumi cehovskih kula,
kao rast siga
u tisuću spilja,
punili se krajcarima.

Tkali smo vunena platna
(a plećati ovčari nosili vunu
s bregova).
Kovali smo mačeve i šarke,
sadili na prisojima
bijeke vinograde.

Davali smo zlato
za oružje
u zajam vojvodama.
Već smo dobro znali
da nismo kao oni.

Naša je baština bila
od Zapada. Naš jezik
jednak tamošnjem.
Naše ruke i glave
vrednije.

U Sibiuu, gradu čiji nas centar opet podsjeća na dom, spavamo u hostelu koji vodi simpatična, a suzdržana Irkinja koja se u Rumunjsku doselila zbog ljubavi nekoliko godina ranije. Vraćamo se svake večeri izmoreni onamo, na sami rub strogog središta grada, na blagu uzbrdicu i u staro unutrašnje dvorište u koje se može izaći i iz soba. Na toplom nebu otkriva se mnogo više zvijezda nego u prašnjavom Bukureštu daleko dolje na jugu i njihovi svijetli rojevi na horizontu pozivaju nas u večernje šetnje. Naše već iznošene ljetne tenisice gaze uporno po šahtovima izlivenima u čast Sibiuu kao europske prijestolnice kulture, što je bio jedan od darova dobrodošlice Rumunjskoj. Već se ugodna i snovita noć rasvjetljava, pojavljuju se prvi znakovi zore, buđenja iz jedanaestodnevnog lunjanja dotad potpuno nerealnom Rumunjskom – do datuma na povratnoj avionskoj karti samo su još dva dana. Grozničavo ih ispunjavamo dojmovima koji se sad, puno kasnije, preljevaju jedan u drugi kao boje akvarela.

Bilo je tu cjelodnevno lutanje – lutanje tijekom kojeg sam te, onako zanesenu u svoj svijet, ostavio u nekoj komori ili na nekom trijemu, pa te tražio po stazama – velikim Muzejom Astra,

prekrasnom zelenom i vodenom oazom napućenom stotinama pravih seljačkih kuća transportiranih onamo, malo-pomalo, iz svih krajeva Rumunjske, zajedno s mlinovima i vjetrenjačama, sojenicama i đermovima. Bilo je tu besposleno sjedenje u parkovima Astra i Bulevard, dugi razgovori o ljudima i stvarima koji i dalje postoje ondje negdje, na potpuno drugačijim mjestima, trenuci kad bi se Sibiu pretvarao u običnu svjetlucajuću kulisu. Zatim nastavak malog lova na Sase: kupovina debele „Sedmogradske kuharice“ bordo korica, na njemačkom, pokušaj prenošenja kući malog dijela stvarnog transilvanskog života. Ona će godinama kasnije i dalje većinom nedešifrirana stajati na kuhinjskoj polici roditeljskog doma. U nju sam upisao: „Hermannstadt, 26. VIII. 2011.“. Bili su tu nepoznati stranci koji su se kroz ostakljena vrata kojima je naša soba bila odijeljena od njihove, zasjenjena tanahnim zastorom, kratko zabuljili u nas rastegnute na krevetu, sitni voajeri koji su time zadovoljili ranojutarnju glad i onda krenuli dalje svojim putem.

A bilo je i posljednje jutro – ono jutro kad jedva da možemo vjerovati da ćemo u večer tog istog dana već biti tisuću kilometara dalje, kod kuće, odakle naizgled nismo ni otišli, a opet kao da nismo ondje mjesecima bili. Čudo brzog putovanja zrakom, avionom koji je sad još negdje na tko zna čijem nebu, ali predvečer će biti naš leteći sag. Sasi ostaju maštarijom, Rašinari ostaju neposjećeni, kao i Păltiniș, nismo vidjeli čak ni mjestašca Cisnădie i Cisnădioara: opet se Rumunjska razvukla u prostoru, ništa se ne stiže na vrijeme – ona se pobrinula da joj se još koji put vratimo. Opet kroz izmaglicu ljetne vrućine – ovaj put u punom autobusu – putujemo nepoznatim cestama, prođemo kroz Karpate kao i Olt i dugo, dugo silazimo pobježima obraslima voćnjacima sve do one puste i prostrane, žutosmeđe ravnice iz koje odjednom, zakriven tankom koprenom zelenih šuma, izranja Bukurešt, stepska prijestolnica.

Njegova žuta i narančasta svjetla u prvom mraku gledamo iz visine, smiješeći se jedno mimo drugog, svatko sa svojom glazbom u ušima. Zajedno s noći, putujemo na zapad.

Goran Čolakhodžić: MĂCAR TANGENTIAL – ROMÂNIA ÎN VARA ANULUI 2011

PARTEA A TREIA – ULTIMUL ARC DE CERC

Nervozitatea noastră din primele zile s-a risipit, grijile legate de felul cum ne vom descurca într-o țară necunoscută au trecut – eliberați de această povară, putem în sfârșit să ne gândim la cele prin care am trecut și la ceea ce ne mai așteaptă până la întoarcerea care va avea loc în curând. Simțim că știm foarte bine cum merge aici treaba cu biletele, călătoriile, trenurile, așteptarea: numărul de sfaturi pe care l-am putea da altora, călători proaspeți prin România, crește, ni se pare, pe zi ce trece.

Vom porni încredzători mai departe, ne vom urca în trenul care se va strecura ore în șir prin inima podișului Transilvaniei, de la Brașov la Cluj, și nu ne vom opri în nicio stație. De acasă țările par mai mici deoarece în casa minții fiecare ținut este doar o singură cameră. O abatere de câțiva kilometri de la drumul principal pare un lucru mărunț, o distanță care poate fi străbătută pe jos, într-o oră. Distanțele lungi dintre marile orașe am încercat să le împodobesc cu sate și biserici, văi și păduri pentru a le înfrumuseța și a le umple complet, ca nimic să nu rămână nefolosit: un *horror vacui* de turist. Și când am ajuns și am simțit cu trupurile noastre și cu timpul acele distanțe, când a devenit clar că teleportarea totuși nu există și că orice, chiar și cea mai mică deviere de la drum consumă inevitabil timp, am început să reducem. Am redus traseul la scheletul principal al obiectivelor pe care le așezaserăm pe hârtie, la lista de dorințe inițiale, mulțumiți că am dovedit prin aceasta autocontrol și că am dat dovadă de

discernământ pentru a vedea ceea ce este mai important.

Voi dormi peste lungile drumuri de macadam care urmăresc firul căilor ferate de la Brașov mai întâi spre nord, aşacă nu voi vedea droaia de copii firavi de romi care se aleargă unii pe alții în jurul căii ferate ori prin șanțuri și fac cu mâna trenului în mișcare, cum nu voi vedea nici colibele lor fragmentare compuse din tot felul de bucățele de viață și realitate, lipite împreună printr-o inventivitate pe care specia umană o împarte cu păsările și insectele – cu larvele trihopterelor. Sara îmi va vorbi despre ele când mă voi scutura din somn, dar nu voi dori să ascult prea multe pentru că tonul ei îmi spune că o fascinează prea mult, că se miră de asta cu o oarecare rămășiță de șovinism care-mi este străină. Chiar dacă aceste peisaje, dacă le-aș fi văzut cu proprii mei ochi, m-ar fi mișcat, deocamdată înclin către o viziune antropologică și nu judec nimic din ceea ce văd. Somnolența blândă probabil mă ajută în acest sens.

În vagonul nostru, se pare, e imposibil să deschizi geamurile, deși aerul condiționat funcționează foarte modest, iar ziua trece, soarele răsare, e un august fierbinte. În mare parte Transilvania nu este pădurea deasă și întunecată din imaginile occidentale hrănite prin lectura lui Bram Stoker, ci mai degrabă se aseamănă cu lumea uscată care se află în trecerea de la pășunile panonice la ceva diferit, mai succulent, dar nu exagerat de promițător. Pe pantele dealurilor golașe acoperite cu iarbă scurtă, retezată de dinții oilor, îngălbenindu-se în arșița unei veri târzii, e clar că ar fi putut să fie ceva mai mulți copaci, că mulți au fost jertfite oilor, acestui animal atât de tipic pentru România și că pe alocuri pantele amenință să se surpe în văile unde curge un râu, peste străzi sau calea ferată. Marginile încruntate ale dealurilor, locul unde blocurile mari de pământ au cedat sub acțiunea gravitației, ies în evidență printr-un oblic prin geamul prăfuit de la fereastra vagonului.

Doar prin faptul că am hotărât și am acceptat să călătorim cu mijloace de transport în comun, suntem incluși într-o sală de clasă, ca la începutul școlii. Suntem mereu izbiți de o anume constelație, de o altă dinamică care devine din ce în ce mai clară odată cu pornirea la un drum lung. Cu noi este un businessman cu ten închis și păr negru, cu pantofi ascuțiți la vârf și cămașă albă, care în principiu vorbește la telefon; un băiat de vreo cincisprezece, șaisprezece ani care șede la câteva

Goran Čolakhodžić, foto © Siniša Sunara

simțim foarte bine, și până la chelnerul tânăr chipeș care Sarei i-a căzut cu tronc și căruia a decis să-i lase un bacșiș gras pe care acasă cu siguranță nu s-ar fi gândit să i-l dea pentru două limonade băute și un sfat primit. Cincizeci de lei, ce să facă cu ei acasă? Desigur, ne mai așteaptă un oraș, ar putea să-i schimbe în kune, însă a preferat să-i facă unui om o bucurie imensă. Plecând de la masă, ne uităm înapoi încercând să observăm reacția chelnerului când va vedea bancnota. Chiar și de la cincizeci de metri depărtate s-a văzut – sau ne-am imaginat noi că s-a văzut – cum fața i s-a luminat, cum l-a chemat, făcând un gest cu mâna, pe colegul lui să împartă cu el povestea celor doi străini nebuni. Sau poate a unui român cu un accent ciudat, o fi ungur, și gagica lui, ar zice el, o străină...

Deja la sfârșitul zilei nu ne mai putem aminti de continuarea drumului spre sud, în orice caz nu de bucata de dinainte de Alba Iulia – o parte am dormit, o parte a dispărut în alternarea monotona de dealuri cu riduri, fire electrice, pădurici și localități alcătuite din case modeste și adesea dărpănate, grădini pline de legume și fructe, garduri de metal care nu permit privirii noastre să pătrundă mai adânc în măruntaiele locului. Undeva spre vest se înalță Munții Apuseni, plini de păduri și de aur – sursa comorilor legendare din Dacia împăratului Traian. Alba Iulia, acest oraș cu un nume atât de frumos, rămâne o cetate necucerită: avem timp doar să ieșim puțin din clădirea gării și să ne uităm în josul străzii și la placa informativă peste care domină steaua vechii cetăți. Cu cele șapte colțuri ale sale, este mai mare și mai bine conservată decât cea din Karlovac.

Sibiu, ultima noastră destinație, își păstrează încă calitatea de centru istoric al Siebenbürgenului, unul dintre cele șapte orașe libere: vechiul Hermannstadt. Un oraș care și-a bazat toată puterea medievală pe iscusința și abilitatea sașilor transilvăneni, pe comerțul lor și atelierele lor de meșteșugari – la fel ca și Brașovul, de fapt, numit și Kronstadt, așezat tot pe valea râului Olt, însă mai departe spre est, la celălalt capăt al lanțului muntos Făgăraș care se întinde paralel cu râul. Acum ne îndreptăm și noi doi, mai mult sau mai puțin, în direcția acestui curs. Călătorim de mult timp și suntem cuprinși de acea toropeală plăcută care obișnuiește să apară pe traseele mai lungi din România. Trenurile ne relaxează cel mai mult: de această dată sentimentul destinderii este intensificat de legănarea ușoară a vagonului, stânga – dreapta, pe calea ferată sinuoasă. Pe măsură ce dispoziția și vigilența noastră se aplatizează, peisajul devine și el din ce în ce mai plat, deși valea este închisă de jur-împrejur de dealuri și munți. Însă zilele călduroase au vestejit iarba și ea are acum o culoare bej, ca într-o primăvară timpurie, imediat după ce dispare zăpada: un covor moale întins dintr-un perete în altul, o scenă ideală pentru orice sau pentru nimic. Holul pustiu al unei săli de concerte înainte ca spectatorii să țâșnească din auditoriu.

Și pe măsură ce ne apropiem de Sibiu, câteva sate, într-adevăr, au o denumire cu consonanță germanică: Apoldu de Jos, Apoldu de Sus. Mai târziu, Cristian. M-am documentat dinainte, am citit istorisiri și interpretări, așa că acum – cum fac, de obicei, turiștii mai bine informați – îmi proiectez așteptările pitorești pe pânza realității care mă înconjoară, sperând la o întâlnire directă. Degeaba. Sunt deja un cunoscător al teoriilor despre sosirea sașilor, al poveștii cu Fluierașul din Hamelin – cel care, conform unor oameni cu înclinație pentru fabulare, i-a ademenit pe copiii sașilor cântând la fluierul lui, ducându-i apoi prin pasaje subterane până în Transilvania, declanșând astfel un *Drang nach Osten* inocent care a provocat dureri numai părinților și rudelor lor care au rămas în patria lor nemțească. Și, nu știu cum, parcă aștept să disting ceva prin aceste sate lipite de calea ferată sau mai îndepărtate de ea, ceva ce mă va face să spun: „Uite, aici sunt sașii!“ Poate am să și întâlnesc vreunul în tren? Vorbesc ei germana între ei?

În realitate este ca și cum ai încerca să dai peste niște istroromâni sau istrioți în Istra: pur exotism. Istoria nu a fost blândă cu niciuna dintre aceste comunități mici și fascinante – vremea lor a trecut demult. Pe vremuri ceea ce le ținea capetele deasupra apei era puterea lor economică, diferența lor față de cei din jur și legăturile strânse dintre ei. Să nu uităm faptul că Transilvania a fost întotdeauna populată de o majoritate română. Astăzi, de-a lungul căii ferate, toate bisericile sunt ortodoxe. Moșul care stă vizavi de noi are un mod bine definit de a-și face semnul crucii – o dată pentru o cruce sau o capelă mică, de trei ori atunci când trecem pe lângă o biserică mai mare, cu cupolă și cruce în vârf. Mi-l imaginașem deja în rolul unuia dintre ultimii sași, unul căruia m-aș adresa în germană, o limbă pe care nu o vorbesc. În imaginația mea scrisesem deja mai multe poezii pe tema copilașilor care ies la lumina zilei după călătoria lor lungă prin mațele Europei și găsesc aici o țară care parcă îi așteptase tocmai pe ei. Am notat unele din aceste idei poetice pe spatele biletelor de intrare în muzeele clujene și bucureștene, apoi am decis să nu le arunc, totuși, pe geamul trenului, în vânt. Dintr-un ciclu în șaisprezece părți, au rămas doar aceste câteva fulgerări:

Într-un câmp de floarea-cucului oamenii cu fețe-nguste
stau pe cai. Scena aceasta
mi se înfățișa, uneori, înainte de trezire.
Apoi au plecat.

În timp ce stăteam
în șanțul de-a lungul unui drum neplăsmuit,
în același moment a-nflorit morcovul
câmpului și pădurile
au scos spicele lor de zăpadă,
inflorescențele parfumate ale castanilor.

Și ce altceva decât un suspin neauzit
și-a luat atunci zborul de pe buzele
tuturor.

Soarele era blând,
vântul și ploaia veneau întotdeauna
dinspre aceeași creastă de munte.
Totul mi se topește într-o singură,
singură și numeroasă dimineață arămie.

Și țin minte doar câmpurile.
Se-ntindeau, asemeni
mușchilor unui spate lucios.

*

Bisericile noastre au devenit mai mari și mai
friguroase.
Frontoane înalte de piatră,
acoperișuri de ardezie,
coloane severe, umbroase.

În vecinătatea
unor oameni neasemenea
am știut să păstrăm diferența.

Am cântat imnurile,
imnurile noastre,
Domnului nostru
(– Cetate tare-i Dumnezeu!)

*

Câte care s-au cărat
pe caldarâmuri
până la porțile cu arcuri ascuțite
ale caselor noastre!

Până la porți
și prin ele afară, pline
sau goale.

Și pivnițele adânci ale turnurilor breslelor
s-au umplut de florini,
așa cum încet, într-o mie de peșteri,
cresc stalagmitele.

Am țesut pânză de lână
(și oierii spătoși au purtat
lâna crudă din dealuri).
Am forjat spade și balamale,
am plantat pe versante însorite
podgorii albe.

Am dat aurul
pentru arme
voievozilor cu împrumut.
Știam foarte bine
că nu suntem ca ei.

Baștina noastră era
în Vest. Limba noastră

egală cu a lui.
Capetele și mâinile noastre
mai vrednice.

În Sibiu, orașul al cărui centru ne aduce aminte
din nou de acasă, dormim într-un hostel condus
de o irlandeză simpatcă, deși reținută, care venise
în România din dragoste deja de mai mulți ani.
Ne întoarcem în fiecare seară, epuizați, acolo,
chiar la granița centrului vechi al orașului, pe acea
pantă ușoară și în vechea curte interioară spre care
dau ușile camerelor. Pe cerul cald se ivesc mult
mai multe stele decât în Bucureștiul prăfos acolo
departe, în sud, și roiurile lor luminoase deasupra
orizontului ne invită la plimbări nocturne.
Adidașii noștri deja uzați de atâta mers continuă
să calce pe capacele de canalizare turnate în fontă
cu ocazia anului 2007, când Sibiu a fost Capitala
Europeană a Culturii – un cadou de bun venit
oferit României. Noaptea e plăcută și visătoare, se
luminează încetșor de ziuă, apar primele semne
ale zorilor, ale unei deșteptări din rătăcirea de
unsprezece zile printr-o Românie până acum
(pentru noi) total ireală – până la data imprimată
pe biletul de avion dus-întors mai rămân doar
două zile. Le umplem febril cu impresiile care
acum, mult mai târziu, mi se topesc una în cealaltă
asemenea culorilor unei acuarele.

A fost o colindare de zile întregi – o rătăcire în
cursul căreia te-am uitat, așa închisă în lumea ta,
într-o cămăruță sau pe o prispă din marele Muzeu
Astra, ca apoi să te cauți pe aleile acelei oaze
superbe de verdeață și apă populate cu sute de
case țărănești adevărate, aduse acolo, treptat, din
toate regiunile României, împreună cu morile de
apă și vânt, locuințele lacustre și cumpenele lor.
Statul pe bănci din Parcurile Astra și Bulevard,
conversațiile lungi despre oamenii și lucrurile
care continuă să existe acolo undeva, departe, în
locuri complet diferite, au fost momentele în care
Sibiul a devenit pentru noi doar un fundal de
lumini pâlpâitoare. Apoi a fost și continuarea
micii mele „vânători” de sași: am cumpărat o
carte de bucate groasă, cu coperte bordo – o carte
de rețete transilvănene, scrisă în germană: o
încercare de a transplanta acasă o mică parte a
vieții ardelenice de zi cu zi. Cartea își va găsi
adăpostul, și un deceniu mai târziu, pe raftul din
bucătăria casei părintești, va rămâne în mare
parte nedescifrată. Am scris în ea cu stiloul:
„Hermannstadt, 26.VIII.2011”. Au fost și străinii
necunoscuți care, prin ușa cu geam încuiată care
despărțea camera noastră de a lor s-au holbat,
pentru-un minut, la noi doi, întinși pe pat – niște
voaiori care și-au potolit astfel foamea de
dimineață pentru a pleca, în cele din urmă, pe
drumul lor.

Și a fost și ultima dimineață, dimineața aceea
când abia am putut să credem că în seara aceleiași
zile vom fi la o mie de kilometri distanță, acasă,
de unde parcă nici nu pleaserăm de-a binelea,

dar în același timp ni se părea că nu mai fuseserăm acolo de luni bune. Miracolul acesta al călătoriei rapide prin aer, cu avionul care la momentul acela încă mai era pe cerul cine știe cărei țări, însă spre seară avea să devină covorul nostru zburător. Sașii au rămas o fantezie, Rășinariii au rămas nevizitați, ca și Păltinișul, nu am văzut nici măcar Cisnădia sau Cisnădioara: din nou România s-a întins în spațiu, nu am făcut nimic la timp – România a avut grijă s-o mai vizităm altădată. Călătorim încă o dată, de data aceasta cu autobuzul, prin aburul caniculei de vară pe drumuri necunoscute,

străpungem Carpații împreună cu Oltul și mult, mult timp coborâm spre poalele lanțului muntos acoperite de livezi și până în acea câmpie vastă și aparent pustie, de culoarea sienei arse, din care, brusc, învelit în voalul subțire de păduri verzi, se înalță Bucureștiul, capitala stepei.

La luminile lui galbene și portocalii ne uităm, prin întunericul înserării, de sus, zâmbind nu unul altuia, ci fiecare pentru sine, fiecare cu propria muzică în urechi. Împreună cu noaptea, călătorim spre apus.

**Traducere de:
Goran Čolakhodžić și Adrian Oproiu**

IN MEMORIAM

Goran Filipi

GORAN FILIPI (1954.-2021.)

U siječnju 2021. iznenada nas je napustio Goran Filipi, profesor na Katedri za talijanski jezik Filozofskoga fakulteta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, akademik, pjesnik i prevoditelj poezije.

Profesor Filipi bio je istaknuti proučavatelj romanskih idioma u Hrvatskoj, prije svega u Istri (istrijski, istromletački, istrorumunjski). Ostavio je traga osobito u proučavanju istrorumunjskih govora, kao autor *Istrorumunjskog jezičnog atlasa* i niza od šest knjiga *Istrorumunjske etimologije*.

Zajedno s profesorom Florinom-Lazárom Ionilom, koji je krajem devedesetih godina bio lektor rumunjskoga jezika na Sveučilištu u Zagrebu i Sveučilištu u Puli, objavio je prvi – i zasada jedini – rumunjsko-hrvatski rječnik te dva konverzacijska priručnika – hrvatsko-rumunjski i rumunjsko-hrvatski.

Ivana Olujić

DORIN GĂMULESCU (1936.-2021.)

Početkom svibnja preminuo je Dorin Gămulescu, istaknuti rumunjski slavist, profesor na Fakultetu za strane jezike Sveučilišta u Bukureštu. Profesor Gămulescu bavio se osobito kontaktima i međusobnim utjecajem južnoslavenskih jezika i rumunjskoga. Objavio je niz znanstvenih radova, među kojima svakako treba istaknuti knjige *Elementi srpskohrvatskoga podrijetla u dakorumunjskom vokabularu* i *Rumunjski utjecaji u južnoslavenskim jezicima*. Bio je dugogodišnji predsjednik Udruge slavista u Rumunjskoj. Zaslužan je za pokretanje prvog magistarskog studija za Katedri za slavistiku te za osnivanje studija hrvatskoga jezika i književnosti (odvojenog od studija srpskoga) na Sveučilištu u Bukureštu. Pod njegovom mentorskom paskom izrađen je i obranjen niz doktorata. Zahvaljujući njegovim prijevodima, rumunjskim su čitateljima dostupna djela važnih književnika iz Hrvatske, Bosne i Srbije, poput Miroslava Krleža, Mirka Božića, Ive Andrića, Branislava Nušića i dr.

Ivana Olujić

GORAN FILIPI (1954-2021)

În luna ianuarie 2021 ne-a părăsit în mod neașteptat Goran Filipi, profesor la Catedra de Limba Italiană a Facultății de Științe Umaniste a Universității „Juraj Dobrila” din Pola, academician, poet și traducător de poezie.

Profesorul Goran Filipi a fost un distins cercetător al idiomurilor romanice din Croația, în primul rând din Istria (limba istriotă, dialectul istro-venețian, istroromână). A lăsat o amprentă deosebită în cercetarea graiurilor istroromâne ca autor al *Atlasului lingvistic istroromân* și al seriei de șase volume *Etimologii istroromâne*.

Împreună cu profesorul Florin-Lazăr Ionilă, care la sfârșitul anilor '90 a fost lector de limba română la Universitatea din Zagreb și la cea din Pola, a publicat primul – și deocamdată unicul – dicționar româno-croat, precum și două ghiduri de conversație – croato-român și româno-croat.

DORIN GĂMULESCU (1936-2021)

La începutul lunii mai a trecut în neființă Dorin Gămulescu, distins slavist român, profesor la Facultatea de Limbi Străine a Universității din București. Profesorul Dorin Gămulescu s-a ocupat în primul rând de contactele lingvistice și influențele reciproce româno-sud-slave. A publicat un număr semnificativ de lucrări științifice, dintre care trebuie subliniate volumele *Elemente de origine sârbocroată ale vocabularului dacoromân* și *Influențe românești în limbile slave de sud*. A fost mulți ani președintele Asociației Slaviștilor din România. Îi revine meritul de a fi înființat primul masterat de la Catedra de Limbi Slave, dar și acela de a fi înființat secția de limba și literatura croată (separată de cea de limba și literatura sârbă) la Universitatea din București. Sub îndrumarea sa au fost elaborate și susținute numeroase teze de doctorat. Mulțumită activității sale de traducător, cititorilor români le sunt accesibile opere importante ale unor scriitori din Croația, Bosnia și Serbia precum Miroslav Krleža, Mirko Božić, Ivo Andrić, Branislav Nušić etc.

TRUDA STAMAĆ (1942.- 2021.)

U petak, 22. siječnja ove godine preminula je hrvatska prevoditeljica Truda Stamać, rođena u Petrovaradinu 1942. Nakon završenog studija komparativne književnosti i germanistike u Zagrebu godinama je radila kao književna prevoditeljica, a kasnije je bila zaposlena i u Ministarstvu kulture Republike Hrvatske i kao kulturna savjetnica pri hrvatskom veleposlanstvu u Beču. Godine 1989. dobila je i nagradu Republike Austrije za prijevode djela austrijske književnosti na hrvatski. Prevodila je i u suradnji sa suprugom Antom Stamaćem. Niz godina bila je članica Društva hrvatskih književnih prevoditelja, čiju je nagradu „Josip Tabak“ za životno djelo dobila 2019. Među velikim imenima književnosti na njemačkom jeziku koja je približila hrvatskim čitateljima tu su Schiller, Novalis, Trakl, Benn, Rilke, Brecht, Bernhard, Hesse, Grass, I. Bachmann... Iz velikog broja prijevoda koje je ostavila hrvatskoj kulturi izdvajaju se i prijevodi poezije Paula Celana (rođen kao Paul Antschel/Ancel, Cernăuți, 1920. – Pariz, 1970.), pjesnika rumunjsko-židovskog porijekla koji je prvenstveno pisao na njemačkom. Ovaj pjesnik eklektik i erudit u svojem je hermetičnom radu – pored posve novih doprinosa iz vrlo dubokog doživljaja svoga svijeta i vremena – sažima cijelo stoljeće moderne lirike, između ostalog i u propitkivanju i potrazi za odgovorom kako pisati poeziju nakon užasa holokausta (poznato pitanje koje je postavio Theodor Adorno). Truda Stamać prevela je izbore iz njegove poezije *Snježna dionica* (Zagreb: Liber, 1978.) i *Poezija* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1989.). Od materijala iz ovih izbora sastavljena je i opsežna knjiga Celanove poezije *Crna mostarina* (Zagreb: Meandar-media, 2011.).

U nastavku donosimo jednu pjesmu Paula Celana u prijevodu na hrvatski Trude Stamać, usporedno s rumunjskim prijevodom pjesnikinje Marije Banuš.

Goran Čolakhodžić

TRUDA STAMAĆ (1942.-2021.)

Vineri, 22 ianuarie anul curent, a încetat din viață traducătoarea croată Truda Stamać, născută la Petrovaradin în 1942. După ce a absolvit literatura comparată și limba și literatura germană în Zagreb, a lucrat ca traducătoare de literatură ani de zile, iar ulterior a lucrat la Ministerul Culturii și a fost consilier cultural la Ambasada Republicii Croația de la Viena. În 1989, a primit premiul Republicii Austria pentru traducerile sale din literatura austriacă în limba croată. A tradus și în colaborare cu soțul ei, poetul Ante Stamać. Timp de mai mulți ani a fost membră a Societății Traducătorilor Literari Croați, al cărei premiu „Josip Tabak” pentru opera integrală ca traducătoare l-a primit în 2019. Printre marile nume din literatura germană pe care le-a apropiat cititorilor croați s-au numărat Schiller, Novalis, Trakl, Benn, Rilke, Brecht, Bernhard, Hesse, Grass, I. Bachmann... Din numărul mare de traduceri pe care le-a lăsat culturii croate subliniem aici traduceri ale poeziei lui Paul Celan (născut Paul Antschel/Ancel, Cernăuți, 1920 – Paris, 1970), poet de origine română-evreiască care a scris în primul rând în limba germană. Adeseori ermetic, Celan se dovedește a fi un poet eclectic și erudit. Pe lângă contribuțiile complet noi, rezultate ale trăirilor profunde ale lumii și a timpului său, Celan rezumă în opera sa un secol întreg de poezie modernistă, căutând, printre altele, și răspunsul la întrebarea cum să scriem poezie după ororile Holocaustului (pusă de Theodor Adorno). Truda Stamać a tradus selecții din poezia sa *Snježna dionica* (Zagreb: Liber, 1978) și *Poezija* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1989). Un volum cuprinzător din lirica lui Celan *Crna mostarina* a fost compilat din materialele din aceste selecții (Zagreb: Meandar-media, 2011).

Mai jos vă prezentăm o poezie a lui Paul Celan tradusă în croată de Truda Stamać, în paralel cu traducerea în română a poetei Maria Banuš.

Truda Stamać, foto © Mira Muhoberac

KORONA

Jesen mi iz ruke jede svoj list: prijatelji smo.
 Iz oraha trijebimo vrijeme i učimo ga ći:
 u ljusku vrijeme se vraća.

U zrcalu je nedjelja,
u snima se spava,
usta zbore istinu.

Oko mi se diže niz spol ljubljene:
gledamo se,
govorimo si ono tamno,
ljubimo jedno drugo kao mak i pamćenje,
spavamo poput vina u školjkama,
poput mora u krvavoj zruci mjeseca.

Zagrljeni stojimo u prozoru,
gledaju nas s ulice:
vrijeme je da se zna!
Vrijeme je da se kamen udostoji cvasti,
da nepočin srce tuče.
Vrijeme je da bude vrijeme.

Vrijeme je.

CORONA

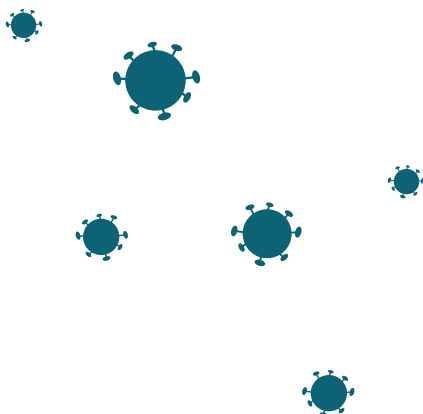
Toamna-mi mănâncă frunza-i din palmă:
suntem prieteni.
Vremea din nuci o cojim și-i învățăm
să se ducă;
vremea se-ntoarce în coajă.

În oglindă-i duminică,
în vis este somn,
adevăr gura grăiește.

Ochiul meu se apleacă spre sexul iubitei:
noi ne privim.
Ne spunem ceva de-ntineric,
ne iubim ca mac și memorie,
dormim ca vinul în scoici,
ca marea în raza de sânge a lunii.

Stăm la fereastră îmbrățișați,
ei se uită din stradă la noi:
e vremea să știe!
E vremea piatra să purceadă a-nflori,
neliniștea-n inimă să se abată.
E vremea, vremea să vină.

E vremea.

CONTRIBUTORI

SURADNICI

Oana Băcanu (1980, Braşov) a absolvit Facultatea de Limbi Moderne Aplicate (engleză, franceză) în oraşul natal. A învăţat limba croată la Zagreb unde trăieşte din 2006 cu cel mai bun profesor din lume – partenerul ei de viaţă. Când nu traduce, scrie pe bloguri, zburdă pe coclauri şi umblă prin lume cu bicicleta adunând poze şi poveşti pentru zile negre. Vrea să se facă scriitoare când va fi mare.

Alen Brlek (1988, Zagreb) este poet, autor al trilogiei poetice *Metakmorfoze* (traducere aproximativă: Glontemorfoze, 2014; 2021 în format electronic), *Pratišina* (Strălinište, 2017 în Serbia, 2020 în Croaţia) şi *Sang* (2019). Tot restul este privat, de găsit pe Internet sau irrelevant.

Clara Căpăţină (1970, Bucureşti) este lector la secţia de croată a Facultăţii de Limbi şi Literaturi Străine a Universităţii din Bucureşti, unde lucrează încă de la înfiinţarea secţiei. Şi-a susţinut doctoratul cu o temă referitoare la aspectul verbal în croată şi modalităţile de redare a acestuia în română. A fost timp de mai mulţi ani lector de limba română la Facultatea de Ştiinţe Sociale şi Umaniste a Universităţii din Zagreb. Este autoare a mai multor articole din domeniul lingvisticii croate şi române, dar şi a câtorva traduceri literare.

Goran Čolakhodžić (1990, Zagreb) a absolvit română şi engleza la Universitatea din Zagreb. Scrie poezie, traduce literatură, editează cărţi electronice, participă la diferite activităţi culturale. A început să publice traduceri din şi în limba română în 2014, colaborând în mai multe ocazii cu Adrian Oproiu şi Ana Brnardić Oproiu. A publicat două volume de poezie, *Na kraju taj vrt* (În sfârşit grădina aceea, 2015) şi *Pred gradom su kosci* (Cosaşii din faţa oraşului, 2018), primul fiind distins cu două premii importante. Trăieşte în Zagreb.

Delia Ćupurdija (1979, Sighişoara) este lector la Facultatea de Ştiinţe Umaniste şi Sociale a Universităţii din Zagreb la secţia de limbă şi literatură română unde predă diferite cursuri. A publicat articole care tratează probleme din domeniul filologiei, traductologiei şi didacticii şi a tradus câteva cărţi din croată în română. Domeniile sale de interes sunt lingvistica comparată, didactica şi traductologia.

Luca-Ioan Frana (1976, Reşiţa) după ce a terminat şcoala primară în Caraşova, şi gimnaziul în Caraşova şi Timişoara, a frecventat liceul bilingv „Dositei Obradović” din Timişoara. Pe urmă s-a înscris la Facultatea de Ştiinţe Umaniste şi Sociale a Universităţii din Zagreb, unde a studiat istoria. Cu toate că astăzi lucrează în sectorul economic, a tradus mai multe cărţi din limba română, majoritatea în tandem cu Ivana Olujić: Norman Manea, *Plicul negru*, Dan Lungu, *Sînt o babă comunistă!*, Răzvan Rădulescu, *Viaţa şi faptele lui Ilie Cazane*, Ioana Părvulescu, *Viaţa începe vineri*, Mihail Sebastian,

Svetlana Cârstean (1969, Botoşani) a publicat prima poezie în 1994., u pjesničkom zborniku *Tablou de familie* (*Obiteljski portret*), zajedno s T. O. Bobeom, Răzvanom Rădulescuom, Sorinom Gherguţom i Cezarom Paul-Bădescuom. Njezina prva samostalna knjiga bila je *Floarea de menghină* (*Cvijet škripca*, 2008), za koju je dobila nekoliko važnih nacionalnih književnih nagrada (nagradu Rumunjskog udruženja pisaca, nagradu časopisa *România literară*, Nagradu „Mihai Eminescu” i Pjesničku nagradu Radija România Cultural). *Floarea de menghină* objavljena je i u Švedskoj, 2013. godine, u izdavačkoj kući Rámus, u prijevodu švedske pjesnikinje Athene Farrokhzad. Godine 2015. objavila je zbirku *Gravitaţie* (*Gravitacija*) u izdavačkoj kući Trei, a 2017. ta je zbirka objavljena u Norveškoj, u izdavačkoj kući Audiatur. U travnju 2016. zbirka pjesama *Trado*, u suautorstvu s Athenom Farrokhzad, objavljena je u Švedskoj u zajedničkom izdanju kuća Albert Bonnier i Rámus. Godine 2019. ta je knjiga objavljena u Poljskoj, u izdavačkoj kući Lokator iz Krakowa. Godine 2021. objavila je zbirku pjesama *Sînt alta*. Pjesme Svetlane Cârstean prevedene su na nekoliko jezika. Cârstean uređuje vlastitu pjesničku biblioteku Vorpai u okviru izdavačke kuće Nemira u Rumunjskoj.

Andra Mura (1987., Bukurešt) diplomirala je na Fakultetu stranih jezika i književnosti (odsjek hrvatski - engleski) Sveučilišta u Bukureštu. Dvije je godine živjela u Zagrebu i Splitu gdje se nepopravljivo zaljubila u hrvatsku kulturu i civilizaciju. Iako je kasnije završila poslijediplomski studij marketinga Oxford College of Marketing i u tom području radi više od 10 godina, njezina se strast prema hrvatskom jeziku nije ugasila te još uvijek prevodi književne tekstove kad god se ukaže prilika.

Cosmin Perţa (1982., Maramureş) rumunjski je esejist, pjesnik i prozaist. Diplomirao je na Fakultetu za jezike i književnosti Sveučilišta „Babeş-Bolyai” u Cluj-Napoci. Studij književnosti nastavio je na Sveučilištu u Bukureštu, gdje je magistrirao suvremenu književnost i doktorirao obranivši tezu iz područja europske fantastične književnosti. Objavio je knjige eseja, romane, kratke priče i poeziju. Godine 2012. osvojio je nagradu za Najboljeg mladog proznog pisca godine. Njegove pojedinačne pjesme prevedene su na 11 jezika, a njegov najnoviji roman preveden je i objavljen u četiri zemlje. Trenutno predaje književnosti na Sveučilištu Hyperion u Bukureštu.

Ana Pojatina (1976., Zagreb) diplomirala je grafički dizajn na Studiju dizajna pri Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2000. godine. Nakon što je nekoliko godina radila u nakladništvu kao dizajnerica i grafička urednica, 2011. godine osnovala je dizajn studio Ram. Osvojila je nagradu „Kiklop” Puskog sajma knjiga za oblikovanje knjige Irene Vrkljan: *Kora-*

De două mii de ani..., Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraților* etc. Împreună cu Marina Gessner și Ivana Olujić a tradus *Nostalgia* lui Mircea Cărtărescu (MeandarMedia, 2013). Aceeași echipă a alcătuit și tradus antologia prozei scurte românești postrevoluționare intitulată *Nabokov u Braşovu* (MeandarMedia, 2010).

Zlatko Krilić (1955, Osijek) este un scriitor și un scenarist croat. Scrie în primul rând pentru copii și tineret. A devenit cunoscut pentru romanele sale *Čudnovata istina* (*Adevărul ciudat*), *Zabranjena vrata* (*Ușa interzisă*), *Zagonetno pismo* (*O scrisoare enigmatică*), *Krik* (*Țipătul*) și prin nuvelele *Prvi sudar* (*Primul rendez-vous*), *Početak plovidbe* (*Începutul călătoriei pe mare*), *Veliki zavodnik* (*Marele seducător*) etc. Cea mai recentă carte este intitulată *Portret Che Guevare: priče i pričopisi o Kubi* (*Portretul lui Che Guevara: povestiri și povești-jurnale de călătorie despre Cuba*). A scris mai multe texte dramatice pentru copii și a regizat singur unele spectacole după textele proprii. După scenariul lui bazat pe nuvela *Zagonetno pismo* (*O scrisoare enigmatică*) a fost filmat un serial în trei părți, iar *Generalov carski osmijeh* (*Zâmbetul de imperator al generalului*) și *I galebovi su se smijali* (*Și pescărușii-au râs*) au devenit filme.

Sanja Lovrenčić (1961, Knin) este poetă, scriitoare și traducătoare (traduce din/în engleză, franceză, germană). A publicat mai multe volume de poezii (de ex. *Insula dulcamara*, *Rijeka sigurno voli poplavu* / *Râului cu siguranță îi place inundația*) și de proză scurtă (de ex. *Wien fantastic*, *Portret kuće* / *Portretul casei*, *Zlatna riba i istočni Ariel* / *Peștele de aur și Arielul pentru est*), câteva romane (de ex. *Klizalište* / *Patinoarul*, *Martinove strune* / *Coardele lui Martin*) și mai multe texte dramatice. Este cunoscută și ca scriitoare pentru copii. Textele ei au fost traduse în germană, polonă, rusă și slovenă, iar unele texte dramatice s-au jucat și în străinătate. Printre mai multe premii, se distinge premiul „Ksaver Šandor Gjalski” pentru biografia scriitoarei Ivana Brlić-Mažuranić, *U potrazi za Ivanom* (*În căutarea Ivanei*). Împreună cu artista plastică Iva Valentić -crează cărți artistice ilustrate.

Ivana Olujić (1976, Sinj) este lector la Facultatea de Științe Umaniste și Sociale a Universității din Zagreb, unde predă diferite cursuri de literatură la secția de limba și literatură română. A publicat mai multe articole care tratează probleme din domeniul filologiei române sau croate, precum și mai multe traduceri din literatura română, majoritatea în tandem cu Luca-Ioan Frana (Norman Manea, *Plicul negru*, Dan Lungu, *Sînt o babă comunistă!*, Mihail Sebastian, *De două mii de ani...* etc.).

Ana Brnardić Oproiu (1980, Zagreb) este poetă și traducătoare. A publicat cinci volume de poezie, *Pana unui înțelept*, 1998, *Valsul șarpelui*, 2005, *Facerea păsărilor*, 2009 (tradusă în suedeză de Đ. Žarković și publicată de editura Ramus, Malmö, 2016), *Urcuș*, 2015, *Lupul și mesteacănul*, 2019. O selecție din primele trei volume de poezie a fost tradusă în limba română de Dumitru M. Ion și a fost publicată cu titlul *Hotel cu muzicieni* (București, 2009). Parte din poeziile ei au fost traduse în peste cincisprezece limbi străine și publicate în diverse selecții, antologii sau așa-numitele *chapbooks*. Traduce din limba română împreună cu Adrian Oproiu.

čam kroz sobu (Naklada Ljevak, 2014.). Knjiga *Theatrum Humanum* Milana Pelca, koju je oblikovala, izabrana je među 20 najljepših hrvatskih knjiga koje su predstavljale Hrvatsku na izložbi Book Art International, održanoj u sklopu Međunarodnog sajma knjiga u Frankfurtu (2013.). Godine 2015. finalistica je izbora za najbolju naslovnici knjige u Hrvatskoj u organizaciji portala *Čitaj me*. Iste godine s književnikom Karmelom Špoljarić započela je *Izložbu priča* – tekstualno-vizualni projekt koji objedinjuje književnost i fotografiju. Već godinama sa svojim suradnicima osmišljava vizualni identitet Zagreb Book Festivala. Članica Hrvatskog društva dizajnera.

Ana Maria Sandu (1974., Târgu Jiu) rumunjska je književnica i novinarka. Nakon zbirki stihova *Poeme în tranzit* / *Pjesme u tranzitu* (1997.) i *Din amintirile unui Chelbasan* / *Iz uspomena jednoga Čelavca* (2003.) objavila je romane *Fata din casa vagon* / *Djevojka iz kuće-vagon* (2006.), *Omoară-mă!* / *Ubij me!* (2010.) i *Aleargă!* / *Trči!* (2013.) te zbirku kratkih priča povezanih arhitekturom jedne bukureștanske zgrade *Pereții subțiri* / *Tanki zidovi* (2017.). Uskoro izlazi njezina romansirana biografija književnice Hortensije Papadat-Bengescu. Druga pjesnička zbirka prevedena je na francuski, a roman *Omoară-mă!* na talijanski i mađarski. Dramatizacije njezinih djela uspješno su igrane na pozornicama.

Ana Maria Sandu vodi zajedno sa Svetlanom Cârsteian Incubatorul de lectură / Čitalački inkubator, radionice kojima je cilj sprijateljiti djecu s knjigom.

Adrian Oproiu (1980, Curtea de Argeș) a absolvit licența și masterul în filosofie la Universitatea din București. A fost profesor de logică și filosofie în Curtea de Argeș și colaborator extern pentru cursurile de literatură română contemporană la Facultatea de Științe Umaniste și Sociale a Universității din Zagreb. Scrie poezie și proză, traduce din croată în română și invers, în general în tandem cu Ana Brnardić Oproiu sau cu Goran Čolakhodžić. A publicat două volume de poezie, *Căpcaunul erbivor*, București, 2012, și *Krajojlici, ljudi i ptice* (Peisaje, oameni și păsări), traducere în limba croată, Zagreb, 2017. Este fondatorul revistei culturale *Verso*. Trăiește în Zagreb.

Dimitrije Popović (1951, Cetinje, Muntenegru), este un renumit pictor și scriitor muntenegrean stabilit în Croația, unde a terminat studiile la Academia de Arte Frumoase din Zagreb în anul 1976. Până în prezent a avut peste șaptezeci de expoziții individuale în Croația și în străinătate, iar despre opera lui au fost scrise treisprezece monografii și au fost filmate cincisprezece filme documentare. A publicat mai multe cărți de eseuri (*Smrt u slikarstvu*, *Corpus Mysticum*, *Blud i svetost* etc.), romanele *Raspeće strasti* și *Ljubičasto ogledalo*, volumele de proză scurtă *Smrt Danila Kiša* și *Uokvirene riječi*, dar și nuvelele *Luča Njegoševe noći* și *Proces Kafkinoga Preobražaja*. Este membru al Academiei Docleene de Artă și Știință din Muntenegru, al Academiei Muntenegrene de Artă și Știință, al Academiei Ruse de Literatură, al PEN Clubului muntenegrean și al Uniunii Scriitorilor (HDP) din Croația.

Marija Skočibušić (2003, Karlovac) este o scriitoare tânără, proaspătă absolventă de liceu. A participat la mai multe concursuri literare școlare iar poemele i-au apărut în colecțiile *Poezitiva* (Zagreb) și *Rukopisi 42* (Pančevo, Serbia). A publicat și în revistele *Poezija* (aparținând Asociației Scriitorilor Croați, H.D.P.) și *Libartes*, precum și pe Internet. A participat la festivalul Asociației Scriitorilor Croați, „Stih u regiji“ (Versul din regiune). În anul 2020, pentru manuscrisul ei *Kraćenje razlomaka* (Reducerea fracțiunilor) a câștigat premiul „Na vrh jezika“ (Pe vârful limbii) pentru cel mai bun manuscris al unui volum de poezie pentru autori sub 35 de ani.

Mihaela Štriga Zidarić (1995., Varaždin) a absolvit româna și slovacă la Facultatea de Științe Sociale și Umaniste din Zagreb. În timpul studiilor a călătorit deseori în România, unde a fost impresionată de natură, de cultura și, bineînțeles, de limba română. Îi place să picteze și să realizeze manual diverse obiecte unicat, dar cea mai mare mulțumire o are atunci când traduce opere literare în limba croată. De curând a devenit traducător autorizat.

Neven Vulić (1983, Zagreb) este un scriitor și un critic literar croat. A absolvit limba și literatura franceză la secția de lingvistică generală a Facultății de Științe Umaniste și Sociale a Universității din Zagreb. A participat la diferite emisiuni radio și TV și a colaborat cu mai multe ziare și reviste. A publicat volumul de proză scurtă *Nagni se kroz prozor* (*Apleacă-te pe fereastră*) și două romane: *Povijest bolesti* (*Anamneza*) și *Nježna stvarenja* (*Ființe blânde*).

Verso Λ 6120

dvojezični rumunjsko-hrvatski časopis za kulturu
/ revistă culturală bilingvă româno-croată

ZAGREB, SEPTEMBRIE 2021, ANUL II, NUMĂR 3
/ ZAGREB, RUJAN 2021., GODINA II, BROJ 3